

Langs lange spor - om samisk
forskning og høyere utdanning

Guhkes bálgáid mielde – sámi
dutkama ja alit oahpahusa birra

Utvalg for samisk forskning og høyere
utdanning

Utredning avlevert Kunnskapsdepartementet
20.6.2012

Til Kunnskapsdepartementet

Etter konsultasjoner med Sametinget oppnevnte Kunnskapsdepartementet den 30. august 2010 et utvalg for å utrede utviklingstrekk, behov og målsettinger for samisk forskning og høyere utdanning. Det er bred enighet om at forskning og høyere utdanning er fundamentale innsatsfaktorer for samfunnsutviklingen. Som urfolk og minoritet i Norge står det samiske samfunnet overfor særlige utfordringer, og kunnskapsutviklingen må tilpasses disse utfordringene. Dette er utgangspunktet for flere tidligere utredninger på området, og er bakgrunnen for at Stortingsmeldingen *Klima for forskning* (2008–2009) varslet at et eget utvalg vil bli nedsatt for å fremme tiltak. Utvalget avgir med dette sin innstilling.

Mye er oppnådd de siste par tiår i samspillet mellom samiske institusjoner og myndighetene for å styrke samiske kunnskapsinstitusjoner. Utfordringene framover er i stor utstrekning knyttet til å bygge på dette grunnlaget for å realisere samepolitiske målsettinger som det er tverrpolitisk enighet om og som er konkretisert gjennom faglig begrunnede forslag til tiltak som dette og tidligere utvalg har fremmet. Utvalget har hatt en sammensetning med representanter fra høyere utdanningsinstitusjoner med særlig ansvar for samiskrelatert kunnskapsutvikling i Norge og Norden.

Utvalgsrapporten har et folkerettslig utgangspunkt og legger til grunn et bredt regionalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv på samisk forskning og høyere utdanning. Når det gjelder tiltak fokuserer utvalget særlig på rekruttering, språkrøkt og styrking av det institusjonelle samarbeidet mellom samiske institusjoner på området. Den videre utviklingen av Samisk høgskole vies særlig oppmerksomhet med forslag om en særlig godkjenningsordning knyttet til høgskolens planer om å søke status som vitenskapelig høgskole.

Det er utvalgets oppfatning at myndighetene med denne utredningen, og sett sammen med tidligere utredninger, nå bør ha et solid grunnlag for å iverksette effektive tiltak som vil ha stor betydning for videre samisk samfunnsutvikling.

Utvalgets rapport er utarbeidet i fellesskap og er enstemmig.

Oslo, 15. juni 2012

Nils A. Butenschøn
leder

Else Grete Broderstad

Anni-Siiri Länsman

Kari Morthensen

Nils Oskal

Per Ravna

Johan Strömngren

NIFU ved Vera Schwach, fagsekretær

Oahpahusdepartementii

Go lei vuos gulahallan Sámedikkiin, nammadii Oahpahusdepartementa borgemánu 30. beaivve 2010 lávdegotti guorahallat sámi dutkama ja alit oahpahusa ovddideami, dárbbuid ja ulbmiliid. Lea viiddis ovttaoaivilvuolta das, ahte dutkan ja alit oahpahus lea servodatovdaneami guovddáš eaktun. Sámi servodat Norgga eamiálbmogin ja minorigitehtan deaivida earenoamaš hástalusaid, ja dieđalaš ovdáneapmi ferte dustet daid hástalusaid. Dát lea vuolggasadjin mángga ovddit čilgehussii dán suorggis, ja maid duogášin Stuoradiggedieđáhussii Klima for forskning (2008-2009), mas dieđihuvvui ahte sierra lávdegoddi galgá nammaduvvot ovddidandihte doaibmabijuid. Lávdegoddi buktá dás ovdan iežas evttohusa.

Mañemus logijagiid áigge sámi ásahusat ja eiseválddit leat oktasasbargguin bastán nanosmahttit sámi oahpahus- ja dutkanásahusaid. Hástalussan dás duohko lea joatkit suorggi ovddideami oktasasbargguin olahuvvon bohtosiid vuodul vai bastit duohtandahkat sámpolitiikalaš ulbmiliid, maid birra lea viiddis politiikalaš ovttaoaivilvuolta, ja maid ollašuhttimii lea sihke dát lávdegoddi ja ovddit lávdegottit dahkan konkrehta, fágalaččat vuoduštuvvon doaibmabidjo-evttohusaid. Lávdegottis leat leamaš ovddasteaddjit ásahusain, main lea earenoamáš ovddasvástádus ovddidit sámiide guoskevaš alit oahpahusa ja dutkama Norggas ja Davviriikkain.

Lávdegotti čilgehusas lea álbmotriekti vuolggasadjin, ja lávdegotti čilgehusa vuoddun lea viiddis regionála, našunála ja gaskariikkalaš geahčastat sámi dutkamii ja alit oahpahussii. Lávdegoddi evttohan doaibmabijuin biddjo deattu rekrutteremii, gielladikšumii ja sámi ásahusaid institutionála ovttasbarggu nanosmahttimii. Sámi allaskuvlla viidásit ovddideapmái giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi: lávdegoddi evttoha sierra dohkkehanortnega, man vuodul sáhtta meannudit allaskuvlla plánaid oheat dieđalaš allaskuvlla statusa.

Lávdegotti oainnu mielde eiseválddiin lea dán evttohusa, ja ovddit čilgehusaid vuodul, nanu vuoddu bidjat johtui beaktilis doaimmaid, main lea stuora mearkkašupmi sámi servodatovdáneapmái boahteáiggis.

Lávdegotti čilgehus lea searvebarggu boadus, ja ovttajienalaš.

Oslo, geassemánu 15. beaivve 2012

Nils A. Butenschøn

Jodiheadji

Else Grete Broderstad

Nils Oskal

Anni-Siiri Länsman

Per Ravna

Kari Morthensen

Johan Strömgen

NIFU Vera Schwach bokte, fágačállu

Innhold

Til Kunnskapsdepartementet	3
Oahpahusdepartementii	5
1 Konklusjon, anbefalinger og forslag til tiltak	11
1.1 Sammendrag	11
1.2 Utvalgets anbefalinger og forslag til tiltak	16
1.2.1 Utvalgets anbefalinger	16
1.2.2 Utvalgets forslag til tiltak.....	17
2 Mandat, sentrale spørsmål og utvalgets arbeid	21
2.1 Utvalgets sammensetning og mandat	21
2.2 Tolkning av mandatet og avgrensninger	23
2.2.1 Presisering av objektet for utvalgets arbeid	23
2.2.2 Det folkerettslige utgangspunktet	24
2.2.3 Urfolksperspektivet.....	25
2.2.4 Bidrag til samisk samfunnsutvikling	25
2.2.5 Samisk forskning, en avgrensning	27
2.2.6 Samisk høyere utdanning, en avgrensning.....	28
2.2.7 Samisk som vitenskapsspråk.....	29
2.2.8 Rekruttering til høyere utdanning	29
2.2.9 Samisk høgskole / Sámi allaskuvla mot vitenskapelig høgskole og urfolksuniversitet	30
2.2.10 Rammer, faglig og institusjonelt samarbeid.....	31
2.2.11 Kunnskapsutfordringer og kartlegging av fagmiljøer	31
2.3 Utredningens oppbygging	32
3 Nærmere om internasjonale forpliktelser	34
3.1 Inledning.....	34
3.2 Om bestemmelser av betydelse for samisk forskning och högre utbildning.....	34

3.3	Rättighetsteman som forutsätter samisk forskning og høyre utbildung.....	37
3.4	Samernas rättigheter till politiskt inflytande	40
3.5	Samernas rättigheter till utbildningsinstitutioner	42
3.6	Samisk högskolas väg vidare	43
3.7	Utvalgets anbefaling.....	49
4	Beskrivelse av samisk forskning og høyere utdanning	50
4.1	Utdannings- og forskningspolitikken overfor samene i Norge.....	50
4.2	Samisk forskning og høyere utdanning før 1980	51
4.3	Satsing på samisk forskning og høyere utdanning siden 1980-tallet	52
4.3.1	Institusjoner	52
4.3.2	Forskningsrådssystemets og Sametingets innsats.....	55
4.3.3	Et urfolksnettverk, 1997–2001	56
4.3.4	Hva er oppnådd siden 1980-tallet?	56
4.4	En kartlegging av samisk forskning	57
4.4.1	Samisk forskning og det norske forskningssystemet.....	58
4.4.2	Forskerpersonalet, omfang, årsverk og stillingstyper.....	59
4.4.3	Forskningens finansieringskilder.....	62
4.4.4	Forskningssamarbeid	64
4.4.5	Fagområder og tematisk fokus	65
4.4.6	Vitenskapelig publisering og forskningens språk.....	65
4.4.7	Rekruttering til forskning	68
4.5	En kartlegging av samisk høyere utdanning	71
4.5.1	Tilbudet innenfor samisk utdanning	71
4.5.2	Etterspørsel, antall studenter og avlagte eksamener.....	75
4.6	Samisk forskning og høyere utdanning i Finland	75
4.7	Samisk forskning og høyere utdanning i Sverige	78
5	Sentrale samiske forskningstemaer og videre behov for samisk forskning.....	81
5.1	Utviklingstrekk i nord	81
5.2	Forskning om utdanning, arbeid og flytting.....	81
5.3	Forskning i samiske språk.....	82

5.4	Forskning om helse, helsetjenester og levekår	83
5.5	Forskning i lange spor	84
5.6	Forskning på politiske prosesser	85
5.7	Forskning på samisk mangfold.....	86
5.8	Forskning relatert til energi- og ressurspolitikk	87
5.9	Ressursforvaltning, klima- og miljøforskning.....	87
5.10	Rettsvitenskapelig forskning	88
5.11	Grunnlagsdata om samiske forhold	89
5.12	Forskningsbehov – utvalgets konklusjon	91
6	Styrking av samiske språk.....	92
6.1	Om samiske språkbrukere	92
6.2	Utfordringer for samiske språk.....	93
6.2.1	Revitalisering av samiske språk: to eksempler	94
6.3	Styrking av samisk som vitenskapsspråk	95
6.3.1	Hvordan styrke samisk som utdanningspråk?	97
6.3.2	Hvordan styrke samisk som forskningsspråk?.....	98
6.3.3	Hvordan styrke samisk som administrasjonsspråk?	100
6.4	Et program for samisk språkrøkt	101
6.5	Utvalgets konklusjon.....	102
7	Rekruttering til samisk høyere utdanning og forskning.....	103
7.1	Rekruttering til høyere utdanning.....	103
7.1.1	Utredninger om høyere utdanning	105
7.1.2	Eksisterende rekrutteringstiltak	106
7.2	Utfordringer for forskningen – utvalgets anbefalinger.....	108
8	Utviklingen av Samisk høgskole / Sámi allaskuvla mot en vitenskapelig høgskole	111
8.1	Sakens forhistorie	111
8.2	Allmenne krav til en vitenskapelig høgskole og NOKUTs krav til akkreditering	111
8.3	Samisk høgskole med et særlig ansvar for samiske språk.....	115
8.4	Akkreditering av Samisk høgskole.....	116

8.5 Utvalgets anbefalinger	116
9 Rollefordeling, samarbeid og koordinering.....	118
9.1 Rollefordeling og innflytelse på prioriteringer i samisk forskning.....	118
9.1.1 Samisk forskning og forskningsrådssystemet.....	118
9.1.2 Sametinget og forskningen	119
9.1.3 Samarbeid mellom fagmiljøer	120
9.1.4 Utviklingslinjer framover	121
9.1.5 Faglig sterke og omstillingsdyktige institusjoner i Norge.....	123
9.1.6 Samordningsrådet for høyere utdanningsinstitusjoner med ansvar for samisk forskning og høyere utdanning	125
9.2 Utvalgets anbefalinger om overordnede institusjonelle grep.....	126
Referanser	128
Tabelloversikt	133
Vedlegg nr. 1: Kartlegging av norske miljøer innen samisk forskning og høyere utdanning: omfang, rekruttering, finansiering, språk og samarbeid	
Vedlegg nr. 2: Innspillskonferanse 13. september 2011 på Universitetet i Nordland: Program for konferansen	

1 Konklusjon, anbefalinger og forslag til tiltak

1.1 Sammendrag

Mandat

Som en oppfølging av *Stortingsmelding nr. 30 (2008–2009), Klima for forskning*, oppnevnte Kunnskapsdepartementet et utvalg som skulle belyse samisk forskning og høyere utdanning. Målet var å tilrettlegge for samisk forskning, og derfor ønsket regjeringen å få utredet utviklingstrekk, behov og målsettinger for samisk forskning, herunder rammer for strategisk samarbeid, institusjons- og nettverksbygging. Forskning og høyere utdanning skulle ses under hensyn til grunnlaget for videre samisk samfunnsutvikling i et bredt perspektiv.

Utvalgets mandat omfattet en kartlegging av eksisterende miljøer innenfor samisk forskning og høyere utdanning, deres profil og utvikling, og det å diskutere kunnskapsutfordringer og fremme forslag for å utvikle forskning innenfor områder av stor betydning for utvikling av det samiske samfunnet. Utvalget har samlet sin oppmerksomhet om tre hovedpunkter, som er komplementære:

- å sikre best mulige vilkår for samisk forskning og høyere utdanning som en uavhengig kunnskapsproduserende og kunnskapsformidlende virksomhet. Her har utvalget lagt vekt på å peke på konkrete utfordringer knyttet til det å sikre grunnlaget for samisk forskning og høyere utdanning.
- å sikre og fremme forskning og høyere utdanning spesielt på områder av stor betydning for utviklingen av det samiske samfunnet. Utvalget har forstått vitenskapsspråk som en tverrgående dimensjon.
- å drøfte en organisering av samisk forskning og høyere utdanning både innenfor det samiske samfunnet, og i forhold til det øvrige nasjonale og nordiske utdannings- og forskningssystemet.

Utgangspunktet: urfolksperspektivet og folkeretten

Den norske samepolitikken er forankret i Grunnlovens paragraf 110 a, som pålegger myndighetene å legge forholdene til rette slik at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Norske myndigheter er også forpliktet på en rekke folkerettslige konvensjoner og bestemmelser. De har betydning for en vurdering av hvor langt myndighetenes forpliktelser strekker seg med hensyn til å legge forholdene til rette for samisk forskning og høyere utdanning. Utvalget skal her legge folkerettens regler om urfolk og minoriteter til grunn.

Det finnes ingen særskilte, uttrykkelige bestemmelser i folkeretten om urfolks rettigheter til egne institusjoner for forskning og høyere utdanning. Men det finnes regler av betydning for samisk forskning og høyere utdanning som forutsetninger for samisk samfunnsutvikling. Samenes likeverdige tilgang til de nasjonale utdannings- og

forskningsinstitusjonene i Norge er fundamental i et rettighetsperspektiv, men ikke tilstrekkelig til å sikre samenes likeverdige rett til å utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Da trengs det egne institusjoner med ansvar for å ivareta disse målene, og dette er erkjent av norske myndigheter.

Et særlig anliggende gjelder Samisk høgskole som en kulturbærende institusjon med ansvar for forskning og forskningsbasert undervisning i samiske språk. I mandatet blir utvalget bedt om å vurdere høgskolens status og videre utvikling innenfor det norske utdanningssystemet. Utvalget konkluderer med at nåværende akkrediteringskriterier for vitenskapelige høgskoler sperrer for at Samisk høgskole skal kunne oppnå slik status i overskuelig framtid; den samisktalende befolkningens størrelse og rekrutteringssituasjonen umuliggjør det. Utvalget går derfor inn for at det må gjøres unntak fra akkrediteringsreglene slik at intensjonene i norsk samepolitikk, understøttet av en rekke folkerettslige bestemmelser, kan realiseres.

Kartlegging av samisk forskning og høyere utdanning

Siden 1980-tallet har det vært en økende satsing på samisk utdanning og forskning. Statlig anerkjennelse av samers rettigheter også innenfor forskning og utdanning har resultert i etablering av institusjoner, særskilte studieprogrammer, men også integrering av samiske temaer i forskning og utdanning i studieplaner ved universiteter og høgskoler, og dessuten kvoter i spesifikke studier. Samene i Norge har over noen tiår gått fra å være studieobjekter til selv å drive forskning på egne språk og egne samfunnsforhold. Økningen har skjedd ved oppbygging av institusjoner som driver samisk forskning og høyere utdanning og gjennom særskilte programmer i regi av Norges forskningsråd og dets forløpere. Siden 1980-tallet har Universitet i Tromsø og Samisk høgskole stått sentralt i utviklingen av det samiske forskningsfeltet, men også andre institusjoner har spilt en rolle, spesielt for samisk lærerutdanning. Disse satsingene har samlet sett vært viktige i rekrutteringen av samiske forskere, og innsatsen har vist seg gjennom forskningsbidrag innenfor et bredt spekter av fag som tar opp samiske forhold.

Utvalget har kartlagt eksisterende miljøer innenfor samisk forskning og høyere utdanning per 2010, med vekt på omfang, faglig profil og finansiering. Samisk forskning og høyere utdanning ble avgrenset slik:

Samisk forskning: all forskning / FoU-virksomhet som faller inn under minst ett av disse punktene:

- forskning på samiske forhold og/eller forskning for samiske formål, regnes som samisk forskning,
- all forskning som er gjennomført ved samiske institusjoner.

Samisk høyere utdanning:

- alle kurs og studieprogrammer som er relaterte til samisk språk, kultur, næringer, samfunnsforhold eller lignende og som gir studiepoeng innenfor høyere utdanning

- all studiepoenggivende utdanning i samiske språk og/eller kurs med samisk som undervisningsspråk.

Når det gjelder samisk høyere utdanning, tilbød ni læresteder undervisning i samiske emner i 2010. Til sammen ble det tilbudt 142 kurs. En rekke av kursene var av begrenset omfang, og 64 prosent av dem gav 2–10 studiepoeng. (Normen for en heltidsstudent er 30 studiepoeng per semester). Samisk høgskole stod for brorparten av tilbudene, den tilbød 70 prosent (99 kurs) av totalt 142. Nesten alle de øvrige kursene ble tilbudt ved Universitetet i Tromsø, 26 prosent (37 kurs). To institusjoner stod altså for 95–96 prosent av alle studietilbudene i samisk utdanning.

Når det gjelder forskning, var 14 institusjoner engasjert i samisk forskning i 2010. 217 forskere utførte til sammen 103 forskerårsverk samisk forskning, mesteparten ble gjort ved et fåtall institusjoner: Ved Universitetet i Tromsø og Samisk høgskole arbeidet over 70 prosent av forskerne som drev med samisk forskning. De utførte knapt 77 prosent av forskerårsverkene. Universitetet i Tromsø var den største institusjonen tallmessig sett: 53 prosent (114 forskere) av alle på feltet kom fra denne institusjonen. De utførte 58 prosent (60 forskerårsverk) av totalt 103 årsverk. Ved den nest største institusjonen, Samisk høgskole, arbeidet 20 prosent (43) av de totalt 217 forskerne. De utførte 19 prosent (20 forskerårsverk) av samtlige forskerårsverk. Den tredje største institusjonen var Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) med 16 forskere og 7,5 forskerårsverk. De øvrige 11 institusjonene hadde færre enn ti forskere og utførte færre enn fem årsverk.

I 2010 var den viktigste finansieringskilden for samisk forskning institusjonenes grunnbudsjetter, som utgjorde 45 prosent av det økonomiske grunnlaget. Norges forskningsråd stod for 27 prosent av finansieringen. Annen offentlig finansiering var på 13 prosent, og de resterende kildene var altoverveiende innenlandske.

Forskningstemaer og forskningsbehov

Selv om omfanget av samisk forskning og utdanning har økt, mener utvalget det er nødvendig med ytterligere innsats når det gjelder styrking, koordinering og synliggjøring av feltet. Norges innsats på den internasjonale menneskerettighetsagendaen vil kunne styrkes ytterligere gjennom en aktiv forskningspolitikk, og utgjøre et viktig bidrag på internasjonale arenaer for urfolk. Den internasjonale kontakten urfolk imellom, illustrert gjennom både undervisning og FoU-prosjekter, vil kunne utvikles. Ved å bygge videre på sentrale forskningsområder innenfor rettigheter, materiell og immateriell kulturarv, språk- og utdanningsforhold, næringer, politikk og helse, og se disse i sammenheng med nye fagkombinasjoner, kan samisk og urfolksrelatert forskning imøtekomme kunnskapsutfordringer av betydning for dagens og morgendagens samiske virkelighet. Inkludering av urfolksfokus i klimaforskningen er et eksempel på dette.

Også i et nordområde- og sirkumpolært perspektiv er satsing på samisk og urfolksrelatert forskning og utdanning en særlig viktig virksomhet. I arbeidet med en nordisk

samekonvensjon utgjør forskning et viktig bidrag til samarbeid over landegrensene. Et særlig potensial for urfolksrelatert forskning ligger i et økt forskningssamarbeid med Canada fordi urfolk utgjør en viktig dimensjon i landets nordområdesatsing. Videre må urfolksinteresser gis en helhetlig integrering i forsknings- og utdannings-samarbeidet med Russland fordi urfolk i særlig grad berøres av tunge prosesser knyttet til blant annet militær aktivitet, klimaendringer, miljøgifter og arealinngrep. En tematisk satsing kan være forskningens søkelys på urfolkenes stilling og rettigheter innen olje- og gass og øvrig ressursutvinning.

I tillegg til etterspurte forskningsbehov og forskning som virkemiddel i samfunnsutviklingen, er det også viktig å understreke betydningen av at ulike forskningsmiljøer på et selvstendig faglig grunnlag får mulighet til å utvikle forskningsprosjekter og programmer innenfor det samiske og urfolksrelaterte forskningsfeltet.

Samisk som vitenskapsspråk

Målet om å utvikle samisk som vitenskapsspråk er hjemlet i Sameloven og i ulike folkerettslige dokumenter. Kunnskapsdepartementet har ønsket at utvalget skulle foreslå tiltak for å styrke samisk som vitenskapsspråk. For å kunne mene noe om språksituasjonen, har utvalget funnet det nødvendig å ta inn over seg den alvorlige situasjonen for samiske språk totalt sett. Samtlige samiske språk er i varierende grad truet av språkdød, og vidtrekkende tiltak er nødvendige for å redde de mest utsatte av dem. Språkrøkten og – utviklingen må gå både «oppover», til å utvikle samisk som vitenskapsspråk, og «nedover», det vil si at vitenskapsspråket påvirker utvikling og bruk av dagligspråket. Samiskspråklig forskning er grunnleggende for å utvikle et samisk fagspråk, og fagspråket inngår igjen i byggingen av samisk som et fullstendig, og dermed samfunnsbærende, språk.

Utvalget viser til *Handlingsplan for samiske språk 2009–2010*, som anbefaler en rekke tiltak for styrking av samisk språk i barnehage og grunn- og videregående skole og tiltak for voksne. Utvalget er kjent med at det også foregår arbeid for å innpasse samiskspråklige tilbud i lærerutdanningene og at forsknings- og utdanningsinstitusjoner i de nordiske landene samarbeider om samiskspråklige utdanningstilbud på bachelor- og mastergradsnivå.

Utvalgets kartlegging av kurstilbudene i samiske emner med samisk som undervisningsspråk på universitetsnivå viste at 68 prosent (96 kurs) av 142 kurs hadde samisk som undervisningsspråk, 17 prosent (24 kurs) brukte norsk, mens engelsk var språket i 8 prosent (12) av kursene. Kurstilbud i samiske emner med samisk som undervisningsspråk synes å ha en hovedtyngde innenfor fagområdene humaniora og samfunnsvitenskap. Utvalget påpeker at det ikke ble registrert undervisningstilbud på samiske språk innenfor naturvitenskap eller medisin og helse. Kartleggingen viser også at jo høyere opp i studieløpet studentene kommer, desto færre kurs gis på samisk. På doktorgradsnivå gis knapt noe kurs på samisk. Forskningsinstitusjonene må kjenne sitt ansvar for å utvikle kurstilbud på samisk på alle nivåer.

Samisk som forskningsspråk må utvikles langs flere akser. En akse handler om terminologit utvikling innenfor det enkelte faget. En annen handler om å veilede studenter og støtte forskere som ønsker å skrive på samisk, men ikke føler seg språklig trygge nok. En tredje akse handler om å sikre muligheter for publisering av samiskspråklige vitenskapelige tekster. En fjerde akse er å støtte og utvikle administrativ kompetanse i samisk. Utvalget mener at mange av disse aksene kan samles i et program for samisk språkrøkt, som bør organiseres i tillegg til Forskningsrådets program for samisk forskning. Språkrøkt-programmet kan omfatte forskning i samiske språk og dyktiggjøring i å bruke samisk, og dessuten utvikling av språkteknologi, kurs-, arrangements- og publiseringsstøtte, og andre tiltak rettet mot utviklingen av samisk som forskningsspråk.

Rekruttering til høyere utdanning og forskning

Utvalget peker på at rekrutteringen til samisk høyere utdanning og forskning starter tidlig – i barnehage, grunnskole og videregående skole. Revitalisering av de samiske språkene er en av nøklene til vellykket rekruttering på lang sikt. Det svake samiskspråklige rekrutteringsgrunnlaget til høyere utdanning gir på sikt utfordringer for rekrutteringen av fagfolk med kompetanse i samiske språk. Spesielt gjelder det undervisningspersonale på alle nivåer, fra barnehage til høyere utdanning.

For å sikre rekrutteringen til samisk høyere utdanning kreves det en særskilt støtte til samiske språk, tiltak som tilrettelegger for en økt tilgang på utdannede lærere, og flere institusjoner med tilstrekkelig kompetanse og ressurser som kan legge til rette for styrkede vilkår for høyere utdanning og forskning. Utvalget anbefaler at eksisterende rekrutteringstiltak beskrevet i Nasjonal rekrutteringsstrategi for samisk høyere utdanning og Forskningsrådets program for samisk forskning følges opp. Utvalget foreslår også et nytt tiårig program for samisk forskning i Forskningsrådet etter avslutningen av det nåværende. Tiltak for forskerrekruttering bør vektlegges også i det nye programmet.

Samisk høgskole / Sámi allaskuvla

Utvalget har behandlet vilkårene for utviklingen av Samisk høgskole mot en vitenskapelig høgskole, og videre mot et urfolksuniversitet. Det gis en framstilling av dagens regler og krav til en vitenskapelig høgskole og NOKUTs krav til akkreditering. Utvalget foreslår at gjeldende krav om 15 doktorgradsstudenter fravikes, og at det etableres et fagfellesystem for å vurdere av unntak fra de kvantitative NOKUT-kravene når det gjelder samiskspråklige doktorgradsutdanninger. Andre tiltak som utvalget foreslår i denne utredningen, vil samlet sett kunne bidra til utvikling av Samisk høgskole mot en vitenskapelig høgskole. Utvalget vil her spesielt framheve at forslaget om et eget program for samisk språkrøkt vil være et viktig tiltak for høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner som påtar seg ansvar for samiskspråklig forskning og språkutvikling.

Organisering av samisk forskning og høyere utdanning

Samarbeid, koordinering og samordning er sentrale stikkord for å sikre samisk forskning og høyere utdanning en dynamisk framtid. Miljøene er små og sårbare, og institusjonene er

spredt over et stort område som også omfatter våre naboland. En samlet innsats med størst mulig effekt for den samiske samfunnsutviklingen vil derfor stille store krav til de enkelte institusjonenes evne og vilje til samarbeid og til myndighetenes nødvendige bidrag når det gjelder tilrettelegging for slikt samarbeid, blant annet gjennom eksisterende konsultasjonsordninger. Utvalget ser at Norges forskningsråd gjennom sine programmer har spilt en stor rolle for samisk forskning, en rolle som fortsatt vil være betydningsfull.

Eksisterende samarbeidsformer, rolledefinisjoner og økonomiske rammer gir et godt utgangspunkt, men er utilstrekkelig for å nå myndighetenes samepolitiske mål og høste maksimale frukter av allerede investert økonomisk og intellektuell kapital – forskningsprogrammer og forskerutdanning. Et overordnet mål for en styrking og utdyping av eksisterende samarbeid må for det første være å sikre rekrutteringen til samisk forskning og høyere utdanning. For det andre er det den samiske kulturen og de samiske språkenes eksistensvilkår og utviklingsmuligheter som bør stå i fokus for framtidsrettede tiltak på området.

Utvalget er av den oppfatning at det må tas ulike overordnede grep for å legge til rette for en ny utviklingsfase for samisk forskning og høyere utdanning. Foruten Forskningsrådets videre innsats, vil utvalget støtte Sametingets planer om å utarbeide en forskningsmelding. På utdanningsområdet anbefaler utvalget at «Samordningsrådet for høyere utdanningsinstitusjoner med ansvar for samisk» opprettes som et hovedtiltak for institusjonell samordning og koordinering.

Selv om Norge har den største samiske befolkningen, mener utvalget at et nordisk fokus er påkrevd. For eksempel kan samiske språktiltak med fordel gjennomføres på et nordisk nivå. Likeledes mener utvalget forståelsen av samene som urfolk må ses i et grenseoverskridende perspektiv, fordi samene er et folk i fire land.

1.2 Utvalgets anbefalinger og forslag til tiltak

I mandatet er utvalget bedt om å komme med forslag til tiltak som kan løses innenfor eksisterende økonomiske rammer og utarbeide en prioritert liste over de forslagene til tiltak som går ut over de økonomiske rammene. Utvalget har etter beste evne delt opp tiltakene i de angitte gruppene, men denne inndelingen er selvsagt i noen grad skjønnsmessig.

Forslagene er begrunnet i de enkelte kapitlene.

I tillegg til forslag til tiltak har utvalget enkelte anbefalinger av mer institusjons- og forskningsstrategisk karakter, som også begrunnes i enkeltkapitler.

1.2.1 Utvalgets anbefalinger

Utvalget mener at Kunnskapsdepartementet, når det gjelder Samisk høgskole (jf. kap. 3 og 8), bør fravike det numeriske kravet det har satt for institusjoner som ønsker status som

vitenskapelige høyskoler, om minimum 15 doktorgradsstudenter over tid. Prosessen med å akkreditere Samisk høyskole som vitenskapelig høyskole bør etter utvalgets mening gjennomføres nå.

Utvalget anbefaler at det etableres en fagfelleordning for vurdering av unntak fra de kvantitative NOKUT-kravene når det gjelder samiskspråklige doktorutdanninger.

Utvalget anbefaler at Samisk høyskole i første omgang satser på en doktorgradsutdanning i samiske språk, der forholdene etter utvalgets oppfatning allerede ligger godt til rette. Senere kan skolen bygge opp slik utdanning på andre fagfelt der høyskolen har forskningsmiljøer å bygge på.

Utvalget støtter Sametingets planer om å starte arbeidet med en ny samisk forskningsmelding, som et videre skritt i retning av å utarbeide en helhetlig samisk utdanningspolitikk.

Når det gjelder Sametingets innflytelse i forskningspolitiske spørsmål (jf. 4.3.2), anbefaler utvalget at Forskningsrådet formaliserer faste møter med Sametinget på ledelsesnivå, fortsetter sin rutine med å innhente forslag fra Sametinget på kandidater til sine divisjonsstyrer og tilbyr Sametinget representasjon i programstyrene etter samme prinsipper som departementene. Utvalget anbefaler også Kunnskapsdepartementet å fortsette sin rutine med å innhente forslag fra Sametinget på kandidater til Forskningsrådets hovedstyre.

1.2.2 Utvalgets forslag til tiltak

Saksfelt: språkrøkt og revitalisering av samiske språk (jf. kapittel 6)

Tiltak som kan iverksettes innenfor eksisterende økonomiske rammer

- Det avholdes regelmessige «forskningsdager» på samisk.
- Kunnskap og kompetanse ved regionale kompetanse-, språk- og kultursentre utnyttes for språkrøktertiltak, herunder språkkurs.
- Universitetet i Tromsø oppfordres til å arbeide videre med planene om et mastergradsprogram i samisk som fremmedspråk.

Tiltak som går utover eksisterende økonomiske rammer – prioritert liste

- Det opprettes et program for samisk språkrøkt. Programmet gis romslige tidsmessige og økonomiske rammer i lys av de omfattende behovene. Det bør blant annet omfatte studieplasser for ettårige kvalifiseringsløp til studier i eller på samisk. En rekke av de øvrige tiltakene utvalget foreslår, vil også kunne finansieres innenfor et slikt program.
- Samisk høyskoles femårige opplæringsprogram for voksne samer som ikke kan samisk, sikres langsiktig, stabil finansiering med en evaluering etter ti år.

- Det avsettes etterutdanningsmidler og etableres ordninger for at faglig og administrativt ansatte skal bli funksjonsdyktige i samiske språk. Ordningene må legge til rette for tilstrekkelig, praktisk opplæring i samiske språk, både på begynnernivå og på videregående nivåer.

Saksfelt: forskningsspråk (jf. kapittel 6)

Tiltak som kan iverksettes innenfor eksisterende økonomiske rammer

- Det etableres en fast konferanserekke for samisk språk som et samarbeidstiltak mellom universiteter, høyskoler og andre kompetansesentra. En mal for denne typen konferanser kan være «Sámegiela ja sámi girjjálašvuođa symposia» (symposiet for samisk språk og kultur) som arrangeres ved Samisk høgskole.
- Arbeidet for å utvikle og sikre konsensus om samiskspråklig fagspråk og vitenskapelig fagterminologi intensiveres, og det etableres en infrastruktur for registrering og presentasjon av terminologien.

Tiltak som går utover eksisterende økonomiske rammer – prioritert liste

- *Samisk vitenskapelig tidsskrift* sikres langsiktig, stabil finansiering med en evaluering etter ti år. For å få flere bidragsytere til tidsskriftet bør det utvikles et bedre retteprogram og arrangeres samiskspråklige språkdager, og dessuten vitenskapelige konferanser som har som siktemål at innleggene skal publiseres i tidsskriftet.
- Det legges til rette for en mentorordning/kurs for forskere som kan samisk, men er usikre på å skrive på samisk for publisering i poenggivende vitenskapelige publikasjoner.

Saksfelt: forskning (jf. kapitlene 5 og 7)

Når det gjelder konkrete forskningsbehov (jf. kap. 5), ønsker ikke utvalget å prioritere mellom dem, men vil påpeke at mange av behovene omfatter samfunnsvitenskapelige og humanistiske problemstillinger som har gitt og kan gi grunnlag for prosjekter som Forskningsrådet i prinsippet kan finansiere innenfor sine ordninger. Det vil imidlertid være opp til forskningsmiljøene og nåværende og senere programstyrer å ta fatt i dette.

Tiltak som kan iverksettes innenfor eksisterende økonomiske rammer

- Utdanningsinstitusjonene finansierer øremerkede stipendiatstillinger til samisk forskning over sine grunnbudsjetter.
- Institusjonene legger praktisk til rette for at de som har startet sine samiskrelevante kvalifiseringsløp, både mastergrad og doktorgrad, får fullført innen rimelig tid.
- Det etableres permisjons- og hospiteringsordninger som gir ansatte rett til permisjon (under nærmere fastsatte betingelser) for å kunne arbeide i en periode ved en annen relevant institusjon.

- Det etableres hospiteringsavtaler og muligheter, både for fast vitenskapelig ansatte og doktorgradsstipendiater, til å fordele pliktarbeid mellom to institusjoner.

Tiltak som går utover eksisterende økonomiske rammer – prioritert liste

- Det avsettes midler til et nytt tiårig program for samisk forskning i Forskningsrådet når det nåværende avsluttes. Programmet bør, som det nåværende, legge stor vekt på rekrutteringstiltak, og bør satse målrettet på å rekruttere samer til forskning.
- Det etableres et nettverk for samisk forskning (jf. Urfolksnettverket, se 4.3.3). Et slikt nettverk må sikres tilfredsstillende finansiering, en kontinuitet og ha en forpliktende karakter for samarbeidspartnerne. Når nettverket er etablert nasjonalt, bør det aktivt søke samarbeid med forskningsmiljøer/institusjoner i de andre nordiske landene.
- Det avsettes midler til en nordisk samisk forskerskole.
- Det gjøres finansielt mulig for institusjonene å tilby felles nordiske doktorgradskurs og forskerskoler, i tillegg til den nordiske nevnt ovenfor.
- Det legges finansielt rette for at miljøer med ansvar for samisk forskning kan dra nytte av en ordning med professor-II stillinger.
- Utdanningsinstitusjonene etablerer en reisestøtteordning for master- og doktorgradsstudenter studenter innenfor samiskrelatert forskning. Ordningen finansieres med tilskudd til institusjonens basisbevilgning.
- Institusjonene utvikler «gjennomføringsstipend»-ordninger for å stimulere til progresjon i mastergrads- og doktorgradsstipendiatenes avhandlingsarbeid.

Saksfelt: høyere utdanning (jf. kapittel 7)

Tiltak som kan iverksettes innenfor eksisterende økonomiske rammer

- Ordningen med ettergivelse av studielån utvides til også å omfatte studenter som har gjennomført 30 studiepoeng i samisk.
- Sametingets og fylkeskommunenes stipendordninger videreføres.
- Den nasjonale rekrutteringsstrategien for samisk høyere utdanning evalueres og følges opp.
- Ordningen med opptakskvoter for samiskspråklige søkere til høyere utdanning evalueres.
- Studietilbud innen samisk høyere utdanning gjøres bedre tilgjengelig via nettbasert opplæring og desentralisert og fleksibel studieorganisering.
- Det nye nettstedet for samisk utdanning, www.samiskutdanning.no, gjøres bedre kjent.

Saksfelt: rollefordeling, samarbeid og koordinering (jf. kapittel 9)

Tiltak som kan iverksettes innenfor eksisterende økonomiske rammer

- Planlagte samarbeidsavtaler og nettverkssamarbeid mellom de regionale kompetanse-, kultur- og språksentrene og de etablerte forsknings- og utdanningsinstitusjonene blir prioritert i institusjonenes strategiske planer for de nærmeste årene, for å styrke både rekrutteringsarbeidet og det konkrete forsknings- og undervisningssamarbeidet.

Tiltak som går utover eksisterende økonomiske rammer – prioritert liste

Når det gjelder forskning, foreslår utvalget at:

- Det etableres et nettverk for samisk forskning (jf Urfolksnettverket). Et slikt nettverk må sikres tilfredsstillende finansiering, en kontinuitet og ha en forpliktende karakter for samarbeidspartnerne. På sikt, når nettverket er etablert nasjonalt, bør det aktivt søke samarbeid med institusjoner på nordisk nivå.

Når det gjelder utdanning, foreslår utvalget at:

- «Samordningsrådet for høyere utdanningsinstitusjoner med ansvar for samisk» (jf. 9.1.6) opprettes som et hovedtiltak for samordning og koordinering på området, og at Kunnskapsdepartementet i denne forbindelse tar initiativ til å gjennomgå ansvarsfordelingen mellom institusjonene.
- De lærestedene som deltar i SAK-samarbeidet, sikres finansiering for å videreføre samarbeidet på en effektiv måte.

2 Mandat, sentrale spørsmål og utvalgets arbeid

Kunnskapsdepartementet oppnevnte 30. august 2010 et utvalg for å utrede utviklingstrekk, behov og målsettinger for samisk forskning og høyere utdanning, herunder rammer for strategisk samarbeid, institusjons- og nettverksbygging. Bakgrunnen er utviklings- og endringsmønstre som gir klare kunnskapsutfordringer for det samiske samfunnet når det gjelder å fortolke og innvirke på egen livssituasjon og samfunnsutvikling. Samisk forskning har stor betydning for de fleste sektorer av det samiske samfunnet. Videre framheves særlig utfordringene når det gjelder å sikre utbyggingen av og rekrutteringen til vitenskapelige stillinger og rekruttering til utdanningsløp som kvalifiserer for slike stillinger.

Bakgrunnen for oppnevningen av utvalget er omtalt i *Stortingsmelding nr. 30, 2008–2009, Klima for forskning*. Forskningsmeldingen legger til grunn at norsk forskning er i framgang, men at det trengs styrking, klarere mål og nye tiltak for å imøtekomme samfunnets framtidige behov for kunnskap og kvalifisert personell. Når det gjelder samisk forskning og høyere utdanning spesielt, slår meldingen fast:

De samiske utdannings- og forskningsmiljøenes utfordringer spenner fra utvikling av forskningsbaserte utdannings- og studietilbud tilpasset den samiske befolkningen, til ansvar for å ivareta samisk språk generelt og som utdannings- og vitenskapsspråk. Til dette hører også dokumentasjon og integrering av samisk tradisjonskunnskap i kunnskapsutviklingen, en viktig kompetanse og et supplement til tradisjonell akademisk forskning. (Stortingsmelding, nr. 30, (2008–2009): 120).

I samme melding står det at regjeringen i sitt arbeid for å imøtekomme disse utfordringene vil nedsette et utvalg i konsultasjon med Sametinget for å utrede utviklingstrekk, behov og målsettinger.

2.1 Utvalgets sammensetning og mandat

Arbeidet er gjennomført av et utvalg oppnevnt av Kunnskapsdepartementet på bakgrunn av forslag fra Samisk høyskole, høyskolene i Bodø og Nord-Trøndelag, Universitetet i Tromsø, Norges forskningsråd og fylkeskommunene i Finnmark, Nordland, Troms, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark. Utvalget ble oppnevnt i august 2010 og har hatt følgende sammensetning:

Leder: Nils A. Butenschøn, professor og direktør ved Senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo

Else Grete Broderstad, forsker, Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø

Anni-Siiri Länsman, universitetslektor og direktør for Giellagas Institutt, Oulu Universitet

Kari Morthensen, spesialrådgiver, Norges forskningsråd

Nils Oskal, professor, Samisk høyskole / Sami Allaskuvla

Per Ravna, universitetslektor, Universitetet i Nordland

*Johan Strømgren, ph.d.-stipendiat, Uppsala Universitet og Samisk høgskole /
Sami Allaskuvla*

Norges forskningsråd har hatt det administrative sekretariatsansvaret for utvalgets arbeid. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) ble etter en anbudsrunde gitt ansvar for fagsekretær oppgaven. Forsker 1 Jorunn Spord Borgen var fagsekretær fra desember 2010 til medio september 2011. Da ble hun avløst av forsker 2 Vera Schwach, som fungerte fra september til utredningen ble slutført i juni 2012.

Mandat

I oppnevningsmandatet fra Kunnskapsdepartementet heter det:

Det oppnevnes et utvalg som skal se samisk forskning og høyere utdanning i et bredt regionalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Utvalget skal redegjøre for og i sine forslag legge til grunn folkerettens regler om urfolk og minoriteter av betydning for samisk forskning og høyere utdanning. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966, ILO-konvensjon nr. 169 og FNs erklæring om urfolks rettigheter er særlig relevante folkerettsinstrumenter. Utvalget skal klargjøre på hvilken måte forskning og høyere utdanning kan være premissleverandør for og bidra til samisk samfunnsutvikling. I dette henseende skal utvalget også ta inn over seg rekrutteringssituasjonen til samisk høyere utdanning som et grunnlag for samfunnsutviklingen og for å bygge sterke forskningsmiljøer.

Sett i lys av et urfolksperspektiv skal utvalget:

Kartlegge og beskrive utviklingen av eksisterende miljøer innen samisk forskning og høyere utdanning og den profil disse har, diskutere kunnskapsutfordringer og fremme forslag som virker til tilfredsstillende forskningsaktivitet innenfor områder av stor betydning for utvikling av det samiske samfunnet i et bredt perspektiv.

Analysere rammer, rollefordeling og betingelser for innflytelse på prioriteringer i samisk forskning.

Foreslå tiltak for å styrke samarbeid mellom fagmiljø som utfører urfolksforskning, samisk forskning og høyere utdanning, herunder rammer for strategisk samarbeid, institusjons- og nettverksbygging nasjonalt og internasjonalt.

Foreslå tiltak som legger til rette for faglig sterke og omstillingsdyktige institusjoner for samisk forskning og høyere utdanning.

Vurdere utviklingen av Sámi allaskuvla mot en vitenskapelig høgskole og videre mot et urfolksuniversitet, herunder også å vurdere hvordan samarbeid innen nordområdene kan bidra til dette.

Foreslå tiltak for å styrke samisk som vitenskapsspråk.

Utvalget bes også om å komme med forslag til tiltak som kan løses innenfor eksisterende økonomiske rammer og utarbeide en prioritert liste over de tiltak som går ut over de økonomiske rammene.

Utvalget avgir en utredning innen 31. desember 2011.

Arbeidsform

Utvalgets opprinnelige frist for innlevering av sin utredning til Kunnskapsdepartementet var 31.12.2011, men den ble senere forlenget til 15.6.2012.

Utvalget har selv bestemt arbeidsform, møtefrekvens og møtesteder. Norges forskningsråd har bistått utvalget og faglig sekretær med praktisk tilrettelegging.

Utvalget har hatt fem møter, og har gjennomført to reiser for å besøke institusjoner.

Utvalget møtte representanter fra følgende steder:

- Sametinget
- Samisk høgskole
- Internasjonalt fag- og formidlingscenter for reindrift
- Samisk arkiv
- Senter for samisk helseforskning
- SANKS (Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern)
- Universitetet i Tromsø
- Høgskolen i Finnmark
- Universitetet i Nordland
- Árran lulesamisk senter
- Høgskolen i Nord-Trøndelag
- Gáldu

I tillegg arrangerte utvalget en innspillskonferanse 13. september 2011 på Universitetet i Nordland (program for konferansen, se vedlegg nr. 1).

En kartlegging av samisk forskning og høyere utdanning ble gjennomført våren 2011 i samarbeid med NIFU, Nordisk institutt for studier av forskning og utdanning.

2.2 Tolkning av mandatet og avgrensninger

2.2.1 Presisering av objektet for utvalgets arbeid

Objektet for utvalgets arbeid er altså ikke en utredning om samisk forskning og høyere utdanning isolert sett, men «[...] på hvilken måte forskning og høyere utdanning kan være premissleverandør for og bidra til samisk samfunnsutvikling.» Samtidig inngår samisk forskning i en større sammenheng både nasjonalt og internasjonalt. Slik utvalget ser det, rommer mandatet flere mulige perspektiver i synet på samisk forskning og høyere utdanning, og disse må ses i sammenheng. Perspektivene omfatter primært:

- kartlegging av grunnlaget og vilkårene for samisk forskning og høyere utdanning som *en autonom kunnskapsproduserende og kunnskapsformidlende virksomhet* som fremmer og forankrer samisk kultur og identitet

- identifisering av *områder* for forskning og høyere utdanning som har betydning for utviklingen av det samiske samfunnet og dets samvirke med det norske samfunnet
- drøfting av modeller for utviklingen av samisk forskning og høyere utdanning i et bredt institusjonelt perspektiv, her forstått som *organiseringen* av samisk forskning og høyere utdanning – så vel *innenfor det samiske samfunnet*, i forholdet til og innpassingen *i det norske utdannings- og forskningssystemet*, utviklingen innenfor *den nordiske dimensjonen*, samt sett i et *nordområde- / arktisk perspektiv* og i forhold til *global urfolksforskning*.

Et norsk ståsted med utsyn mot det nordiske

I utgangspunktet la utvalget en bred geografisk forståelse til grunn for definisjonen av samisk forskning og utdanning. Samtidig var det, ut fra den tid- og de ressursene utvalget hadde til rådighet, nødvendig å rette blikket primært mot samisk forsknings- og utdanningsproblematikk på norsk side. Utvalget vil likevel gjøre oppmerksom på artiklene 26 og 27 med merknader i utkastet til nordisk samekonvensjon (Nordisk samekonvensjon, 2005: 19–20, 237–239). De to artiklene omhandler henholdsvis utdanning og forskning. Dette konvensjonsutkastet påpeker faktorer av betydning for å utvikle og vedlikeholde et samisk kunnskapssamfunn både innenfor nasjonalstatene og i de samiske områdene på tvers av de statlige grensene i Norden.

2.2.2 Det folkerettslige utgangspunktet

Mandatet refererer til at det folkerettslige utgangspunktet har betydning for samisk forskning og høyere utdanning. Utvalget skal legge dette til grunn for sine forslag, slik at de er i harmoni med forpliktelsene i internasjonal rett. I denne sammenhengen ser utvalget behov for å identifisere nærmere hvilke forpliktelser som er relevante for samisk forskning og høyere utdanning, og se disse forpliktelsene i forhold til hvor langt man er kommet i Norge med å implementere folkerettslige standarder som Norge har ratifisert. Dette gjelder i særlig grad i relasjon til bestemmelser om urfolksrettigheter og ikke-diskriminering. Når det gjelder implementering av internasjonale forpliktelser, eksempelvis innenfor språk og utdanning, legger de samlede forpliktelsene som uttrykkes gjennom artiklene i de relevante folkerettslige instrumentene, føringer på hvordan det norske forvaltningssystemet må forholde seg. Her oppfatter utvalget det slik at for å sikre rekruttering til samisk høyere utdanning, kreves det særskilt støtte til samisk språk, tiltak som tilrettelegger for en økt tilgang på utdannet undervisnings- og forskningspersonell, og flere institusjoner med tilstrekkelig kompetanse og ressurser som kan legge til rette for styrkede vilkår for høyere utdanning og forskning.

2.2.3 Urfolksperspektivet

Mandatets bruk av begrepet «urfolksperspektiv» innebærer etter utvalgets oppfatning en erkjennelse av at staten Norge er dannet på territoriet til to folk, samer og nordmenn.¹ Denne erkjennelsen gjenfinnes i ILO-konvensjonens definisjon av urfolk som en folkegruppe som har bodd i et område før statsdannelsen fant sted eller før vedkommende område ble innlemmet i staten.²

Begge folk har samme rett til å bevare og utvikle sine språk, sin kultur og sine samfunn. Dette standpunktet samsvarer med grunnsynet i regjeringens politikk og har forankring i Grunnlovens § 110 a. Dette inkluderer også en erkjennelse av at samenes tradisjonelle bosettingsområder har blitt kolonisert og innlemmet i den norske staten. Som en følge av denne innlemmelsen og det relativt svake samiske befolkningsgrunnlaget har samene kommet i en minoritetssituasjon der forholdene for samene i det alt vesentlige er blitt ensidig definert av den norske staten.

Urfolksperspektivet innebærer også at Norges forpliktelser tilpasses internasjonalt vedtatte avtaler på dette området. Det forplikter Norge til aktivt å gjennomføre tiltak for å realisere likeverds målet i samepolitikken (Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)). Urfolksperspektivet avgrenser regjeringens og Stortingets normgivende handlingsrom, dels gir det samene rettigheter til å øve innflytelse over egne forhold. Utviklingen av samiske rettigheter som en del av et større urfolksrettslig bilde har vært et nødvendig virkemiddel både for å sikre samers likeverdige stilling på individuell basis, og for å sikre likestilte demokratiske innflytelseskanaler.

2.2.4 Bidrag til samisk samfunnsutvikling

I likhet med høyere utdanning og forskning generelt forventes samisk forskning og høyere utdanning å bidra som premissleverandør til samfunnsutvikling. Forskning og høyere utdanning er selv forankret i en livsverden og bidrar til prosesser som samfunnsmessig integrasjon, videreutvikling av tradisjoner, alminnelig opplysning og offentlig meningsdannelse. Vitenskapelig kunnskap er et gode i seg selv, og forskningens resultater kan være verdifulle for samfunnsutviklingen. Forskning kan være nyttig ved at den leverer premisser for beslutninger i offentlig og privat sektor, avklarer alternative handlingsvalg og

¹ Jf. *Stortingsmelding nr. 55 (2000–2001)*, *Om samepolitikken* står det: «Som et viktig grunnlag for sin samepolitikk legger regjeringen til grunn at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk – samer og nordmenn – og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Denne prinsipielle likeverdigheten er slått fast i Grunnlovens § 110 a.»

² I ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater heter det at urfolk er: «folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som uansett deres rettslige stilling har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner».

deres mulige konsekvenser. Forskning og høyere utdanning skal dekke behovet for forskningsbasert kompetanse som er relevant for arbeids- og næringsliv. Samisk høyere utdanning og forskning vil i tillegg være spesielt viktig for forberedelser til yrker som krever akademisk utdannelse og kompetanse innenfor det samiske språkforvaltningsområdet. Dette forvaltningsområdet vil utvides i takt med økende innsikt i og erkjennelser av at slike tiltak er nødvendige for å styrke samisk språk. Styrking av samisk språk må samtidig skje utenfor språkforvaltningsområdet som nå omfatter 9 kommuner. Retten til samiskopplæring både på grunnskole og videregående skole nivå er en individuell rett uavhengig av bosted, jf. Samelovens § 3-8 og opplæringslovens § 6-2, 6-3. Oversikter utarbeidet i regi av faglig analysegruppe for samisk statistikk viser at tallet på elever med samisk som førstespråk i grunnskolen holder seg relativt stabilt, mens andrespråksfaget viser en nedgang i elevtallet (Todal, 2011). Derfor er det avgjørende å styrke samisk som andrespråk. Behovet for kvalifisert samiskspråklig kompetanse er stort og fordrer ytterligere innsats og involvering av flere utdannings- og forskningsinstitusjoner. Denne innsatsen vil styrkes gjennom nettverkssamarbeid med regionale samiske språk-, kultur- og kompetansesentre.

Samisk forskning og høyere utdanning må imøtekomme kunnskapsutfordringer av betydning for dagens og morgendagens samiske virkelighet. I tillegg til fag som allerede har en klar samisk forsknings- og utdanningsprofil, må samisk forskning og utdanning i nye fagkombinasjoner gjøres relevant. Å inkludere urfolksfokus i klimaforskningen er et eksempel. Andre eksempler er samisk samfunnsrelevans i forskning og utdanning som omhandler nordområdene, innovasjon, verdiskaping, næringsutvikling og markedsføring. Derfor bør det settes søkelys på integrering av samiske forhold i fag og profesjonsutdanninger som ennå ikke har inkludert samiske aspekter i sine studieplaner.

Utvalget vil understreke at behovet for videre kunnskapsutvikling springer ut av et bredspektret kunnskapsbehov ikke bare blant samene selv, men også i majoritetssamfunnet. Dette brede kunnskapsbehovet aktualiseres ikke bare i en norsk kontekst, men også i en nordisk en, jevnfør utkast til nordisk samekonvensjon fra 2005. Samiskrelatert kunnskapsutvikling vil ha relevans og kunne utgjøre et grunnlag for sammenligning også med andre urfolksregioner. Utviklingen i de internasjonale relasjonene som også vil involvere samisk og urfolksrelatert FoU-virksomhet, vil øke i årene som kommer – med en sterk oppbygging av nettverk og formalisert samarbeid.

De endringene som har skjedd i forholdet mellom den samiske urfolksminoriteten og de nordiske nasjonalstatene særlig i løpet av de to siste tiårene, har i liten grad nedfelt seg som allmennkunnskap, verken blant samene eller i majoritetsbefolkningen. Dette kan blant annet skyldes det man kan kalle et etterslep når det gjelder inkorporering av slike emner i ulike fag i nasjonale utdanningsinstitusjoner, samt mangelfull oppdatering i mange fag. I den grad de politiske endringene, og en generell økt synliggjøring av den samiske befolkningen, har nedfelt seg i skolebøker og pensum, har det skjedd i de seinere år og

dermed etter at de fleste av dagens beslutningstakere innen politikk og forvaltning tok utdannelse.

Dette illustrerer behovet for et omfattende kunnskapsløft innen alle relevante utdanninger, herunder profesjonsutdanningene, når det gjelder både allmennkunnskap og spisskompetanse på samiske og urfolksrelaterte forhold.

2.2.5 Samisk forskning, en avgrensning

Mandatet ber utvalget kartlegge, beskrive, analysere og foreslå tiltak angående samisk forskning og høyere utdanning innenfor områder av stor betydning for utvikling av det samiske samfunnet og å se samisk forskning og høyere utdanning i et bredt perspektiv. I denne sammenhengen har utvalget sett behov for å studere forskjellige måter å avgrense samisk forskning på. En framstilling av avgrensningsspørsmålet finnes i rapporten *Samiske tall forteller 4* (Samisk høgskole /Sámi allaskuvla, 2011). I en gjennomgang av doktorgradsproduksjonen ved Universitetet i Tromsø anvendes begrepet samiskrelatert forskning. Med dette begrepet menes forskning som omhandler samiske forhold, med både disiplinære, flerfaglige og tverrfaglige tilnærminger. Tematisk favner samisk forskning bredt. I oversikten ble forskning innenfor samfunnsvitenskap, humaniora, rettsvitenskap, biologi og fysiologi, medisin og helsefag inkludert. Samisk forskning ble forstått ut fra flere dimensjoner: et institusjonsfokus (hvor utføres forskningen?), et innholdsfokus (hva forskes det på?) og et relevansfokus (til hvilket formål?). I tillegg kan man i noen sammenhenger velge å spørre om hvem som utfører forskningen. Det er særlig aktuelt når søkelyset settes på behovet for å rekruttere samer til forskningen (Broderstad og Broderstad, 2011).

Utvalgets definisjon av samisk forskning er pragmatisk og begrunnet slik utvalget mente var formålstjenlig for å kunne kartlegge og skaffe seg en oversikt over pågående samisk forskning og høyere utdanning. Følgende definisjon av samisk forskning / samisk forsknings- og utviklingsarbeid (FoU)³ ble brukt da NIFU på vegne av utvalget henvendte seg til antatt relevante fagmiljøer:

Samisk forskning / FoU: Vi ber om at all forskning/FoU som faller inn under minst ett av disse punktene inkluderes i besvarelsen:

³ Definisjon på forsknings- og utviklingsarbeid (FoU) er: Undersøkelsen omfatter all aktivitet som faller inn under FoU-begrepet i henhold til OECDs definisjon, det vil si eksperimentell eller teoretisk virksomhet som primært utføres for å skaffe til veie ny kunnskap uten sikte på spesiell anvendelse eller bruk (grunnforskning), samt virksomhet av ny kunnskap, primært rettet mot bestemte praktiske mål eller anvendelser (anvendt forskning). I tillegg inngår utviklingsarbeid som er systematisk virksomhet som anvender eksisterende kunnskap fra forskning og praktisk erfaring, og som er rettet mot å framstille nye eller vesentlig forbedrede materialer, produkter eller innretninger, eller mot å innføre nye eller vesentlig forbedrede prosesser, systemer og tjenester. Når det gjelder rutinemessig kartlegging/overvåking skal dette inkluderes når dataene inngår som en del av et FoU-prosjekt.

avgrensning basert på tematikk: forskning på samiske forhold og/eller forskning for samiske formål, regnes som samisk forskning

avgrensning på utførende institusjon: all forskning gjennomført av samiske institusjoner regnes som samisk forskning. (vedlegg nr. 1).

Programplanen for samisk forskning 2007–2017 fra Norges forskningsråd gir en bredere avgrensning: «Forskningsrådet ser det ikke som avgjørende at det foreligger en entydig og allment akseptert definisjon av samisk forskning. Gjennom blant annet *Program for samisk forskning II* vil Forskningsrådet finansiere god forskning som er relevant for det samiske samfunnet, og som dermed også er av generell interesse. Forskningsrådet vil også bidra til å rekruttere samer til forskning, men vil ikke stille som betingelse at forskningen utføres av samer. At forskningen utføres av samiske forskere, vil imidlertid i en del tilfeller kunne være et særskilt kvalitetsaspekt.»

Samisk forskning og høyere utdanning har vært tema for ulike utredninger, meldinger og NOU-er. Sentrale dokumenter er utredningen til Sametinget om samisk forskning (1996), Forskningsrådets utredning om samisk forskning (1998) og behandlingen i Sametinget av *NOU 2000: 3, Samisk lærerutdanning mellom ulike kunnskapstradisjoner* samt *NOU 2000:14, Frihet med ansvar – om høgre utdanning og forskning*.

I disse og senere utredninger og utviklingsplaner for samisk forskning legges det stor vekt på forskningens bidrag til samisk samfunnsutvikling generelt, og styrkingen av samiske kunnskapsinstitusjoner spesielt, inkludert koordinering og samarbeid mellom disse. I *Stortingsmelding nr. 34, (2001–2002), Kvalitetsreformen om høyere samisk utdanning og forskning* står det: «Samisk forskning skal bidra til å styrke, bevare og utvikle samisk kultur og språk. Forskning er også viktig for ressursforvaltning og næringsutvikling. I en tid der lokalsamfunnene gjennomgår omfattende endringer, øker bevisstheten om betydningen av forskningsbasert kunnskap som underlag for framtidig utvikling.» *Stortingsmelding nr. 34, (2001–2002): 6.1).*

2.2.6 Samisk høyere utdanning, en avgrensning

Mandatet ber utvalget ta inn over seg rekrutteringssituasjonen til samisk høyere utdanning. Utvalget velger å definere samisk høyere utdanning bredt og på en måte som samsvarer med definisjonen gjort i *Nasjonal rekrutteringsstrategi for samisk høyere utdanning* fra 2010 (*Nasjonal rekrutteringsstrategi*, 2010: 13).

Følgende definisjon av samisk høyere utdanning ble brukt da NIFU på vegne av utvalget henvendte seg til antatt relevante fagmiljøer:

Samisk høyere utdanning: Vi ber om at følgende definisjon legges til grunn ved besvarelsen om samisk høyere utdanning:

Kurs og studieprogram relatert til samisk språk, kultur, næringer, samfunnsforhold eller lignende og som gir studiepoeng innen høyere utdanning,

regnes som samisk høyere utdanning. All studiepoenggivende utdanning i samiske språk og/eller med samisk som undervisningsspråk omfattes. (vedlegg nr. 1).

2.2.7 Samisk som vitenskapsspråk

I mandatet er utvalget bedt om å foreslå tiltak for å styrke samisk som vitenskapsspråk. Vitenskapsspråk kan bestemmes som det språket medlemmer av fagsamfunnet av forskere bruker i sin yrkesutøvelse (Schwach 2004: 21).

Språk er en tverrgående og gjennomgripende størrelse i denne utredningen. språksituasjonen er spesielt drøftet i kapitlene 2 og 4. I kapittel 2 er den belyst i sammenheng med rekrutteringssituasjonen til samisk høyere utdanning og forskning, og i kapittel 4 drøftes situasjonen for samisk som vitenskapsspråk allment.

For utvalgets drøfting av de utfordringene det samiske *vitenskapsspråket* står overfor har det vært hensiktsmessig å inndele vitenskapsspråk i tre undergrupper: *forskningsspråk*, *administrasjonsspråk* og *utdanningsspråk*.

- *Utdanningsspråk* er det faktiske språket faglig ansatte og studenter benytter i situasjoner som omfatter opplæring og vurdering i høyere utdanning. Utdanningsspråket omfatter en rekke sjangere, skriftlige og muntlige (Brandt og Schwach, 2005: 11–13). I denne utredningen er én muntlig sjanger: *undervisningsspråket* brukt som grunnlag for anslå det samlede omfanget av samiske språk i høyere utdanning.⁴ Studentenes faktiske språkkunnskaper blir kun indirekte estimert.
- *Forskningsspråk* er det faktiske språket forskerne bruker når han/hun forsker og publiserer de vitenskapelige resultatene av forskningen.
- *Administrasjonsspråk* er det faktiske språket forskere, administrativt og teknisk personale faktisk benytter i administrative funksjoner.

2.2.8 Rekruttering til høyere utdanning

I følge fortalen til mandatet skal utvalget ta inn over seg rekrutteringssituasjonen til samisk høyere utdanning som et grunnlag for samfunnsutviklingen og for å bygge sterke forskningsmiljøer.

Utvalget er kjent med at rekrutteringsgrunnlaget for samisktalende til høyere utdanning på samisk er relativt begrenset. Dette får igjen konsekvenser for rekrutteringen til forskning på samisk. Rekrutteringen starter allerede i barnehage og skole, gjennom mulighetene for språkopplæring på samisk. Ikke minst er en samisk videregående opplæring viktig for

⁴ Intendert undervisningsspråk som er det språket underviseren planlegger å bruke, brukes for å registrere språkbruk, jf. www.dbh.no. Denne registreringen har sine begrensninger for å måle faktisk språkbruk i høyere utdanning, se Schwach 2009: 19–20.

rekrutteringen til høyere utdanning. Det innebærer at samisk språkopplæring i den videregående skolen landet rundt må styrkes. Som skoleeier må fylkeskommunene i samarbeid med de enkelte skoler evaluere eksisterende tilbud og vurdere hvordan disse tilbudene kan forbedres.

I tillegg til rekruttering av samisktalende til høyere utdanning, er det viktig med en generell rekruttering til høyere utdanning av særlig relevans for samiske samfunnsforhold. Dette innebærer at høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner må være seg bevisste de samiske komponentene – både språklige og tematiske – i utviklingen av sine studieprogrammer og i sine rekrutteringsstrategier.

Den aktuelle situasjonen i samisk høyere utdanning er beskrevet i kap. 2.4. utfordringer med rekruttering til samisk forskning og høyere utdanning er beskrevet i kap. 5.

2.2.9 Samisk høgskole / Sámi allaskuvla mot vitenskapelig høgskole og urfolksuniversitet

Utvalget skal i følge mandatet klargjøre på hvilken måte forskning og høyere utdanning kan være premissleverandør for og bidra til samisk samfunnsutvikling. I arbeidet med å nå dette målet skal utvalget vurdere utviklingen av Samisk høgskole mot en vitenskapelig høgskole og videre mot et urfolksuniversitet.

Utvalget har valgt å begrense sin drøfting av Samisk høgskole til skolens vei mot en vitenskapelig høgskole. Intensjonen om et urfolksuniversitet rommer mange sider som etter utvalgets mening er uavklarte. For det første er uklart om urfolksuniversitet er ment å være et navn på et faglig/institusjonalisert samarbeid (jf. «Arctic University») eller være en institusjon med en formalisert universitetsstatus. Om bestrebelsene gjelder å oppnå universitetsstatus i Norge, så vil utvalget peke på noen mulige problematiske sider ved å satse på et urfolksuniversitet. Utvalget tenker at et urfolksuniversitet ville ha et annet og internasjonalt geografisk rekrutteringsgrunnlag. Et internasjonalt rekrutteringsgrunnlag til utdanning og spesielt til forskning vil kunne utfordre Samisk høgskoles oppgave som et ankerfeste for samisk språkutvikling. Bekymringen gjelder kanskje ikke så mye samisk språk som forskningsobjekt, men heller at samisk som utdannings- og administrasjonsspråk, samt at det allmenne ansvaret for samisk språkrøkt kan bli fortrenget til fordel for engelsk språkdominans.

Flere stortingsmeldinger og Norske offentlige utredninger (NOU-er) i årene 2000–2011 har foreslått at Samisk høgskole utvikles til en vitenskapelig høgskole. Utvalget har lagt disse arbeidene til grunn for sin presentasjon av Samisk høgskole (jf. 4.3.1) og for sine vurderinger av Samisk høgskoles vei mot en vitenskapelig høgskole (jf. kap. 8).

2.2.10 Rammer, faglig og institusjonelt samarbeid

Utvalget skal i følge mandatet ha nasjonalt fokus, og klargjøre på hvilken måte samisk forskning og høyere utdanning kan være premissleverandør for og bidra til samisk samfunnsutvikling. Som en følge av dette skal utvalget analysere rammer, rollefordeling og betingelser for innflytelse på prioriteringer i samisk forskning. Det skal foreslå tiltak for å styrke samarbeid mellom fagmiljø som utfører urfolksforskning, samisk forskning og høyere utdanning. Herunder skal utvalget komme med tiltak for strategisk samarbeid, videre institusjons- og nettverksbygging, både på nasjonalt nivå og internasjonalt nivå. Utvalget skal foreslå tiltak som legger til rette for faglig sterke og omstillingsdyktige institusjoner. Med termen «en omstillingsdyktig institusjon for samisk forskning» forstår utvalget en institusjon som utvikler seg i takt med samfunnsutviklingen nasjonalt og internasjonalt på en slik måte at den er i stand til å ivareta og utvikle sine oppgaver og særtrekk i tråd med det samiske folks interesser og behov.

Som en bakgrunn for sin diskusjon viser utvalget til diskusjonen om hvordan man skal fremme samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK) i forskningssystemet med vekt på Universitets- og høgskolesektoren (heretter UoH-sektoren) så langt. I *Stortingsmelding nr. 30, (2008–2009), Klima for forskning*, peker Kunnskapsdepartementet på et generelt behov for robuste fagmiljøer og profilerte institusjoner. SAK er et tiltak for å fremme høyere kvalitet i forskning og i høyere utdanning. Bakgrunnen er at departementet har sett det nødvendig med en klarere arbeidsdeling og mer forpliktende samarbeid i UoH-sektoren (*St.meld., nr. 30, (2008–2009): 77–80*).

I kapittel 7 har utvalget vurdert samordninger både faglig og institusjonelt. I dette kapitlet drøfter utvalget rammer og rollefordeling for samisk forskning og utdanning.

2.2.11 Kunnskapsutfordringer og kartlegging av fagmiljøer

Utvalget bygger utredningen på sine institusjonsbesøk og en omfattende dokumentasjon om utviklingen av eksisterende miljøer innenfor samisk forskning og høyere utdanning og den profilen disse fagmiljøene har, og dessuten på opplysninger om samisk som vitenskapsspråk. Dokumentene omfatter internasjonale konvensjoner, lovverk og forskrifter, stortingsmeldinger og andre offentlige utredninger, samt strategidokumenter og drøftinger av forskning og høyere utdanning fra ulike institusjoner. En oversikt over samtlige arbeider som er benyttet, finnes i referanselisten bakerst i rapporten.

Kartlegging

Å kartlegge og beskrive samisk forskning er et viktig punkt i mandatet for utvalget. Utvalget så et behov for oppdatert dokumentasjon om fagmiljøer der det foregår samisk forskning og høyere utdanning. I tillegg til institusjonsbesøk og drøftinger av eksisterende dokumentasjon har utvalget derfor fått gjennomført en kartlegging av samisk forskning og samisk høyere utdanning. Kartleggingen ble gjennomført som en spørreundersøkelse våren 2011. Spørreskjemaer ble sendt ut til antatt relevante norske forskningsmiljøer.

Utvalgsmetoden er detaljert beskrevet i kartleggingsnotatet (se vedlegg nr. 1: 2–4). Spørsmålene omfattet forskningens omfang, dens rekruttering, finansiering, språk og samarbeid, samt tilbud innen samisk høyere utdanning. Miljøene kunne også utdype opplysninger i skjemaet, komme med tilleggsinformasjon og peke på utfordringer i samisk forskning og høyere utdanning. 31 grunnenheter (fagmiljøer) ved tilsammen 14 institusjoner svarte på spørreskjemaet og inngår i denne analysen.⁵

Utvalgsmetoden skal ha sikret at de mest sentrale miljøene er inkludert. Imidlertid kan ulik oppmerksomhet om NIFUs forespørsel ved lærestedene og i de ulike forskningsmiljøene, samt forskjellige administrative rutiner, ha gjort at besvarelsen av spørreskjemaet ble håndtert ulikt. Utvalget tar derfor et forbehold om at mulige fagmiljøer som mener de driver relevant forskning og/eller utdanning ikke er kommet med.

Samtidig og i sammenheng med denne kartleggingen ble bruken av samisk som forskningsspråk undersøkt. Den ble gjennomført ved at fagmiljøer som var involvert i samisk forskning og/eller høyere utdanning ble bedt om å levere publikasjonslister. Sammen med de utfylte spørreskjemaene og databasen www.cristin.no dannet publikasjonslistene grunnlag for en beskrivelse av fordelingen mellom samiske språk, engelsk, norsk og andre språk i vitenskapelig publisering. Undersøkelsen omfattet *ikke* faktisk kunnskapsnivå i samiske språk blant forskere.

Undersøkelsen innbefattet også spørsmål om tilbudet av høyere utdanning i samiske temaer og/eller på samiske språk. Bruk av samiske språk ble definert som samisk som undervisningsspråk. Respondentene skulle svare på institusjonens/grunnenhetenes egne kurstilbud i 2010 med opplysninger om navn på kurset, undervisningsspråk, antall studiepoeng på kurstilbudet og antallet studenter som avla eksamen (vedlegg nr. 1, s.3, punkt 5).

Et foreløpig resultat av kartleggingen ble presentert på utvalgets innspillskonferanse i Bodø 13. september 2011. På konferansen kom det noen kommentarer til den foreløpige versjonen av kartleggingen. Det ble tatt hensyn til mange av disse kommentarene i den endelige versjonen. Et fåtall grunnenheter ettersendte sine svar på spørreskjemaet etter konferansen.

Utvalget vil understreke at kartleggingen ikke omfatter noen evaluering av kvaliteten, verken på forskningen eller undervisningen.

2.3 Utredningens oppbygging

Utvalget har valgt en tematisk oppbygging. Utredningen er disponert i åtte tematiske kapitler som til sammen besvarer det mandatet utvalget har fått. Mens kapittel 1 avgrensner

⁵ Universitetet i Nordland, fakultet for samfunnsvitenskap, historieseksjonen innleverte sitt svar medio oktober og ble ikke inkludert i optellingen, men er inkludert i denne fremstillingen.

og presiserer utgangspunktet og de enkelte objektene. Kapittel 2 gjennomgår de internasjonale, juridiske forpliktelsene Norge har og drøfter på hvilke måter de kan ha betydning for samisk forskning og høyere utdanning. Kapittel 3 drøfter situasjonen for samisk forskning og høyere utdanning i dag med vekt på omfang, faglig profil og finansiering. Dette kapitlet inneholder også en oversikt over status for henholdsvis Sverige og i Finland.

I kapitlene 4 til 6 drøfter utvalget for det første viktige utfordringer knyttet til det å sikre grunnlaget og vilkårene for forskning og høyere utdanning. Disse utfordringene er konkretisert til følgende emner: I kapittel 4 belyser utvalget sentrale tematiske områder for samisk forskning og videre forskningsbehov, i kapittel 5 drøfter utvalget samisk som vitenskapsspråk og i kapittel 6 rekrutteringssituasjonen til forskning og høyere utdanning. Kapittel 7 diskuterer et særskilt punkt i mandatet: den videre utviklingen av Samisk høyskole, mens organiseringen av samisk forskning og høyere utdanning er emne for kapittel 8. Utvalget ser organiseringen i et bredt institusjonelt perspektiv, nasjonalt og internasjonalt. Anbefalinger og forslag til tiltak er samlet i slutten av hvert kapittel.

3 Nærmere om internasjonale forpliktelser

3.1 Inledning

I utvalgets mandat heter det att: «Utvalget skal redegjøre for og i sine forslag legge til grunn folkerettens regler om urfolk og minoriteter av betydning for samisk forskning og høyere utdanning. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966, ILO-konvensjon nr 169 og FNs erklæring om urfolksrettigheter er særlig relevante folkerettsinstrumenter.» Vi kommer derfor å først gå igjennom vilka bestämmelser som har en betydelse for samisk forskning og högre utbildning. Därefter betraktas vilka teman som till följd av dessa förpliktelser förutsätter forskning och högre utbildning för att kunna genomföras på ett gott sätt. Samernas rättigheter till politiskt inflytande och utbildningsinstitutioner oppmärksammas därefter.⁶

I utvalgets mandat ingår vidare att: «Vurdere utviklingen av Sámi allaskuvla mot en vitenskaplig høgskole og videre mot et urfolksuniversitet, herunder også vurdere hvordan samarbeid innen nordområdene kan bidra til dette.» Det görs därför en vurdering av om det i syfte att tillrättalägga för vidare utveckling av Sámi allaskuvla (Samisk högskola) vidare mot en vetenskaplig högskola är en möjlighet, eller en skyldighet, att göra avsteg (avvik) från de kvantitativa krav som fastställts föreskrift 2010 för akkreditering som vetenskaplig högskola.⁷

Då internationella förpliktelser är implementerade, och skall implementeras, i nationell rätt kan folkrätten i detta fall ogärna ses helt separerad från nationell norsk rätt. I det följande diskuteras därför i viss mån även vad nationell lagstiftning betyder för samisk forskning och högre utbildning. Naturligtvis beaktas även relevant praxis och aktuella diskussioner i rättsutvecklingen, t.ex. utkastet till Nordisk samekonvention.⁸

3.2 Om bestämmelser av betydelse för samisk forskning och högre utbildning

Grunnloven har en central bestämmelse som är riktninggivande för samepolitik och rättsligt bindande, nämligen § 110 a: «Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin

⁶ Kapitlet er skrevet av utvalgsmedlem Johan Strömngren. Författaren vill tacka Asbjørn Eide, Maria Lundberg och Hadi Lile, Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo, för nyttiga kommentarer til arbeidet med detta kapitel.

⁷ FOR 2010-02-01 nr 96: Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning, § 3-1 stykke 3, ändrad genom KD FOR 2011-03-15-289. <http://www.lovdato.no/for/sf/kd/xd-20100201-0096.html> .

⁸ Då det i detta kapitel talas om samiskt språk avses samtliga samiska språkformer i Norge om inte annat preciseras.

Kultur og sit Samfundsliv.» Dette grundlagstadgande återspeglar statens hållning att staten Norge är grundat på territoriet till två folk, samer och nordmän, och att båda har densamma rätt till att utveckla sin kultur och samfundsliv. Regeringen har följdriktigt uttalat målsättningen att samisk forskning och urfolksforskning ska bidra till att styrka, bevara och utveckla samisk språk, kultur, närings- och samhällsliv.⁹

Vilka folkrättsliga, bestämmelser har då en betydelse för samisk forskning och högre utbildning, och på vilket sätt betyder de något? För det första kan vi konstatera att det i folkrätten saknas särskilda explicita bestämmelser om urfolks forskning och urfolks högre utbildning. Däremot finns en rad bestämmelser som inte handlar om forskning eller högre utbildning i första hand men som likafullt får betydelse för dessa verksamheter. Vi återkommer till dessa efter att vi först sett vad som diskuterats specifikt om forskning i utkastet till Nordisk samekonvention, och betraktat vad som gäller högre utbildning som en allmän generell mänsklig rättighet enligt Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter från 1966 (ØSK).

I diskussionerna mellan Norge, Sverige och Finland rörande utarbetandet av en Nordisk samekonvention omtalas forskning uttryckligen. I utkastet till Nordisk samekonvention artikel 27 om forskning heter det att:

Statene skal i samarbeid med sametingene skape gode forutsetninger for forskning som bygger på kunnskapsbehovet i det samiske samfunnet og fremmer rekrutteringen av samiske forskere. Ved planlegging av slik forskning skal det tas hensyn til de språklige og kulturelle forholdene i det samiske samfunnet.

Statene skal i samråd med sametingene fremme samarbeid mellom samiske og andre forskningsinstitusjoner i de enkelte land og over landegrensene, samt styrke forskningsinstitusjoner med forskning som nevnt i første ledd som primæroppgave.

Forskning som gjelder samiske forhold, må tilpasses slike etiske regler som samenes urfolksstilling krever.¹⁰

Den bärande tanken i denna föreslagna bestämmelse är att forskning av betydelse för det samiska samhället måste säkras, och att kunskap om samisk kultur och samhällsliv är en förutsättning för bättre förståelse mellan samerna och befolkningen i övrigt.¹¹ Artikelns första stycke ska pålägga staterna att sörja för att det igångsättes forskning som är baserad på kunnskapsbehovet i det samiska samfundet. Även rekrytering av samiska forskare anses som viktig för utvecklingen av samiskt samfund. Motivet är att samerna i likhet med andra grupper självklart har behov för forskning som en förutsättning för att utveckla språk, kultur och samfundsliv. Syftet med andra stycket är att förpliktiga staterna och Sametingen

⁹ St. meld. nr. 30 (2008–2009), *Klima for forskning*, s. 120.

¹⁰ Utkast till Nordisk samekonvention 2005. Utkastet till Nordisk samekonvention är emellertid inte gällande rätt (ännu), men det har utarbetats av en kompetent expertgrupp och bygger på kvalificerade tolkningar av gällande internationell- och nationell rätt i förhållande till specifika samiska förhållanden. Utkastet har dessutom godtagits som diskussionsunderlag av regeringarna i Norge, Sverige och Finland som alltjämt bedriver förhandlingar i syfte att ratificera Nordisk samekonvention.

¹¹ Utkast till Nordisk samekonvention, 2005, s. 94.

att säkra institutioner som har samisk forskning som primäruppgift tillräckliga villkor för att utföra forskning och att främja samarbeten mellan institutioner som bedriver samisk forskning. Utveckling av samiska som vetenskapsspråk anses som en krävande uppgift. Samisk högskola (och f.d. Nordisk Samiskt Institut) och samiska center vid Universiteten i Tromsø, Oulu och Umeå nämns som viktiga institutioner. Det anförs att samisk forskning bör bedrivas på flera ställen för att fylla kunskapsbehovet. Tredje stycket syftar till att säkerställa tillämpning av både allmänna forskningsetiska riktlinjer och särskilda etiska krav som, baserat på historiska erfarenheter om forskning på "de andra", eventuellt kan aktualiseras vid forskning om samerna som minoritet och urfolk. Utkastet till Nordisk samekonvention innehåller även en mängd andra förslag till bestämmelser bl.a. om rätt till utbildning i samiskt språk, politiskt inflytande och icke diskriminering m.m. men inte specifikt om högre utbildning.¹²

Folkrätten saknar detaljerade bestämmelser om urfolks högre utbildning. Den enda explicita folkrättsliga bestämmelsen om högre utbildning generellt återfinns ØSK art 13. Enligt ØSK artikel 13.1 skall det tas sikte på att förebygga diskriminering via hållningskapning i utbildningssystemet. Det framgår bl.a. att utbildning ska bidra till att främja förståelse, tolerans och vänskap mellan bl.a. etniska grupper.¹³ ØSK artikel 13.2. säger att: «Higher education shall be made equally accessible to all, on the basis of capacity, by every appropriate means, and in particular by the progressive introduction of free education.» Detta gäller även urfolk. Samerna i Norge har tillgång till högre utbildning och det allmänna utbildningssystemet på lik linje med norska medborgare i övrigt. Liksom norska medborgare i allmänhet, även de som i utgångspunkt inte är samisktalande, har tillgång till utbildning i samiskt språk om de så vill, och högre samiskspråklig utbildning om de uppfyller förkunskapskraven på lik linje med andra sökare.

Utvalget ombeds förhålla sig särskilt till internationella konventionen om civila och politiska rättigheter, ILO:s konvention 169 om urfolks rättigheter och FN:s deklaration om mänskliga rättigheter.

Internationella konventionen om civila och politiska rättigheter, 1966, (SP) artikel 27 är en central människorättsbestämmelse som givits omfattande betydelse för urfolks förhållanden. Den säkrar rättigheter bl.a. till språk, kultur, land och vatten. Bestämmelsen omtalas nedan i stycke 3.3 samt diskuteras utförligt i stycke 3.6 angående Samisk högskolas väg vidare mot en vetenskaplig högskola.

¹² Nordisk samekonvention har enligt utkastet en bestämmelse om goda förutsättningar för samisk forskning i artikel 27, se ovan i stycke 2.2, men inte motsvarande stadgande angående samisk högre utbildning. Det har uppmärksammats att det i internationell rätt saknas uttryckliga bestämmelser om förutsättningarna till samisk högre utbildning. Artikel 26 i konventionsutkastet, om samisk utbildning, kan inte anses omfatta detta explicit. Högre utbildning kan liksom forskning ses som en nödvändig förutsättning för att på ett gott sätt utveckla samiskt samfund och genomföra flera internationella förpliktelser.

¹³ Utkastet till Nordisk samekonvention, 2005 s. 159.

ILO:s konvention nr 169 om urfolks rättigheter¹⁴, saknar uttryckliga bestämmelser om forskning. Men konventionen har en rad bestämmelser om bl.a urfolks rätt till utbildning (innefattande högre utbildning), institutioner, land och vatten och konsultationer mellan stat och urfolk m.m.

FN:s deklaration om urfolksrättigheter¹⁵ (UNDRIP) saknar explicita bestämmelser om forskning och högre utbildning. Däremot har deklarationen bestämmelser om bl.a. urfolks rätt till självbestämmande, utbildning (innefattande högre utbildning), kulturell utveckling och inflytande över dessa, viss finansiering och krav på särskilda åtgärder i vissa fall, samt om ytterligare en rad andra förhållanden.

Vi kan därmed konstatera att det i folkrätten rätt saknas särskilda bestämmelser om samisk forskning och högre utbildning. Däremot innehåller SP artikel 27, ILO 169 och UNDRIP rättigheter som både förutsätter forskning och högre utbildning, och som ger vissa ramar till organiseringen samisk forskning och högre utbildning.

I tillägg till de ovan nämnda rättskällorna finns det även i barnkonventionen, europeiska konventionen om mänskliga rättigheter, rasdiskrimineringskonventionen, minoritetsspråkspakten, europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och konventionen om biologisk mångfald flera bestämmelser om skydd och främjandeåtgärder för samiskt språk, kultur och samfunnsliv. Folkrättens och grundlovens ambitioner ger även vissa ramar och rättigheter till organiseringen av samisk forskning och högre utbildning.

3.3 Rättighetsteman som förutsätter samisk forskning och högre utbildning

En god implementering på samiska förhållanden av samtliga de ovan nämnda konventioner och UNDRIP förutsätter samisk forskning och högre utbildning. Det finns därmed en viss skyldighet för Norge att säkerställa att nödvändig kunskap finns för att genomföra dessa förpliktelser. Genom att se på vad dessa betyder och något om hur de implementerats i Norge ges en uppfattning om vilka kunskaper bestämmelsens implementation kräver. Det betyder att lagstiftning och internationella förpliktelser som är tillämpliga på samiska förhållanden även kan ses som en slags katalog över vilka kunskaper som bl.a. samisk forskning och högre utbildning bör bidra till att producera och vidareutveckla. Denna utrednings 5:e kapitel, Sentrale samiske forskningstemaer og videre behov for samisk forskning, bör därför betraktas med detta som bakgrund.

¹⁴ ILO konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater från 1989. Norge var den första staten som ratifierade konventionen i 1990, ikraftträden från september 1991.

¹⁵ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP), antagen av FN:s generalförsamling 7. september 2007.

Betydelsen av SP artikel 27 har utretts grundligt vid flera tillfällen och implementerats i flera olika lagstiftningar i Norge.¹⁶ SP artikel 27 förutsätter kunskapsproduktion och utbildning på alla nivåer som kan bidra till att samerna kan använda land och vatten och utveckla sitt språk, sin kultur och sitt samfundsliv. Detta innefattar (ej uttömmande) ämnen som samiskt språk, pedagogik, lärarutbildning, juridik, historia, journalistik, näringsutbildningar och samhällskunskap.

Även implementering av ILO 169 och UNDRIP förutsätter motsvarande kunskapsproduktion men även en kunskapsproduktion angående förståelse och kapacitet till genomförande av samernas politiska inflytande i form av konsultationer, förhandsinformerade samtycken, självbestämmanderätt och rätt till inrättande av egna institutioner.¹⁷

Särskilt barnkonventionen, vissa bestämmelser i ILO och till viss del minoritetsspråkspakten¹⁸ och ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter¹⁹ riktar sig mot barn och ungdomars möjlighet att använda sitt språk och utveckla sin kultur. God implementering av dessa bestämmelser kräver lärarutbildning, samisk pedagogisk kunskapsutveckling på alla nivåer från barnehage till högsta nivå.²⁰

Minoritetsspråkspakten förutsätter uttryckligen kunskaper i samiskspråklig journalistik och media, samhällservice och administrativa verksamheter m.m.. Både minoritetsspråkspakten och Europakonventionen om mänskliga rättigheter²¹ förutsätter vissa kunskaper i samiskt språk hos polis, åklagarmyndighet och rättsväsende, eller tillgång till samiskspråkliga tolktjänster.

Samtliga ovan nämnda konventioner förutsätter även kunskaper som på ett gott sätt bidrar till genomförandet av Samelovens bestämmelser om jämställdhet mellan samiskt och norskt språk genom rätt att använda samiska i kontakt med myndigheter.²²

I december 2011 kom en uppmärksammas doktorsavhandling från Universitetet i Oslo Universitet om FN:s barnkonvention och syftet med utbildning. Författaren Hadi Khosravi Lile uppmärksammade att folkrättsliga förpliktelser medför att forskning och högre utbildning måste bidra till två målsättningar, dels att främja utvecklingen av samiska språk, kultur och samfunnsliv, dels främja respekt för mänskliga rättigheter och skapa respektfulla

¹⁶ Bl.a. Samerättsutvalget I och II, Samekulturutvalget, Utkastet till Nordisk samekonvention och Kystfiskeutvalget. Implementering har skett bl.a. i Grunnloven § 110 a, Sameloven, Opplæringslova, Finnmarksloven, Reindriftsloven och Menneskerettsloven.

¹⁷ Även betydelsen av bestämmelser i ILO 169 har implementerats genom de förarbeten och lagar, förutom Samerättsutvalget I, Samekulturutvalget och Menneskerettsloven, som omtalas i föregående not.

¹⁸ Europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk ETS nr. 148.

¹⁹ Framework Convention for the protection of National Minorities, ETS No. 157.

²⁰ Dessa konventioner är implementerade genom Opplæringslova 6:e kapitlet och Barnehaageloven § 8.

²¹ Den europeiske menneskerettskonvensjon, 1950.

²² Nämnda konventioners språkbestämmelser anses implementerade genom Sameloven § 1-5 och kapitel 3.

och toleranta hållningar.²³ Enligt Khosravi Lile ställer detta krav särskilt på lärarutbildningen men även på journalistutbildning, juristutbildning, historiefag och filmutbildning.²⁴

Särskilt om traditionell kunskap och sedvanor

Traditionell kunskap är en typ av kunskap som omnämns specifikt på flera håll i internationell rätt, och som har en särskild betydelse för urfolk. Diskursen om urfolks traditionella kunskap är till stor del grundad i Konventionen om biologisk mångfald (KBM) artikel 8j.²⁵ Enligt denna konvention skall urfolks traditionella kunskap och sedvanor så långt det är möjligt bl.a. respekteras, bevaras, främjas, vidareföras och beaktas av förvaltningen vid tillämpning av lagar och föreskrifter. Även ILO 169 innehåller bestämmelser rörande urfolks sedvanor och traditionell kunskap. Enligt denna konvention skall det tas tillbörlig hänsyn till samernas sedvanor eller sedvanerätt vid tillämpning av lagar och föreskrifter (artikel 8.1). Vidare har samerna rätt att behålla sina sedvanor och institutioner så länge inte dessa strider mot vissa grundläggande rättsprinciper (artikel 8.2). Traditionella verksamheter som hantverk, naturhushållning, jakt, fiske, fångst m.m. skall erkännas som viktiga för att upprätthålla samisk kultur och det skall säkras att sådan verksamhet främjas (artikel 23). Av UNDRIP artikel 31 framgår att urfolk har rätt att upprätthålla, kontrollera, skydda och utveckla sitt kulturarv, traditionell kunskap och traditionella kulturella uttryck m.m. Denna definition av traditionell kunskap och dess betydelse implementeras bl.a. genom Naturmangfoldsloven²⁶ och forskning om samisk traditionell kunskap.

Kortfattat kan sägas att urfolks traditionella kunskap och sedvanor knutna till användning av land och vatten genom jakt, fiske, naturhushållning (t.ex. renskötsel och hösting av naturresurser) m.m. samt hantverk och mer immateriella verksamheter (slöjd, konst, musik, jojk m.m.) skall bevaras, levandehållas, synliggöras och tillgängliggöras för förvaltningen, som har att beakta den vid beslutsfattanden om den finns tillgänglig.²⁷

Genom att synliggöra, eller osynliggöra, samers traditionella kunskap och sedvanor kan forskningen lägga avgörande premisser för naturförvaltningen. Enligt forskningsetiske retningslinjer för samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, givna av Den nasjonale

²³ Motsvarande två målsättningar framgår även i utkastet till Nordisk samekonvention, nämligen att forskning må bidra med både kunskap för utveckling av samiskt samfund och kunskap för att främja förståelse och undvika diskriminering.

²⁴ Hadi Khosravi Lile, *FNs barnekonvensjon artikkel 29 (1) om formålet med opplæring: En retts sosiologisk studie om hva barn lærer om det samiske folk*, Avhandling til graden Ph.D. ved Universitetet i Oslo, 2011. Se særskilt kapitel 5.3.

²⁵ FN's konvensjon om biologisk mangfold av 5. juni 1992 (KBM).

²⁶ LOV 2009-06-19 nr 100: Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) §§ 1 och 8, samt departementets merknader till dessa lagrum i Ot.prp. nr. 52 2008–2009 s. 370f och s. 380.

²⁷ CBD 8J, 10C. Naturmangfoldsloven §§ 1, 8 och 31, samt Ot.prp. nr. 52 2008–2009, se även *St.meld. nr. 28 (2007–2008) Samepolitikken*, s. 29.

forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), har forskningen en etisk plikt bl.a. att avklara kritikvärdiga förhållanden och kan bidra till alternativa handlingsval och dess möjliga konsekvenser. Den kan också bidra med korrigeringar, for exempel genom att belysa svaga gruppers situationer.²⁸

Om inte forskningen har synliggjort eller inkluderat traditionell kunskap i sitt arbete blir det mycket svårt för förvaltningen att veta att sådan kunskap finns. Det kan innebära att den lokala och erfarenhetsbaserade kunskapen inte blir en del av beslutsunderlaget, trots naturmangfoldslovens bestämmelser och de internationella förpliktelser som finns på området.²⁹

Regeringen och Sametinget bör verka för permanenta ordningar att genom forskning synliggöra traditionell samisk kunskap och sedvanor i olika både geografiska och ämnesvisa samiska områden.

Uppmärksammade utmaningar vid implementering

Det har genomförts många åtgärder för att implementera ovan nämnda internationella förpliktelser i Norge, men det kvarstår alltjämt betydande utmaningar. Varierande eller bristande språkkompetens hos myndighetspersonal, brist på samiskspråkliga lärare, brist på läromedel, och otillräckliga finansiella resurser är några utmaningar. Oavklarade rättsförhållanden om samernas rätt till land och vatten söder om Finnmark och till kustvatten är också problematiskt i förhållande till flera konventionsbestämmelser. Samiska språk är fortfarande i en mycket utsatt position. Särskilt sydsamiska, lulesamiska och östsamiska, men även nordsamiska.³⁰

3.4 Samernas rättigheter till politiskt inflytande

Flera olika folkrättsliga bestämmelser ger det samiska folket rätt till politiskt inflytande. ILO 169 artikel 6 pålägger regeringen en skyldighet att bl.a. konsultera samerna genom ändamålsenliga procedurer när det övervägs att införa lagstiftning eller administrativa åtgärder som kan få betydelse för dem. Av samma artikel följer även en plikt att: «etablere virkemidler for full utvikling av disse folks egne institusjoner og initiativer, og når det er

²⁸ I lydelse 08.06.2012 på: <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> Särskilt p 2, men även riktlinjen i övrigt innehåller tillämpliga råd.

²⁹ Det är diskuterat bl.a. i förarbetena till naturmangfoldsloven NOU 2004:8 men bygger på CBD art 8j, se Steinar Pedersen, Traditionell kunskap og laks. Noen momenter 2011, s. 6 ff. Jfr John Bernard Henriksen, *Árbediehtu: Some legal reflections*, artikel i J. Porsanger och G. Guttorm, *Working with Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information Systems, Law and Ethics*, Sámi allaskulva/Sámi University College, Diedut nr 1/2011, Kautokeino 2011.

³⁰ UN General Assembly 12 January 2011 Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous people, James Anaya. Se även Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Handlingsplan for samiske språk 2009 och 2011, samt Svanhild Andersen, Johan Strömgen, Evaluering av Samelovens språkregler, Nordisk samisk institut, Kautokeino 2007.

aktuellt, skaffe nødvendige resurser for dette formål.» Denna konsultationsplikt har följts upp med ett konsultationsavtal mellan Regeringen och Sametinget den 11 maj 2005. Detta avtal ska gälla för hela statsförvaltningen och det finns utarbetat en vägledare för detta ändamål.

Konsultationsplikten hänger ihop med samernas rätt till effektiv deltagelse i beslutsprocesser som angår dem, enligt ILO 169 artikel 7. Denna ger samerna rätt att fatta sina egna prioriteringar för utvecklingsprocessen i saker som angår bl.a. deras liv, institutioner och landområden. Den innebär även en rätt att så långt som möjligt utöva kontroll över sin egen ekonomiska, sociala och kulturella utveckling, samt att delta i utformning, genomförande och evalueringar av nationella och regionala utvecklingsplaner och program som kan få direkt betydelse för dem.

Konsultationsplikten enligt ILO 169 kan jämföras med, och kompletteras av, bestämmelsen i UNDRIP artikel 19 om att staterna ska samarbeta med urfolk i syfte att uppnå "free, prior and informed consent" (fritt förhandsinformerat samtycke) före det antas lagstiftningar eller genomförs administrativa åtgärder som kan påverka dem.³¹

Utöver rätt att bli konsulterade och lämna fritt förhandsinformerat samtycke har det samiska folket även rätt till självbestämmande. Rätten till självbestämmande är en kollektiv mänsklig rättighet som kommer till uttryck i artikel 1 i både SP och ØSK. Där sägs det att alla folk har rätt till självbestämmande som innebär en rätt att fritt bestämma sin politiska ställning och sin egen ekonomiska, sociala och kulturella utveckling. Det ansågs tidigare att denna rätt endast tillkom staterna som sådana. I takt med folkrättens utveckling har det under de senaste decenniernas internationella urfolksrättsliga diskussioner klarlagts att en självbestämmanderätt i princip även omfattar urfolk. Detta blev särskilt manifesterat när FN:s generalförsamling antog UNDRIP 2007. Av deklarationens artikel 3 följer att: «Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.» Men denna självbestämmanderätt är enligt UNDRIP artikel 4 för urfolk inskränkt till att gälla i deras interna förhållanden. Det är oklart var gränsen för interna förhållanden går och dess innehåll må successivt definieras av partsintressenterna urfolk - stat.

Även i utkastet till Nordisk samekonvention erkänns att samerna har rätt till självbestämmande som folk i överensstämmelse med folkrätten (artikel 3). Därefter etablerar konventionsutkastet en glidande skala för rätten till självbestämmande där samerna tillerkänns inflytande i varierande grad med utgångspunkt i hur viktig saken eller sakområdet är för det samiska folket. Den glidande skalan går från full och exklusiv rätt att fatta beslut i interna anligganden (artikel 15), via plikt om förhandlingar (artikel 16), och rätt till representation i råd och kommittéer samt att bli informerad och orienterad i icke-samiska beslutsprocesser (artikel 17). Detta har betraktats som en konstruktiv och praktisk

³¹ Konsultationsplikten och fritt förhandsinformerat samtycke är närmare diskuterad av, Skogvang, Susanne Funderud, *Samerett*, 2. Utgåve, Universitetsforlaget 2009. s. 131 ff.

tillnärmning till hur rätten till självbestämmande kan genomföras i ett samiskt – nordiskt sammanhang. Detta konventionsförslag är baserat på folkrättens befintliga bestämmelser och avser att använda dessa på ett sätt som principiellt likställer samernas och majoritetsbefolkningens konkurrerande rätt till självbestämmande.³²

3.5 Samernas rättigheter till utbildningsinstitutioner

Samernas rätt till egna institutioner hänger tätt samman med deras rätt till konsultationer, deltagelse i beslutsprocesser och självbestämmande. Det måste anses följa av ordalydelsen i ILO 169 artikel 26 att samer måste ha möjlighet till utbildning på universitetsnivå och bruk av samiskt språk även i det allra högsta ledet av utbildning, d.v.s. även att ta doktorgrad och skriva doktoravhandling i och på samiska. Men det torde inte följa enbart härav att det kan krävas ett eget Universitet om det finns existerande Universitet som ger denna möjlighet. Enligt ILO 169 artikel 27.3 har samerna en rätt att inrätta sina egna utbildningsinstitutioner och utbildningsordningar, förutsatt att dessa uppfyller de minimumstandarder som ansvarlig myndighet fastsätter i samråd med dessa folk. En sådan institution måste uppfylla de standarder som fastställs i samråd med urfolket. Det ligger i ordalydelsen att minimumstandarderna för urfolkets institutioner inte nödvändigtvis behöver uppfylla samma standarder som storsamfunnets standarder. Detta gäller institutioner som finansieras av urfolket själv, men samtidigt förutsätts att vissa nödvändiga resurser ska avsättas till detta, jfr artikel 7. Det följer även av UNDRIP artiklarna 3 och 4 som behandlats ovan, samt artiklarna 5 och 14, att urfolk har en rätt till att etablera sina egna högre utbildningsinstitutioner och där bedriva undervisning i och på sitt eget språk. Artikel 5 uttalar urfolks rätt att behålla och stärka bl.a. sina politiska, sociala och kulturella institutioner och samtidigt ha rätt till att delta fullt ut i samhällslivet i övrigt. Artikel 14 stadgar en rätt att etablera och kontrollera sina egna utbildningsinstitutioner och ge utbildning på sina egna språk på ett sätt som är lämpligt i förhållande till urfolkets egna kulturella metoder för lärande.

Det kan noteras att Samisk högskola redan är en institution som är inrättad som en del av det allmänna utbildningssystemet i Norge i enlighet med samernas uttryckliga vilja och för deras egen utveckling av språk, kultur och samfunnsnivå, jfr. nedan p. 3.6.³³ Högskolan har även ett styre som dels väljes av ansatte och studenter, dels utses (men inte utnämns) av Sametinget.³⁴ Det kan anses att samerna och den norska staten har varit i förkant av den

³² John B. Henriksen (red.), *Samisk selvbestemmelse autonomi og selvstyre: utdanning, forskning og kultur*, Gáldu Čála tidskrift for urfolks rettigheter Nr. 2/2009 s. 19 f. Jfr. Asbjørn Eide, *Urfolks rettigheter – folkerettslige nyvinninger de siste 25 årene*, artikel i Gáldu Čála tidskrift for urfolks rettigheter Nr. 4/2007 s. 40 ff

³³ Se Samekulturutvalgets instilling i NOU 1987:34 kapitel 15, og Nergårdsutvalgets instilling NOU 2000:3 Samisk lærerutdanning, kapitlen 3 og 4.

³⁴ www.samiskhs.no 12.06.2012

internationella rättsutvecklingen när de inrättade Samisk högskola 1989. Därmed kan Samisk högskola definieras som en sådan urfolks institution för forskning och högre utbildning som omtalas i ovan nämnda bestämmelser.³⁵

3.6 Samisk högskolas väg vidare

Utvalget ska vurdere utviklingen av Sámi allaskuvla mot en vitenskapelig høgskole og videre mot et urfolksuniversitet, samt därvid även bedöma hur samarbeten inom nordområdena kan bidra till detta. Vid denna vurdering ska utvalget även lägga till grund folkrättens regler och ta in över sig rekryteringssituationen till samisk högre utbildning.

I 2010 kom nya och skärpta krav till akkreditering av nya doktorgradsstudier genom en föreskrift från Kunnskapsdepartementet til NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen). Den centrala bestämmelsen för vårt föremål är § 3-1 (3). Här heter det:

*Ved akkreditering av et nytt doktorgradsstudium skal studiet ha et fagmiljø tilsvarende minst 8 årsverk med førstestillingskompetanse, hvorav minst seks er i heltids kombinerte forsknings- og undervisningsstillinger og minst 4 har professorkompetanse. Institusjonen må videre kunne dokumentere at den har kapasitet og rekrutteringspotensial til å knytte minst 15 doktorgradsstudenter til studiet i løpet av fem år etter oppstart. Institusjonen må kunne sannsynliggjøre at den over tid kan opprettholde et doktorgradsmiljø med minst 15 doktorgradsstudenter.*³⁶

Denna nya kvantifiering var en markant skärpning av kraven till akkreditering. I merknad till denna föreskrift uppmärksammar Kunnskapsdepartementet att detta krav kan ge särskilda utmaningar till Samisk högskola då dess verksamhet är avhängig av att det kan rekryteras personal och doktorgradskandidater med samisk språkkompetanse.

Departementet signalerade härvid att det eventuellt kan bli aktuellt med specialtillpassningar av regelverket för att säkra högskolan en god vidareutveckling. Utvalget behandlar detta närmare i kapitel 8 och pekar bl.a. på att rekryteringsunderlaget för doktorgradsutbildning inom samisk forskning är knappt och att det är orealistiskt att Samisk högskola ens på sikt ska kunna uppnå den dimension på antalet doktorgradskandidater som föreskrifterna fastställer. Kraven blir därmed ett reellt hinder för att vidareutvecklas till vetenskaplig högskola. I det följande undersöks om det enligt rättsläget är möjligt, eller till och med en plikt, att företa specialtillpassningar av regelverket för att lägga till rätta för en reell möjlighet att utvecklas till vetenskaplig högskola.

³⁵ Närmare utvecklat av, Skogvang, Susanne Funderud, Samerett, 2. Utgave, Universitetsforlaget 2009. s. 179

³⁶ FOR 2010-02-01 nr 96: Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning, § 3-1 stykke 3, ändrad genom KD FOR 2011-03-15-289.
<http://www.lovdato.no/for/sf/kd/xd-20100201-0096.html>

Grunnloven §110 a

Grunnloven §110 a pålägger statens myndigheter att lägga förhållandena tillrätta för att den samiska folkgruppen skall kunna säkra och utveckla sitt språk, sin kultur och sitt samfundsliv. I utkastet till Nordisk samekonvention omtalas betydelsen av denna bestämmelse bl.a. enligt följande:

Sameparagrafen gir en rettslig bindende retningslinje, samt en moralsk og politisk forpliktelse for norske myndigheters utforming og gjennomføring av sin samepolitikk. Et av hovedhensynene bak bestemmelsen var å gjøre godt igjen gammel urett og fravike tidligere tiders assimileringspolitik for godt. Bestemmelsen fastslår samtidig at statsmyndighetene i fremtiden må treffe de tiltak som samfunnsutviklingen gjør nødvendig for at den samiske folkegruppes språk, kultur og samfunnsliv skal sikres og få utviklingsmuligheter. Bestemmelsen er inspirert av FN konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27.³⁷

Att grunnloven §110 a tillhör den nya typ av grundlagsbestämmelser som kan ges en självständig bindande verkan har diskuterats av Funderud-Skogvang 2009. Vidare bygger bestämmelsens ordalydelse särskilt på SP artikel 27 och bör därmed betraktas i nära samband med denna.³⁸ Grunnloven §110a ger i detta fall en bindande rättningslinje, och en politisk- och moralisk förpliktelse, att göra avvik från föreskriftens krav.

SP, särskilt artikel 27

SP artikel 27 är genom menneskerettsloven³⁹ § 2 inkorporerad till att gälla direkt som norsk lagstiftning och genom § 3 given företräde framför annan norsk rätt vid motstrid. Artikel 27 äger därigenom en särställning i norsk rätt, både genom detta företräde och som delvis implementerad genom Grunnloven § 110 a.

SP artikel 27 lyder så här i norsk översättning: «I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.» Denna bestämmelse ger minoriteter och urfolk, innefattande både mindre grupper och individer av dessa, rätt till både att använda och få möjligheter att utveckla bl.a. sitt språk och sin kultur. Artikel 27 har genom praxis blivit den viktigaste internationella bestämmelsen för urfolks krav på aktivt stöd från staten.⁴⁰ Detta trots att bestämmelsens ordalydelse vid en första anblick ger intryck av att

³⁷ Utkast till Nordisk samekonvention 2005, s. 120 f.

³⁸ Närmare utvecklat av Susanne Funderud Skogvang, *Samerett*, Universitetsforlaget, 2. utgave, 2009. s. 179.

³⁹ Lov 1999-05-21-30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

⁴⁰ Tolkning av traktater (bl.a. internationella konventioner) ska i första hand ske i enlighet med den naturliga förståelsen av dess ordalydelse, som skall ses i ljuset av konventionens syfte. Även praxis ifrån

den bara ger en negativ rättighet (en rätt till värn). Detta gör att bestämmelsen även ger en skyldighet för staten att i vissa fall vidta särskilda positiva åtgärder.⁴¹ Reell jämställdhet mellan minoriteter (härunder urfolk) och majoritetsbefolkningen i en stat är också en viktig målsättning med bestämmelsen i artikel 27.⁴²

Människorättskommitténs uppfattning är att sådana positiva åtgärder kan vidtas, utan hinder av diskrimineringsförbudets krav om likabehandling som följer av konventionens artiklar 2.1 och 26, så länge åtgärderna är riktade till att korrigera villkor som hindrar eller försvagar åtnjutandet av de rättigheter som garanteras under artikel 27. Sådana åtgärder kan vara legitima förutsatt att de är baserade på resonabla och objektiva kriterier.⁴³

Att använda sitt språk och utöva sin kultur är rättigheter som tillkommer samerna enligt SP artikel 27. Det torde kunna anses att dessa rättigheter innefattar en rätt att även utveckla språket och kulturen i den högsta utbildningsnivån och genom egen forskning.

Betydelsen av SP artikel 27 i förhållande till samerna utreddes grundligt av folkrättsgruppen i Samerättsutvalget, i början av 1980-talet.⁴⁴ Att ordalydelsen språk, i artikel 27 betyder språk är uppenbart. Kulturbegreppet har ett vidare omfång och ansågs av folkrättsgruppen som summan av en lång kedja idéella yttrandeformer. Samerättsutvalgets folkrättsgrupp fastslog även, vilket utvalget anslöt sig till, att det inte var någon tvivel om att SP artikel 27 grundade ett krav om positiv särbehandling i det att den ger ett skydd mot att statens myndigheter genomför faktiska eller rättsliga ingrepp som kan medföra att en minoritet i praxis bli nekade rätten att utöva sin kultur.⁴⁵

Samekulturutvalget, som verkade samtidigt som Samerättsutvalget, behandlade kulturella aspekter av samernas samhällsbyggnad. I deras instilling NOU 1985:14 Samisk kultur og utdanning anslöt sig Samekulturutvalget till Samerättsutvalgets omfattande tolkning av SP artikel 27 (sid. 134 och 141) samt behandlade bl.a. vissa elementära principiella frågor och beskrivelser. I deras nästa instilling NOU 1987:34 övergick de till att behandla specifika delar av kulturpolitiken som de förankrat instillingen 1985. Detta rörde bl.a. högre utbildning och forskning som vid detta tillfälle handlade om just inrättandet av samisk högskola.

konventioners övervakningsorgan ska beaktas. Bestämmelser bör även tolkas så att de blir effektiva genom rättsanvändningen. Det kan påstås att SP artikel 27 är en sådan bestämmelse som utvecklats med en omfattande tolkning och praxis.

⁴¹ Människorättskommittén General Comment nr 23, 1994, p. 6.1 och 6.2, jfr Utkast till Nordisk samekonvention 2005, s. 152 ff.

⁴² Ibid, s. 150.

⁴³ Människorättskommittén General Comment nr 23, 1994, p. 6.2 och p. 9.

⁴⁴ Samerättsutvalget lade med delvis bakgrund i artikel 27 förslag om inrättande av dels en grundlagsbestämmelse om samiska förhållanden, som blev antagen som grunnlovens § 110 a, dels ett representativt organ för samerna, som blev Sametinget.

⁴⁵ NOU 1984:18 Om samenes rettstilling, s. 270 ff. Folkerettsgruppens utredning är omfattande.

Samekulturutvalgets utgångspunkt var att «... forsknings- og utdanningsaktiviteter på et høyere nivå, forankret i samenes eget kulturgrunnlag, vil være av avgjørende betydning for samekulturens status og utvikling i framtida.»⁴⁶ De diskuterte därefter tämligen ingående högskolans kommande uppgifter och målsättningen att den skulle bli en vetenskaplig högskola särskilt för utvecklingen av samisk kultur, och betraktade högskolan som ett fristående komplement till befintliga Universitet:

Det er eller utvalgets oppfatning at en eventuell framtidig samisk vitenskaplig høyskole ikke behøver framstå som noen konkurrent til de etablerte høyskoler og universiteter. Den vil sannsynligvis kunne være et alternativ og et supplement for personer som har sitt virke i samiske områder, eller på annen måte har tilknytning til samisk kultur. Utvalget antar at det særlig er innen felter som språk, historie og samiske studier/etniske relasjoner det vil være mulig å utvikle samisk forsknings- og undervisningskompetanse i en autonom samisk vitenskaplig høyskole. Dessuten mener utvalget at kunst- og håndverksutdanning (duodji, billedkunst, musikk m. v.) naturlig hører hjemme her, likeledes forskningsemner knyttet til samisk næringsliv. Også for utviklingen av en nordisk samisk vitenskapelig høyskole vil Nordisk samisk institutt naturlig spille en nøkkelrolle. Utvalget mener at det ideelle siktemål bør være en nordisk høyskole.⁴⁷

Detta resulterade i att Samisk högskola inrättades 1989 i ett samiskspråkligt kärnområde, med samiskspråklig personal och studenter. Inrättandet av Samisk högskola har betraktats som en milepæl i samernas utbildningshistoria.⁴⁸

Både samisk forskning och högre utbildning i allmänhet och Samisk högskola är således en integrerad del i den nya samepolitik som etablerades under 1980-talet i Norge, och som till en del bygger Samerättsutvalgets förståelse av innebörden av SP artikel 27. Att senare utredningar och stortingsmeldingar under 2000-talet har slutits sig till målsättningen om vetenskaplig högskola och verkat för att lägga förhållandena tillrätta för dess förverkligande framgår av kapitel 8.

Det är idag regeringens grundsyn att SP artikel 27 bildar en del av det normativa grundlaget för Samepolitiken, härunder samisk forskning och högre utbildning vid bl.a. Samisk högskola. Beträffande SP artikelt 27 uppger regeringen uppger att statens myndigheter sedan behandlingen av Sameloven 1987 har lagt till grund att staten har en plikt till att positivt bidra till att den samiska folkgruppen har förutsättningar för att utöva

⁴⁶ NOU 1987:34 Samisk kultur og utdanning. De enkelte sektorer. Administrasjon, s. 144.

⁴⁷ Ibid, s. 149.

⁴⁸ Samisk högskola bygger på resultatet av en samisk folkrörelses strävan att, via frigöring från Alta lärarutbildning (som dessförinnan hade tillhört Tromsø lærarskola), upprätta först en egen lärarhögskola och sedan en egen samisk vetenskaplig högskola med en särskild betydelse för utveckling av språk, kultur och samfundsliv. Motivet till detta var att samisk kulturförståelse och intressen inte gott nog tillvaratogs i dessa institutioner. Detta var också förlängningen av en samisk reaktion mot tidigare förnorskningsspolitik. Detta har utvecklats grundligt i Nergårdsutvalgets instilling NOU 2000:3 Samisk lærerutdanning, kapitlen 3 och 4 särskilt, s. 25 ff, samt i Samekulturutvalgets instilling NOU 1987:34 Samisk kultur og utdanning.

sin kultur.⁴⁹ Detta har visat sig bl.a. genom tolkningar av artikel 27 i många utredningar och stortingsmeldingar.

Kan det då anses att ett avvik från föreskriftens kvantitativa krav är legitimt i förhållande till resonabla och objektiva kriterier? Det kan konstateras att de kvantitativa kraven inte är grundade i någon tvingande nödvändighet. Enligt vad som kan utläsas av Stjernøutvalgets innstilling NOU 2008:3, med anknytande dokument, bygger de kvantitativa kraven på en uppfattning om vad som varit lämpligt för majoritetsbefolkningen i stort för att avgränsa möjligheten att ge doktorgradsutbildningar vid för många orter och därigenom skapa stora kvalitativt goda doktorgradsutbildningar centrerade till större forsknings- och utbildningsinstitutioner. I den diskussion som ledde fram till dessa krav gjordes inte någon utförligare analys av samernas särskilda förhållanden, ej heller beaktades att Samisk högskola redan har ett nordiskt "allsamiskt" upptag av studenter. Samiska politiska intressen var inte representerade i det utvalget.⁵⁰ De nya kvantitativa kraven utgör en markant höjning av kraven för att bli akkrediterad som vetenskaplig högskola. Samisk högskola har samiska som arbetspråk och en särskild uppgift i förhållande till det samiska samhället, bl.a. genom nationellt ansvar för att tillvarata och utveckla rendrift, duodji och samiskt språk som vetenskapsfag.⁵¹ Vidare är de kvantitativa kravens faktiska effekt, sett till det samiskspråkliga rekryteringsunderlaget och Samisk högskolas allsamiska rekryteringsområde, att de utgör ett hinder för den samiska befolkningen att utveckla Samisk högskola till en vetenskaplig högskola inom det allmänna utbildningssystemet. Vilket även stänger vägen vidare till att bli universitet. De samiska och samiskspråkliga numerären är per idag helt enkelt för små för den nya kvantifieringen, så länge en positiv uppgång av antalet språkbrukare inte sker, jämför med kapitlen 4,6, 7 och 8. De kvantitativa kravens hindrande effekt kan även i förlängningen motverka resonabla ändamål som t.ex. att stärka utvecklingen av samiskt språk, genomföra samiskspråkliga lärarutbildningar, tolkutbildningar m.m. som är förutsättningar till att bl.a. vissa centrala människorätthetskonventioner skall kunna genomföras på ett gott sätt, jämför ovan 3.4. De ovan nämnda förhållandena kan anses hindra utövandet av den rätt att använda sitt språk och utöva sin kultur som det samiska folket kan anses ha krav på enligt SP artikel 27. Ett avvik från de kvantitativa kraven framstår som en liten enkel åtgärd i förhållande till de besvär kraven medför för det samiska folket. Ett avvik torde därmed med god marginal

⁴⁹ *St.meld. nr 28 (2007–2008), Samepolitikken*, s. 33 och 137. I Odelstingsproposisjonen till Sameloven Ot.prp. nr. 33 (1986 – 1987), s. 22 och 23, uttalade regjeringen bl.a.: « Generelt sett dreier det seg her om hvordan myndighetene gjennom lovgivning og andre tiltak kan bidra til å sikre at samene kan bestå som et eget folk også i framtiden.» Vidare blev det uttalat att: « målsettingen om å opprettholde samisk etnisitet i landet ikke kan oppnås uten særskilte tiltak overfor den samiske befolkningen».

⁵⁰ NOU 2008:3 Sett under ett – Ny struktur i høyere utdanning (Stjernøutvalget), s. 101 och 119, samt kapitlen 8, 9, 11 och 12. För bakgrund till utredningens diskussion om lämplig storlek se bl.a. *St.meld. nr 27 (2000-2001) Kvalitetsreformen*. Norges forskningsråd, Evaluering av norsk forskerutdanning (2002). Norges forskningsråd, Utredning om ordning med nasjonale forskerskoler som oppfølging av Forskningsmeldingen, oversendt Kunnskapsdepartementet 3. mai 2006.

⁵¹ *Ibid.* s. 137.

kunna anses som legitimt i förhållande till resonabla och objektiva kriterier. Även mer omfattande program för att tillrättalägga för utveckling skulle sannolikt, beroende på dess utformning, kunna anses uppfylla resonabla och objektiva kriterier.

Rasdiskrimineringskonventionen artiklarna 1.4 och 2.2

Medan SP artikel 27 stadgar en rätt till utveckling av språk, kultur och samhällsliv, och förutsätter vissa särskilda positiva åtgärder för dess säkerställande, syftar regler i Rasdiskrimineringskonventionen (RDK)⁵² till att som en del i icke-diskrimineringsprincipen påbjuda staterna en skyldighet att vidta särskilda åtgärder.

RDK är via diskrimineringsloven⁵³ § 2 inorporerad till att gälla direkt som norsk lov. Diskrimineringsloven ger inte RDK företräde (forrang) framför annan nationell lovgivning, på så sätt som menneskerettslovens § 3 ger centrala mänskligarättighetskonventioner, bl.a. SP och ØSK. I normhierarkin är RDK därmed implementerad på samma trinn som norsk lag i allmänhet. Konceptet med särskilda åtgärder RDK, eller særbehandling som konceptet kallas i diskrimineringsloven § 8, motsvarar innehållsmässigt i stora drag konceptet särskilda åtgärder enligt SP. Innebörden av detta koncept har noggrant omtalats konventionens övervakningskommitté i en allmän rekommendation från 2009.

En förutsättning för att konceptet med särskilda åtgärder skall vara obligatoriskt, är, enligt nyss nämnda tolkning av RDK, att den särskilda åtgärden ska syfta till att förändra sådant förhållande som är diskriminerande enligt konventionens artikel 1. Detta begrepp om icke-diskriminering innefattar att inte nödvändigtvis likabehandla grupper vars förutsättningar är olika. Att genomföra likabehandling på grupper vilkas situationer objektivt sett är olika kan konstituera en "diskrimination in effect", alltså diskriminering genom att effekten från strikt likabehandling t.ex. hindrar en grupp i att utöva sina mänskliga rättigheter.⁵⁴ För att klassas in som särskild åtgärd enligt RDK skall syftet med den tilltänkta särskilda åtgärden vara säkra att den missgynnade gruppen får njuta sina mänskliga rättigheter jämligt med andra. I detta fall skulle den diskriminerande handlingen bestå i att det samiska folket hindras i utövningen av SP artikel 27 som är en mänsklig rättighet. En undantagslös likabehandling vid tillämpning av de nya föreskrifterna kan sägas ge en diskriminerande effekt intill dess att åtgärder vidtagis som undanröjer den effekten. Med det menas att föreskriften i sig inte är diskriminerande men dess effekt kan anses vara det, sett i förhållande till de omständigheter som framkommer i den föregående diskussionen vid SP artikel 27. Det kan därför, enligt RBK artiklarna 1.4 och 2.2 samt ovan nämnda

⁵² Rasdiskrimineringskonventionen, RDK, antagen av FN:s Generalförsamling 1965. Norge ratificerade konventionen den 6 augusti 1970 utan förbehåll, se Ot.prp. nr. 33 2004–2005 Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven), s. 30.

⁵³ LOV 2005-06-03 nr 33: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven).

⁵⁴ I General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples: 18.08.1997 uttalade kommittén att RDK omfattar urfolk och uppmanar på en generell basis konventionsstaterna till åtgärder för att förbättra deras situation.

rekommendation, vara en pålagd skyldighet att vidta särskilda åtgärder (special measures) för att undanröja föreskriftens effekt i förhållande till samerna. Sådana åtgärder ska vara legitima, nödvändiga, proportionella och inte permanenta. Åtgärderna ska utformas och implementeras utifrån det behov som föreligger. Hur länge en särskild åtgärd skall pågå kommer därför att bero på dess syfte, utformning, genomförande, tillämpning och resultat.⁵⁵ En åtgärd kan vara mer omfattande än enbart ett avvik från föreskriften.

Andra bestämmelser om särskilda åtgärder och villkor för samiska institutioner

Det bör även noteras att ILO 169 och UNDRIP innefattar bestämmelser som kan vara tillämpliga i detta fall. Beträffande ILO se ovan under 3.4 och 3.5. Även UNDRIP artikel 21.2 om särskilda åtgärder för urfolks utveckling av bl.a. sociala villkor bör uppmärksammas.

Konklusion

Som framgår av ovan nämnda bestämmelser och diskussion så kan SP artikel 27 och RDK tolkas som att det är en skyldighet att utarbeta undantag från den ovan nämnda föreskriften för att säkra att Samisk högskola ska ha en reell möjlighet att kunna vidareutvecklas till en vetenskaplig högskola. Även Grunnloven § 110 a kan anses ge en bindande retningslinje åt det hållet. Det kan konstateras att det är möjligt att göra avvik från föreskriften. Det är också en möjlighet att eventuellt komplettera ett sådant avvik med andra lämpliga åtgärder, t.ex. för att stärka rekryteringsunderlaget på en generell basis.

3.7 Utvalgets anbefaling

Utvalget slutter seg til anbefalingen om at det gjøres et unntak fra de allmenne akkrediteringskravene til en vitenskapelig høgskole. Utvalget kommer tilbake til dette spørsmålet i kapittel 8.

⁵⁵ Ibid. p. 16 – 27

4 Beskrivelse av samisk forskning og høyere utdanning

Dette kapitlet beskriver viktige trekk ved vilkårene og grunnlaget for samisk forskning og høyere utdanning. Kapitlet innledes med en kort redegjørelse for utdannings- og fornorskingspolitikken overfor samene siden 1700-tallet av og videre satsing på samisk forskning og høyere utdanning fram til i dag. Deretter følger et avsnitt som presenterer en kartlegging av samisk forskning og høyere utdanning per 2010 som utvalget fikk utført.

4.1 Utdannings- og fornorskingspolitikken overfor samene i Norge

Det første utdanningsinitiativet overfor den samiske folkegruppen i Norge kom i 1717, da det såkalte *Seminarium Scholasticum* ble etablert i Trondheim.⁵⁶ Seminaret skulle dels lære norske prester og misjonærer samisk, slik at de kunne utføre sitt arbeid blant samene, dels skulle det gi begavede samiske gutter opplæring i norsk, også i misjonsøyemed. Skolen var inspirert av Martin Luthers tanker om betydningen av morsmålet for å forstå kristendommen. Misjonen hadde også en politisk betydning i forholdet mellom Danmark–Norge og Sverige.

I siste halvdel av 1800-tallet startet fornorskingspolitikken overfor samene. Det ble slutt på å oversette lærebøker til samisk, og samisk kunne bare brukes som hjelpespråk i enkelte kommuner i Finnmark. Lærere som kunne vise til gode norskresultater blant sine samiske elever, fikk særskilt lønnsøkning, og regjeringen etablerte internatskoler for samiske elever. Da Norge ble en selvstendig stat i 1905, ble assimileringspolitikken intensivert.

Fornorskingspolitikken overfor samene var knyttet til framveksten av nasjonalstaten og begrunnet i behovet for å tilpasse «de primitive» til den. Nasjonalstatbygging var et internasjonalt fenomen og ikke særegent for Norge, i mange land ble det ført assimileringspolitik overfor etniske grupper og andre minoritetsgrupper. Datidens forskning på samer og samiske forhold bygget ofte opp under en oppfatning av samer som enkle mennesker, og forskningen ble til dels gjennomført på krenkende måter som kan karakteriseres som overgrep. Samiske graver ble åpnet og skjelettmaterialet fjernet i forskningsøyemed, og fysisk-antropologiske studier trakk konklusjoner om både kropps- og karaktertrekk.

Etter andre verdenskrig skiftet politikken overfor samene. Norges tilslutning til FNs arbeid med menneskerettighetserklæringen førte også til en holdningsendring overfor samene. Etter krigen skulle Nord-Norge økonomisk gjenoppbygges og utvikles, ikke bare til det

⁵⁶ Den historiske introduksjonen bygger delvis på Stordahl, 2008, men også Minde, 2008.

landsdelen var før krigen, men til en fullverdig del av den norske velferdsstaten. Men mange samer manglet kunnskaper som var nødvendige for å dra fordel av de nye mulighetene på arbeidsmarkedet, i utdanning og i helsesektoren. De krevde en tydeligere rolle, og tydeligere mål og klarere instruksjoner for arbeidet med samiske saker.

Under behandlingen av samekomiteens innstilling i Stortinget i 1963 var det enighet om at samene var likeverdige samfunnsborgere. Men dette likeverdet skulle være en rettighet for den enkelte same som samfunnsborger, ikke for samene som etnisk gruppe. Ansvar for å opprettholde språket og utvikle kulturen ble pålagt den enkelte. Men retten til å velge samisk som språk i skolen ble likevel innført, som en erkjennelse av at samene hadde «spesielle problemer» på grunn av språk og kulturell bakgrunn.

Kampen om oppdemmingen av Alta-Kautokeino-vassdraget førte til viktige endringer. Demningen ble riktignok bygd, men i kjølvannet av konfliktene ble samenes kulturelle rettigheter anerkjent. Som en følge av Samerettsutvalgets arbeid, vedtok Stortinget sameloven i 1987, og i 1988 fikk Grunnloven et tillegg som pålegger staten ansvar for å gi samene muligheter til å bevare og utvikle sitt språk, sin kultur og sin levemåte. I 1989 ble Sametinget etablert.

Utviklingsprosessen etter andre verdenskrig har både vært preget av en planlagt integrering av samene i det norske storsamfunnet, og av en samepolitisk mobilisering, som førte til et styrket samisk samfunns- og kulturfellesskap. Disse prosessene har gått parallelt. Blant annet ble det etablert videregående skoler i indre Finnmark. I tillegg til Sametinget, illustrerer Samisk høgskole, samiske museer og NRK Sami Radio framveksten av samiske institusjoner som i hovedsak er bemannet med samer. Resultatet av dette er at samene er et av verdens best utdannete urfolk.

4.2 Samisk forskning og høyere utdanning før 1980

Som landets eldste universitet har Universitetet i Oslo hatt ansvar for å gi studietilbud i samisk språk. I 1848 ble det opprettet en eksamen i «lappiske og kvænske sprog», og den første professor i «lappisk og kvænsk» ble utnevnt i 1874. Det ble opprettet et professorat i finsk-ugriske språk i 1911. I 1978 ble det opprettet et personlig professorat i samisk språk og kultur. Det var besatt fram til 1989, men var deretter ubesatt fram til 2000, da studietilbudet ble nedlagt med den begrunnelse at man nå kunne studere samisk både ved Universitetet i Tromsø og ved Samisk høgskole. Fram til opprettelsen av Universitetet i Tromsø i 1972 var Universitetet i Oslo den eneste institusjonen som hadde et selvstendig studietilbud i samisk. Fra 1973 kunne man ta samisk som del av allmenn- og førskolelærerutdanningen ved Alta lærerhøgskole. (Etter at Samisk høgskole ble etablert i 1989 ble dette tilbudet ikke videreført (*St.meld. nr. 34, (2001–2002)*)).

Nordisk samisk Institutt ble opprettet i 1973 som en nordisk kultur- og forskningsinstitusjon under Nordisk ministerråd og med bevilgning derfra. Instituttet ble lagt til

Kautokeino. Etter hvert ble instituttets virksomhet endret til samisk forskning som hovedaktivitet. I 2005 ble det organisert som en enhet ved Samisk høgskole.

4.3 Satsing på samisk forskning og høyere utdanning siden 1980-tallet

De siste tretti årene har satsingen innenfor samisk forskning og høyere utdanning økt. Satsingen har skjedd både ved oppbygging av institusjoner for forskning og for høyere utdanning og via egne programmer i regi av Norges forskningsråd (og dets forløpere). Samiske akademikere i Norge er nå i stor grad kunnskapsprodusenter om egne forhold. Statlig erkjennelse og anerkjennelse av urfolks rettigheter, også innenfor forskning og utdanning, har hatt som følge at nye løsninger, slik som etablering av urfolkstesterte institusjoner og integrering av urfolkstema i forskning og studieplaner ved universiteter, har kommet til (Stordahl, 2008).

4.3.1 Institusjoner

To sentrale institusjoner i oppbyggingen av det samiske forskningsfeltet siden 1980-tallet har vært Universitetet i Tromsø og Samisk høgskole, men også andre institusjoner har spilt en rolle, spesielt for samisk lærerutdanning.

Universitetet i Tromsø

Allerede ved opprettelsen av Universitetet i Tromsø i 1972 ble det understreket fra myndighetenes side at universitetet hadde en rekke oppgaver å ivareta i Nord-Norge. Det gjaldt å tjene landsdelens behov innenfor samfunnslivet i vid forstand. Særlig ble behovene til den samiske befolkning understreket (Fulsås, 1993: 30, 41). I 1984 hadde fire fagmiljøer ved universitetet et spesielt ansvar for samisk forskning, undervisning, formidling og kulturminnevern. Det var samiskseksjonen ved Institutt for språk og litteratur, historieseksjonen ved Institutt for samfunnsvitenskap, forskningsgruppen for samiske studier og etniske relasjoner ved Institutt for samfunnsvitenskap og Samisk etnografisk avdeling ved Institutt for museumsvitenskap. I 1990 ble Senter for samiske studier opprettet. Senteret skal styrke universitetets samlede forsknings- og utdanningsvirksomhet knyttet til samiske og urfolksrelaterte temaer. Etter hvert integrerte også andre fagområder samiske temaer i sin forskning og undervisning.

Som en følge av Stortingets behandling av *Stortingsmelding nr. 34, (2001–2002)*, *Kvalitetsreformen om høyere samisk utdanning og forskning* ble Universitetet i Tromsø tillagt et nasjonalt ansvar for samisk og urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling. Under behandlingen i Stortinget var universitetets samiske strategiplan et av de grepene Stortinget hadde merket seg. I forskningsmeldingen *Klima for forskning* blir universitetets ansvar stadfestet: «Universitetet i Tromsø har et nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling (*St.meld. nr. 30 (2008–2009)* : 121). Universitetet

valgte å satse på det samisk- og urfolksrelaterte forsknings- og utdanningsfeltet gjennom egne, interne bevilgninger. En tverrfakultær arbeidsgruppe som gjennomgikk samisk strategiplan i 2010, konkluderte med at den hadde hatt stor betydning. Både plantiltak og fagmiljøenes egne satsinger har bidratt til å befeste universitetets nasjonale status som en ledende institusjon for samisk og urfolksrettet forskning og utdanning. Samiske forskningsfokuser er synliggjort i de fleste av fakultetenes strategier, den samiskrelaterte forskningsaktiviteten øker og den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen har en vel så stor økning som den øvrige doktorgradsproduksjonen som det er relevant å sammenligne med (Broderstad og Broderstad, 2011).

Samisk høgskole

Samisk høgskole ble etablert i 1989 med sete i Kautokeino. Formålet var å dekke det samiske samfunnets behov for forskning og høyere utdanning, herunder styrke samisk kompetanse og føre tradisjonell kunnskap inn i en moderne samisk sammenheng.

Nordisk Samisk Institutt ble samorganisert med høgskolen i 2005⁵⁷ og har siden vært en integrert enhet ved høgskolen.⁵⁸ Instituttet prioriterer i dag tre forskningsområder: samfunnsforskning, samisk språkforskning og rettshistorisk forskning. Det har rundt 20 forskere ansatt på åremål med kompetanse innenfor de ulike fagområdene.

Samisk høgskole er i 2012 en av 24 statlige høgskoler i Norge, men den eneste høyere utdannings- og forskningsinstitusjonen i Norge med samisk som hovedspråk i utdanning, i administrasjon og delvis også i forskning. Den oppgir å ha til sammen cirka 40 studietilbud, men skolen gir ikke alle tilbudene samtidig, men hvert år i størrelsesorden 17 til 20 studietilbud.

Høgskolen har et nordisk-samisk og et internasjonalt perspektiv med blant annet studenter fra Norge, Finland, Sverige og Russland. Skolen har et institusjonalisert samarbeid med Universitetet i Tromsø og flere sentre i Norge og Norden.

Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino ble offisielt åpnet i november 2009. Dette bygget gir plass til Samisk høgskole, Samisk arkiv, Sametingets kontorer, Samisk spesialpedagogisk støtte; Gåldu, kompetansesenteret for urfolks rettigheter, og Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift. Styret for Samisk høgskole har vedtatt at fra og med august 2007 skulle det være et allsamisk/nordisk styre for hele virksomheten i bygget. Dette bygget blir i *Stortingsmelding nr. 28, (2007–2008), Samepolitikken*, omtalt som et viktig bidrag til oppbygging av kapasiteten ved de samiske institusjonene innen urfolksrelatert

⁵⁷ Med virkning fra 1.1.2005 ble det fastsatt nye vedtekter for instituttet der instituttets faglige selvstendighet ble understreket. Tre av styrets fem medlemmer oppnevnes av Samisk høgskole etter forslag fra sametingene i Finland, Norge og Sverige. Instituttlederen er samtidig forskningsdirektør ved Samisk høgskole.

⁵⁸ Bevilgningen fra Nordisk ministerråd ble gradvis redusert slik at den i 2007 dekket 25 prosent av driftsutgiftene. Øvrig utgifter dekkes av Norge med 50 prosent, Sverige med 15 prosent og Finland med 10 prosent. Bevilgningen tildeles Samisk høgskole og er øremerket for instituttets virksomhet. Instituttet har i tillegg en andel oppdragsinntekter.

forskning, så vel som til styrking av samisk forskning og høyere utdanning (jf. *Stortingsmelding nr. 28, (2007–2008), Samepolitikken*, kap. 12).

Universitetet i Nordland

På 1980-tallet ble den daværende Høgskolen i Bodø tildelt et særlig ansvar for utviklingen av studier for den samiske befolkningen i det lulesamiske området. (*NOU 2000: 14 Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge*, kap. 19). Høgskolen startet det første studietilbudet spesielt beregnet for lulesamer tidlig på 1980-tallet. Det første ordinære studietilbudet i lulesamisk språk ble opprettet i 1985–1986. Høgskolen gir i dag tilbud om lulesamisk 1 og 2 (hver på 30 studiepoeng) som grunnstudium eller videreutdanning og har utviklet planer for et bachelorstudium i lulesamisk.

I 2007 inngikk Høgskolen i Bodø og Árran lulesamisk senter en avtale om etablering av et forskningsinstitutt for urfolksstudier.

Høgskolen i Nord-Trøndelag

Høgskolen i Nord-Trøndelag har et særlig ansvar for sørsamisk språk og kultur innenfor lærerutdanningen. Ansvaret ble i 1987 formelt tildelt daværende Levanger lærerhøgskole. Etter høgskolereformen i 1994 er ansvaret videreført ved Avdeling for lærerutdanning ved Høgskolen i Nord-Trøndelag. (*NOU 2000: 14* kap. 19).

Høgskolen i Nord-Trøndelag tilbyr sørsamisk 1 og 2 (hver på 30 studiepoeng) som grunnstudium eller videreutdanning. Høgskolen tilbyr også forkurs i sørsamisk som gir grunnlag for opptak til sørsamisk 1.

Høgskolen i Finnmark

Høgskolen i Finnmark ble etablert i 1973, blant annet som svar på behovet for lærere og lærerutdanning spesielt innrettet mot samiske forhold og de samiske distriktene, herunder behovet for samiske lærere. Hovedansvaret for samisk lærerutdanning ble overført til Samisk høgskole ved etableringen av denne i 1989, men Høgskolen i Finnmark gir fortsatt studietilbud der samisk kultur og samfunnsliv inngår som en integrert del. Høgskolen har påtatt seg ansvaret for profesjonsutdanning av helse- og sosialarbeidere for samiske miljøer og nordområdene. Skolen har desentralisert sykepleierutdanning i Kautokeino i samarbeid med Samisk høgskole og har fra 1999 desentralisert sykepleierutdanning i Lakselv. I 2012 startes også slik utdanning desentralisert i Alta. Høgskolen stiller ikke krav om at studentene skal kunne samisk, men gir veiledning på samisk når det er ønske om det.

Høgskolen i Nesna

Høgskolen i Nesna har fra tid til annen gitt et studietilbud i sørsamisk språk i samarbeid med sørsamiske institusjoner. Studiet har vært tilbudt som del av grunnutdanningen for allmennlærere eller som videreutdanning for lærere og andre.

4.3.2 *Forskningsrådssystemets og Sametingets innsats*

Norges allmennvitenskapelige forskningsråd finansierte det første programmet for samisk forskning i Norge, «Samisk og kvensk språk, historie og kultur», i perioden 1981–1990. Et femtitalls prosjekter fikk midler fra dette programmet. Samtidig løp det et studentstipendprogram innenfor samfunnsvitenskap.

I *Stortingsmelding nr. 36, (1992–1993), Forskning for fellesskapet* og i *Stortingsmelding 52, (1992–1993), Om norsk samepolitikk*, ble Sametinget og det den gang nyetablerte Norges forskningsråd bedt om å utrede forhold knyttet til samisk forskning. Som en oppfølging av begge de overnevnte *Stortingsmeldingene* ble samisk forskning utredet av Sametinget og Norges forskningsråd i 1996–1998. Arbeidet ble lagt opp som to utredninger, der Sametinget vurderte organisatoriske forhold og Forskningsrådet de forskningsmessige (Sametingets utredning, 1996; Forskningsrådets utredning, 1997). Dette utredningsarbeidet fikk vesentlig betydning for innretningen av de to siste av de fire programmene for samisk forskning som forskningsrådssystemet har finansiert fra 1981 til i dag. Forskningsrådet brukte disse utredningene som bakgrunn for å utarbeide en handlingsplan for samisk forskning for perioden 2000–2010. Rådets første program for samisk forskning var ett av tiltakene i handlingsplanen. Norges forskningsråds første program for samisk forskning, «Program for samisk forskning» (2001–2005), ble lagt opp som et bredt grunnforskningsprogram innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Programmet vektla rekruttering til samisk forskning og satsing blant annet på språkvitenskap og forskningsformidling. Programmet finansierte nesten 40 forskningsprosjekter, herunder flere doktorgrads- og studentstipend, og omtrent 30 formidlingsprosjekter. Ved avslutningen av programmet foretok programstyret en egevaluering av virksomheten.

Forskningsrådet ville også arbeide for å inkludere samisk forskning i Forskningsrådets øvrige programmer og øke representasjonen av samiske interesser og kompetanse i Forskningsrådets organer. Rådet ønsket dessuten å arbeide med etiske problemstillinger og kartlegge kunnskapsstatus i samisk forskning, og man planla regelmessig kontakt med Sametinget. Forskningsrådets institusjonsstrategi på feltet samisk forskning la vekt på samarbeid, både mellom institusjoner i Norge og med universiteter i Sverige og Finland.

Før igangsettingen av et nytt forskningsprogram innhentet Forskningsrådet i 2006 uttalelser fra en rekke forskningsmiljøer med ansvar/interesse for samisk forskning. Innspillene bar preg av det samiske samfunnets ambisjoner om å bygge opp fullverdige, moderne strukturer, en ny kulturell bevissthet og moderne kulturuttrykk, med blant annet forskning som en vesentlig faktor. Rekruttering til samisk forskning ble betegnet som et prekært problemfelt, og formidling av forskningen og utvikling av samisk som vitenskapsspråk ble betegnet som viktig. Betydningen av å få fram den kulturelle variasjonen og kompleksiteten i det samiske samfunnet ble understreket. Disse uttalelsene, evalueringen av det forrige programmet og *Stortingsmelding nr. 20, (2004–2005), Vilje til forskning*, dannet grunnlaget for etableringen av Forskningsrådets nåværende program for

samisk forskning, «Program for samisk forskning II». Også dette programmet er et bredt forskningsprogram som dekker humanistiske og samfunnsvitenskapelige tema og problemstillinger. Det løper i perioden 2007–2017 og har hittil finansiert 16 forskerprosjekter og 12 doktorgradsprosjekter.

I tillegg til de to programmene for samisk forskning har slik forskning fra 2001 fram til nå vært finansiert gjennom cirka 35 programmer og satsinger i Norges forskningsråd. Det er imidlertid de to programmene som har hatt et overordnet, strategisk blick på den samiske forskningen, og det er også disse programmene som har hatt ansvar for kunnskapsstatus og oppfølging av Forskningsrådets institusjonsstrategi for samisk forskning.

4.3.3 Et urfolksnettverk, 1997–2001

I tillegg til forskningsrådssystemets programmer for samisk forskning ble det i 1997 etablert et nettverk for urfolksforskning (Urfolksnettverket) i samarbeid mellom Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt (jf. *Stortingsmelding nr. 18, (1997–1998)*).

Norges forskningsråd bevilget midler til drift av nettverkssamarbeidet på grunnlag av en felles søknad fra de tre institusjonene. Disse tre utgjorde også nettverkets kjerneinstitusjoner. En styringsgruppe med et medlem fra hver av kjerneinstitusjonene ble oppnevnt, og professor Ole Henrik Magga ble ansatt som forskningsleder på halv tid. Forskningslederens oppgaver var knyttet til tre funksjoner: kontaktfunksjonen, pådriverfunksjonen og faglig utvikling. I 1998 ble nettverket styrket ved at Kommunal- og regionaldepartementet innvilget støtte til sekretariatet for årene 1998, 1999 og 2000. Fram til november 1999 hadde Nordisk Samisk Institutt sekretariatsansvaret. Så overtok Senter for samiske studier sekretariatet, først midlertidig, så permanent helt fram til prosjektslutt i 2001. Det siste året ble det ikke bevilget midler til sekretærfunksjonen.

Nettverket la vekt på å stimulere til forskningsinnsats og forskerrekruttering. Videre var det viktig å fremme kommunikasjon mellom forskere, og å motivere til bruk av samisk språk i forskning og forskningsformidling. Nettverket har bidratt til å styrke informasjon om forskningsbehov innen det samiske samfunnet og informasjon om pågående forskning, samtidig som prosjektet har fokusert på organisering og styring av forskning for å fremme likeverdighet mellom samene og andre folk.

4.3.4 Hva er oppnådd siden 1980-tallet?

De siste tretti årene har det vært en økt satsing innenfor høyere samisk utdanning og forskning. Samene i Norge, som for noen tiår siden bare var studieobjekter, er nå en velutdannet befolkning med et forholdsvis høyt antall akademikere. Dette er en historie om hvordan statlig anerkjennelse av urfolks rettigheter også innenfor forskning og utdanning har resultert i nye løsninger. Urfolkskontrollerte institusjoner er etablert, urfolks-

studieprogram og –sentre er opprettet, og urfolkstema er integrert i forskning og utdanning ved nasjonale universiteter, kvoter for urfolk avsettes i spesifikke studier, og det skrives offentlige rapporter om urfolk som grunnlag for statlige myndigheters forsknings- og utdanningspolitikk (jf. Stordahl, 2008).

Siden 1980-tallet har resultatene av innsatsen for samisk høyere utdanning og forskning blant annet vist seg gjennom viktige forskningsbidrag. De tar opp samiske forhold innenfor et bredt spekter av fagdisipliner og er tverrdisiplinære og flerfaglige. Dette har også vært viktig for rekruttering til vitenskapelige stillinger innenfor samiskrelatert forskning og betydningsfullt for rekruttering av flere samiske forskere. Samtidig er det behov for samordning av ressursene både når det gjelder kompetanse, kunnskap og nyvinninger for det samiske samfunnet.

En ambisjon om like muligheter for samene som for majoritetsbefolkningen i høyere utdanning og forskning, rettslig forankret i Norges folkerettslige forpliktelser, var bakgrunnen for at Sametinget i 2008 prioriterte å få nedsatt et utvalg som kunne belyse utviklingen av en selvstendig nordisk samisk utdannings- og forskningsinstitusjon. Utvalget skulle også se på muligheten for utvikling av Samisk høgskole mot et urfolksuniversitet (Sametinget, 2008b). Disse ambisjonene må ses i sammenheng med Stjernø-utvalgets innstilling (NOU, 2008: 3), og med generelle utviklingstrekk innenfor høyere utdanning, der en ser på sammenslåinger som en mulig måte å styrke en regional rolle for høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner på.

Forskningsetikk

Utvalget ønsker å påpeke de etiske spørsmålenes betydning i samisk forskning. Assimileringspolitikken har satt dype spor og lært oss at i forskning på grupper som har vært og kan være utsatt for stigmatisering, må man være spesielt oppmerksom i både metodebruk og formidling av forskningsresultater. Formidling og tilbakeføring av forskning til informantene og til kunnskapsallmenningen er også viktig av etiske grunner. Kravet om formidling av kunnskap øker betydningen av å utvikle samisk som vitenskaps- og formidlingsspråk. I dag er også eiendomsrett til og kommersialisering av kunnskap et viktig forskningsetisk område, særlig overfor grupper som har en svak politisk posisjon, som for eksempel urfolk.

4.4 En kartlegging av samisk forskning

I mandatet ble utvalget bedt om å kartlegge og beskrive utviklingen av eksisterende miljøer innenfor samisk forskning og høyere utdanning, og belyse profilene til disse fagmiljøene. Spørsmålene i spørreskjemaet som ble utarbeidet i samarbeid med NIFU, omfattet forskningens omfang, rekruttering, finansiering, språk og samarbeid, samt tilbud innen samisk høyere utdanning. 31 grunnenheter (institutt/senter/seksjon/avdeling) ved

tilsammen 14 institusjoner svarte på spørreskjemaet, og de inngår i denne analysen.⁵⁹ Det understrekes at de tallene som presenteres i avsnittet er dem som institusjonene selv har oppgitt.

4.4.1 Samisk forskning og det norske forskningssystemet

Forskingssystemet i Norge deles i tre etter sektor for utføring: næringslivet, universitets- og høgskolesystemet (UoH-sektor) og instituttsektoren.

UoH-sektoren

I UoH-sektoren inngår foruten universiteter, vitenskapelige høgskoler, statlige høgskoler, kunsthøgskoler og andre høgskoler. Til sammen 27 grunnenheter ved ni læresteder⁶⁰ svarte at de utførte samisk forskning i 2010. De ble inkludert i kartleggingen (vedlegg nr. 1, vedleggstabell 1). De ni institusjonene er i alfabetisk rekkefølge:

- Høgskolen i Finnmark
- Høgskolen i Nesna
- Høgskolen i Nord-Trøndelag
- Norges tekniske naturvitenskapelige universitet (NTNU)
- Samisk høgskole
- Universitetet i Bergen
- Universitetet i Nordland
- Universitetet i Oslo
- Universitetet i Tromsø

Instituttsektoren

Instituttsektoren er en fellesbetegnelse for institusjoner som utfører forsknings- og utviklingsarbeid (FoU) utenfor næringslivet og utenfor UoH-sektoren. Instituttene er ikke-forretningmessige organisasjoner. De skal ivareta behov for anvendt vitenskapelig kunnskap for næringsliv, offentlig forvaltning og for andre samfunnsområder.

Fem forskningsinstitutter i instituttsektoren svarte at de utførte samisk forskning i 2010. Ingen institutter rapporterer på nivå av grunnenheter slik det gjerne gjøres for UoH-sektoren (vedlegg nr. 1, vedleggstabell 1). De fem instituttene er i alfabetisk rekkefølge:

- NIKU, Nordområdeavdelingen / Framsenteret
- Nordlandsforskning
- Norsk institutt for naturforskning (NINA)
- NORUT Alta

⁵⁹ Universitetet i Nordland (Universitetet i Nordland), fakultet for samfunnsvitenskap, historieseksjonen leverte sitt svar etter at notatet var ferdigstilt. Talloppgavene kom derfor ikke med, men blir oppgitt i fotnoter.

⁶⁰ Samisk høgskole rapporterte ikke på nivå grunnenheter, men har tre avdelinger.

- SANKS, Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern

4.4.2 Forskerpersonalet, omfang, årsverk og stillingstyper

Ved de 14 institusjonene eller 31 grunnenhetene arbeider totalt 217 vitenskapelig/faglig ansatte / forskere med samisk forskning.⁶¹ I 2010 utførte disse 217 forskerne 103 forskerårsverk samisk forskning.⁶²

Av de 14 institusjonene var Universitetet i Tromsø den største. Ved Universitetet arbeidet det 114 vitenskapelig ansatte, eller cirka 53 prosent av de totalt 217 forskerne som drev med samisk forskning. De 114 ansatte utførte til sammen 60 årsverk, eller 58 prosent av samtlige årsverk i samisk forskning. Årsverkene var fordelt på 15 grunnenheter.

Ved den nest største institusjonen, Samisk høgskole, arbeidet 43 av de totalt 217 forskerne, eller 20 prosent av alle som utførte samisk forskning. De 43 vitenskapelig ansatte utførte 20 forskerårsverk, eller 19 prosent av samtlige årsverk i samisk forskning. (Samisk høgskole har som nevnt ikke rapportert på grunnenhetsnivå.)

Den tredje største institusjonen var NIKU med 16 forskere og 7,5 årsverk.

De øvrige institusjonene hadde alle færre enn ti forskere og utførte færre enn fem årsverk samisk forskning.

Mesteparten av den forskningen som ble innrapportert, ble altså utført ved et fåtall institusjoner: Over 70 prosent av de forskerne som driver samisk forskning, er ansatt ved Universitetet i Tromsø eller Samisk høgskole, og om lag 77 prosent av forskerårsverkene utføres ved disse to institusjonene. Samisk forskning har sitt tyngdepunkt i UoH-sektoren, men det foregår også samisk forskning ved noen forskningsinstitutter i instituttsektoren.

På grunnenhets nivå i UoH-sektoren utførte seks enheter mer enn fem årsverk hver i samisk forskning i 2010. Alle tilhørte Universitetet i Tromsø. Seks grunnenheter hadde mellom fire og ni forskere ansatt, og de utførte mellom to og fire og et halvt årsverk samisk forskning.⁶³ De resterende grunnenhetene oppga fem eller færre ansatte og utførte under to årsverk i samisk forskning hver.

Med andre ord er det et fåtall grunnenheter som utfører mesteparten av samisk forskning. En rekke andre enheter er involvert, men i mindre grad.

Institusjonene oppviste til dels store variasjoner mellom antall faglig/vitenskapelig ansatte og antall årsverk til samisk forskning i 2010. Antallet årsverk måler hvor mange forskere som brukte forskningstid på samisk forskning ett år, mens antallet forskere er en indikator

⁶¹ I tillegg Universitetet i Nordland, fak. for samf. vitenskap, historieseksjonen med 6 vitenskapelig ansatte.

⁶² I tillegg Universitetet i Nordland, fak. for samf. vitenskap, historieseksjonen med 3 årsverk.

⁶³ I tillegg Universitetet i Nordland, fak. for samf. vitenskap, historieseksjonen, 6 vitenskapelig ansatte og 3 forskningsårsverk i samisk forskning.

på kapasitet over tid. Gapet mellom de to størrelsene kan tyde på at omfanget av samisk forskning varierer fra et år til et annet.⁶⁴

⁶⁴ Differansen kan imidlertid også skyldes at institusjonene/grunnenhetene har ulik grad av oversikt over det faktiske omfanget av samisk forskning og/eller at årsverk til samisk forskning er beregnet ulikt.

Tabell 4.1 Faglig ansatte og forskerårsverk i samisk forskning for 2010 ved 31 enheter som svarte i undersøkelsen

Fagmiljø	samisk forskning 2010		
	antall faglig ansatte	antall forskerårsverk	fag*
Samisk høyskole	43,3	20,0	FL
Universitetet i Tromsø, Institutt for arktisk og marin biologi	18,0	6,5	N
Norsk institutt for naturforskning (NINA)	16,0	7,5	N
Universitetet i Tromsø, Institutt for samfunnsmedisin/Senter for samisk helseforskning	13,0	9,0	M
Universitetet i Tromsø, Institutt for språkvitenskap	12,5	7,5	H
Universitetet i Tromsø, Institutt for kultur og litteratur	12,0	6,0	H
Universitetet i Tromsø, Institutt for arkeologi og sosialantropologi	9,0	4,5	S
Universitetet i Tromsø, Tromsø museum**	9,0	7,4	S
Universitetet i Nordland, Samfunnsvitenskapelige fakultet	8,0	1,0	S
Universitetet i Tromsø, Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)	8,0	2,5	H
Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier	8,0	6,9	FL
NORUT Alta	7,0	2,6	SN
Universitetet i Tromsø, Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)	7,0	1,3	S
NIKU, Nordområdeavd./Framsenteret	6,0	3,5	S
SANKS, Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern	5,0	0,7	M
Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet	4,0	3,0	S
Universitetet i Tromsø, Institutt for klinisk medisin (IKM)	4,0	2,0	M
Nordlandsforskning	3,0	0,5	S
Universitetet i Oslo, Sosialantropologisk institutt	3,0	1,0	S
Universitetet i Tromsø, CASTL (Senter for framragende forskning)	3,0	1,9	H
Universitetet i Tromsø, Institutt for psykologi (IPS)	3,0	0,4	M
Høgskolen i Nord-Trøndelag, Avdeling for lærerutdanning	2,0	0,5	H

Universitetet i Bergen, Rokkansenteret	2,0	1,0	H
Universitetet i Oslo, Juridisk fakultet	2,0	1,4	S
Universitetet i Oslo, Kulturhistorisk museum	2,0	1,1	H
Universitetet i Tromsø, Regionalt kunnskapscenter for barn og unge (RKBU)	2,0	1,5	FL
Høgskolen i Finnmark, Avd. for helsefag	1,0	1,0	M
Høgskolen i Nesna, Samfunnsfag	1,0	0,3	H
NTNU, Institutt for arkeologi og religionsvitenskap	1,0	0,1	H
Universitetet i Nordland, Profesjonshøgskolen	1,0	0,3	H
Universitetet i Tromsø, Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi (BFE)	1,0	0,0	S
Totalt	216,8	102,9	

Noter: *Faglig hovedtyngde: FL=ikke noe fag 50 prosent eller mer/flerfaglig, H=50 prosent eller mer humaniora, S=50 prosent eller mer samfunnsvitenskap, M=50 prosent eller mer medisin, N=50 prosent eller mer matematisk naturvitenskapelige fag, SN=50 prosent eller mer samfunnsvitenskap og 50 prosent matematisk naturvitenskapelige fag.

**Rapporteringen fra Tromsø museum inkluderer både Seksjon for kulturvitenskap (herunder Fagenhet for samisk etnografi) og Seksjon for naturvitenskap.

Kilde: NIFU 2011, Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, svar fra 31 miljøer med samisk forskning.

Stillingsgrupper og ansettelsesforhold

Av de totalt 217 forskerne som ble talt, finnes det opplysninger om ansettelsesforhold for 198 ansatte. 130 personer var i faste stillinger og 68 forskere var midlertidig ansatte.⁶⁵ En stor andel av de faste stillingene er førstestillinger (førstemanuenser / forsker 2) og toppstillinger (professorer / forsker 1), foruten et mindre antall ansatte i mellomstillinger (universitetslektorer). De fleste i midlertidige stillinger er stipendiater eller postdoktorer, men også noen midlertidige i forskerstillinger (jf. vedlegg nr. 1, tabell 3.2). Fordelingen mellom fast ansatte og midlertidig ansatte synes ut fra rapporteringene rimelig god ved de enhetene som besvarte spørreskjemaet.

4.4.3 Forskningens finansieringskilder

De største finansieringskildene for samisk forskning var institusjonenes grunnbudsjetter. I 2010 utgjorde de 45 prosent av finansieringsgrunnlaget. Deretter fulgte Norges forskningsråd som stod for 27 prosent av finansieringen. Annen offentlig finansiering, slik som den fra departementer/direktorater, var 13 prosent, mens kun 1 prosent kom fra fylkene. Fra næringslivet stammet i underkant 1 prosent av finansieringen og fra utlandet i

⁶⁵ I tillegg Universitetet i Nordland, fak. for samf. vitenskap, historieseaksjonen med 1 fast vitenskapelig ansatt og 5 i midlertidige stillinger.

overkant av 2 prosent, over halvparten av dette fra EU. Mens 10 prosent var midler fra «andre kilder».

Samisk forskning foregår, som nevnt, både i UoH-sektoren og i instituttsektoren. Finansieringen av samisk forskning er egentlig ikke typisk for noen av sektorene. Om en sammenlikner samisk forskning med annen forskningsfinansiering i UoH-sektoren, så er fagområdene humaniora og samfunnsvitenskapen relevante sammenligningsgrunnlag. I disse to fagområdene kom samlet sett 75 prosent finansiering fra grunnbudsjettet og rundt 25 prosent fra andre kilder i 2010 (*Det norske forsknings- og innovasjonssystemet*, 2011: 228). Av de 25 prosent som var eksterne midler i fagområdene, ble rundt halvparten, 11–13 prosent, bevilget av Forskningsrådet

Sammenlignet med fagområdene humaniora og samfunnsvitenskap i UoH-sektoren, hadde samisk forskning en lavere andel grunnbudsjettmidler til rådighet og en høyere andel ekstern finansiering enn det som var mønsteret for sektoren. Av de eksterne finansieringskildene var en høyere andel støtte fra Forskningsrådet enn det som gjelder for øvrige institusjoner. Andelen utgjorde 27 prosent for samisk forskning mot som nevnt 11–13 prosent for disse fagområdene i UoH-sektoren.

Om en vil sammenligne samisk forskning med annen forskning i instituttsektoren, utgjør de samfunnsvitenskapelige instituttene et relevant sammenligningsgrunnlag.⁶⁶ I 2010 hadde samisk forskning 45 prosent av finansieringen sin sikret via institusjonenes grunnbudsjetter mot gjennomsnittlig 12–15 prosent for de samfunnsvitenskapelige instituttene. Omfanget på bevilgninger fra Norges forskningsråd lå i samme størrelsesorden som for de samfunnsvitenskapelige instituttene, mellom 25 og 30 prosent. Samisk forskning holdt et lavere nivå på inntekter fra offentlig forvaltning, 11–13 prosent, mens samfunnsvitenskapelige instituttene hadde en langt høyere andel. En viktig del av instituttene inntekter var oppdragsinntekter fra offentlig forvaltning, det utgjorde 25–30 prosent av budsjettet. Forskningsinstituttene hadde dessuten en større prosentandel av sin finansiering fra oppdrag for næringslivet, 10–17 prosent mens samisk forskning knapt hadde inntekter fra næringslivet (vedlegg nr. 1, tabell 3.3).

Dette finansieringsmønsteret kan tyde på at samisk forskning i større grad er tuftet på ekstern finansiering enn det som er gjengs i UoH-sektoren, men langt mindre avhengig av oppdragsinntekter fra både det offentlige og fra næringslivet enn forskningsinstituttene i instituttsektoren. Norges forskningsråd har vært en viktig finansieringskilde for samisk forskning, og forskningsrådets programmer har siden 1980-tallet bidratt sterkt til å løfte fram samisk forskning.

⁶⁶ Tilsvarende forskningsenheter i humaniora er nemlig relativt fåtallige og en ganske heterogen gruppe som inkluderer både forskningsinstitutter, arkivverket og museer med forskning.

4.4.4 Forskningssamarbeid

Forskningens nasjonale, nordiske og internasjonale fokus kan måles på flere måter. En måte er å analysere perspektivvalg i forskningens temaer og i dens spørsmålsstillinger. En annen vei er å undersøke samvirket mellom ulike fagmiljøer i samisk forskning. I dette avsnittet gjøres det siste. NIFU kartla hvor mye forskningsmiljøer i samisk forskning samarbeidet med andre i 2010, utenom dem på egen institusjon. Kartleggingen ble gjort på grunnenhetsnivå og omfatter en rekke typer samarbeid: prosjektsamarbeid, institusjonelle samarbeidsavtaler og annet. Resultatene presenteres på grunnenhetsnivå.

22 av de 31 grunnenhetene i undersøkelsen, eller 70 prosent, samarbeidet med andre norske miljøer. 15 av de 31 enhetene, eller knappe 50 prosent, samarbeidet med institusjoner i andre nordiske land. 12 enheter av de 31, eller knappe 40 prosent av institusjonene, samarbeidet med miljøer utenfor Norden.

Nasjonalt samarbeid

De 22 enhetene oppga i alt 74 norske samarbeidende institusjoner.⁶⁷ De største enhetene samarbeidet mest med andre (vedlegg nr. 1, 12, tabell 4.2): Grunnenheter ved Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern (SANKS) samarbeidet med flest andre. En rekke enheter hadde bare en samarbeidspartner (vedlegg nr. 1, 12, tabell 4.3).

Mens 68 prosent av grunnenhetene i UoH-sektoren oppga å ha norske samarbeidsinstitusjoner i samisk forskning, oppgir samtlige enheter *utenom* UoH-sektoren norske samarbeidspartnere. Muligens inngår enheter i instituttsektoren i større grad nasjonalt samarbeid (vedlegg nr. 1, tabell 4.1).

Nordisk samarbeid

15 enheter meldte om 24 samarbeidende forskningsinstitusjoner. Umeå universitet toppet listen over samarbeid. Ni grunnenheter samarbeidet med Umeå universitet, mens fem grunnenheter samarbeidet med Lapplands universitet og 53 med Helsingfors universitet (vedlegg nr. 1, 13, tabell 4.4).

Også for Norden er det generelt en sammenheng mellom størrelse og samarbeid, slik at store enheter har mest samarbeid.

Internasjonalt samarbeid utenom Norden

12 grunnenheter innrapporterte i alt 23 samarbeidende institusjoner. Kun en norsk grunnenhet hadde mer enn en utenlandsk samarbeidende institusjon (jf. vedlegg nr. 1: 13, tabell 4.5).

⁶⁷ Universitetet i Nordland, Fak. For samf.vitenskap, historieseksjonen oppgir 2 nasjonale samarbeidspartnere, ingen nordiske og ingen internasjonale.

Det Forskjeller mellom fagområdene

Mens grunnenheter i humaniora oftere hadde norske samarbeidspartnere, så hadde enheter med hovedtyngde innen samfunnsvitenskap hyppigere samarbeidsrelasjoner i og utenfor Norden (vedlegg nr. 1: 31, vedleggstabell 2 og 3).

4.4.5 Fagområder og tematisk fokus

I 20 av de 31⁶⁸ grunnenhetene lå hovedtyngden av forskning innenfor humaniora eller samfunnsvitenskap.⁶⁹ Fem enheter hadde sin hovedvekt innenfor medisin og helsefag, og to innenfor matematikk og naturvitenskap. Fire grunnenheter falt i kategorien flerfaglige (det vil si at de ikke har noen entydig faglig hovedtyngde).⁷⁰ (vedlegg nr. 1: 30).

Ingen miljøer oppga at hovedtyngde av deres forskning lå innenfor doudji eller tradisjonell kunnskap. Bare en institusjon/grunnenhet, Samisk høgskole rapporterte om forskningsaktivitet i doudji og fire andre enheter meldte om forskning innen tradisjonell kunnskap. To enheter innberettet forskning innen landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin. Ingen meldte om samisk forskning innen det teknologiske fagområdet (se tabell 2.1).

Antall ansatte involvert i forskningen kan være et bedre mål på kapasitet over tid enn årsverk ett gitt år. Når det måles etter antall ansatte, kommer to grunnenheter med hovedtyngde innen naturvitenskap med blant de fem største, men ingen samfunnsvitenskapelige grunnenheter. For øvrig var det ett flerfaglig miljø, ett med hovedtyngde i medisinske fag og ett med hovedtyngde innen humaniora blant de fem miljøene med flest faglig ansatte.

Forskningstemaer

Miljøene oppga i alt 92 forskningstemaer (se vedlegg nr. 1, : 32–33, vedleggstabell 5). Temaene var beskrevet på ulike nivåer, fra prosjekttitler til angivelse av fagområder.

4.4.6 Vitenskapelig publisering og forskningens språk

I spørreundersøkelsen ble det til sammen innrapportert 558 publikasjoner i samisk forskning i årene fra 2006 til 2010. Fordelingen på sjanger og språk framgår av tabell 4.2.

⁶⁸ I tillegg Universitetet i Nordland, Fak. For samf.vitenskap, historieseksjonen, fagområde: humaniora.

⁶⁹ Det vil si at grunnenheten har oppgitt at minst 50 prosent av dens forskning lå innenfor dette fagområdet.

⁷⁰ Samisk høgskole oppga 35 prosent samfunnsvitenskap, 30 prosent humaniora, 10 prosent tradisjonell kunnskap, 10 prosent doudji, 10 prosent flerfaglig og 5 prosent landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin. Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier oppga 60 prosent flerfaglig, 15 prosent samfunnsvitenskap, 10 prosent humaniora, 10 prosent tradisjonell kunnskap og 5 prosent matematikk og naturvitenskap. RKBU oppga 100 prosent flerfaglig. NORUT Alta oppga 50 prosent samfunnsvitenskap og 50 prosent naturvitenskap.

Tabell 4.2 Publikasjoner i samisk forskning 2006–2010. Andelen utgivelser på samisk, norsk og engelsk etter publikasjonsform. Prosentfordeling

Publikasjonsform	samisk	norsk	engelsk	andre språk	N
a) artikler i vitenskapelige tidsskrift	9,2	26,1	62,1	2,6	306
b) artikler i bøker på vitenskapelige forlag	6,4	47,3	40,0	6,4	110
c) bøker på vitenskapelige forlag	15,8	63,2	15,8	5,3	19
d) doktoravhandlinger		41,9	54,8	3,2	31
e) annet	3,3	54,3	37,0	5,4	92
prosentfordeling samlet	7,3	37,1	51,6	3,9	558
antall publikasjoner	41	207	288	22	558

Note: For Senter for samiske studier ved Universitet i Tromsø har vi benyttet data fra Cristin i kategori a), b) og c). (Senteret fylte ikke inn spørsmålet i spørreskjemaet, men vedla en ukategorisert publikasjonsliste). For NORUT Tromsø som ikke innleverte noe spørreskjema, men sendte en publikasjonsliste for en forsker, brukte NIFU informasjonen fra den tilsendte publikasjonslisten. For de øvrige grunnenhetene/institusjonene er de tallene som ble oppgitt i spørreskjemaet brukt. Universitetet i Nordland, Historieseksjonen, fakultet for samfunnsvitenskap innleverte sitt skjema da NIFUs notat var ferdigstilt. Seksjonen innrapporterte to artikler i bøker på vitenskapelige forlag og tre artikler i kategorien annet. Alle arbeider var skrevet på norsk.

Kilde: NIFU 2011, spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning.

Sjangermessig fordelte publikasjonene seg med 306 artikler i vitenskapelige tidsskrifter, 110 artikler (kapitler) i bøker (antologier), 19 bøker/monografier, 31 doktoravhandlinger og 92 andre typer utgivelser.

Forskningens språk

De 558 utgivelsene i samisk forskning ble fordelt på språk. Samlet sett var 52 prosent av utgivelsene på engelsk, 37 prosent på norsk, 7 prosent på samiske språk og 4 prosent på andre språk.

28 av de 31 grunnenhetene som er omfattet av denne kartleggingen, oppga å ha publisert samisk forskning i perioden. Av disse innberettet sju enheter publikasjoner på samiske språk. De faglige tyngdepunktene for utgivelser på samisk er miljøer innenfor humaniora og samfunnsvitenskap (samt flerfaglige miljøer der disse fagområdene inngår).

I den nasjonale databasen over vitenskapelig publisering, www.cristin.no finnes det 17 vitenskapelige artikler og to vitenskapelige monografier på samisk i årene 2006–2010.⁷¹ Universitetet i Tromsø og Samisk høyskole stod for all den registrerte vitenskapelige publiseringen på samisk språk i basen. Universitetet hadde ni vitenskapelige artikler og en

⁷¹ I databasen Cristin, www.cristin.no, er det registrert 19 vitenskapelige publikasjoner på samisk fra 2006 til 2010, mens enhetene rapporterer totalt 38 utgivelser på samisk. Forskjellen kan skyldes både at ikke alle publikasjoner er registrert på riktig språk (Kan det forekomme underrapportering av samisk i Cristin?), og at de som svarte på spørreskjemaene tok med publikasjoner som ikke er kategorisert som vitenskapelige publikasjoner, de gir ikke publikasjonspoeng. Samforfatterskap registret i Cristin tilsier ikke at forskjellen skyldes samforfattede publikasjoner som er rapportert fra flere av miljøene.

monografi, mens høgsolen var registrert med åtte vitenskapelige artikler og en monografi.⁷²

Samisk vitenskapelig tidsskrift / Sámi dieđalaš áigečála og andre publiseringskanaler for samisk forskning

En kanal for vitenskapelig publisering på samiske språk er *Samisk vitenskapelig tidsskrift*. Tidsskriftet er godkjent som en publiseringskanal med uttelling på nivå 2 som er det høyeste kvalitetsnivået i norsk vitenskapsindeks, og følger alle retningslinjer som gjelder for å bli kreditert på dette nivået. Blant kriteriene er at alle vitenskapelige artikler må være originalskrevet for dette tidsskriftet, manuskriptene bedømmes av uhildete fagfeller og alle artikler har et engelsk sammendrag.⁷³

Samisk vitenskapelig tidsskrift er det eneste rent samiskspråklige vitenskapelige tidsskriftet, men både *Memoires de la Société Fenno-Ougrienne* og *Suomalais-Ugrilainen Seuran Aikakauskirja / Journal de la Société Fenno-Ougrienne* begge med redaksjoner i Finland, tar inn bidrag på samiske språk.⁷⁴ *Samisk vitenskapelig tidsskrift* utga sitt første nummer i 1994. Hittil er det utgitt 15 numre med tilsammen 93 artikler. I tillegg til forskere fra Samisk høgsolen som har publisert 44 artikler og forskere med adresse ved Universitetet i Tromsø som har fått trykt 11 artikler, har forskere fra følgende andre institusjoner bidratt med artikler: Nordisk Samisk Institutt, Lapplands universitet, Uleåborgs universitet, Helsingfors universitet og Umeå universitet.

Tidsskriftet har fått noe uregelmessig finansiell støtte fra Norges forskningsråd. Tidsskriftet er et samarbeidsprosjekt mellom Samisk høgsolen og Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø, slik at redaksjonskomiteens medlemmer kommer fra disse to institusjonene. Fagfellene som vurderer artiklene kommer fra hele det samiske området og også slik sett har tidsskriftet en nordisk profil.

Samiskspråklig forskning publiseres også i kanaler som er godkjent på nivå 1: *Diedut*, *Davvi girji*, *ČálliidLágádus* og *DAT* o.s.

Diedut er en skriftserie som har vært utgitt siden 1974, først ved Nordisk Samisk Institutt, og etter sammenslåingen av instituttet med Samisk høgsolen er det høgsolen som står for utgivelsen. Serien er flerfaglig og publiserer både artikkelsamlinger og monografier, på engelsk, finsk, norsk, russisk, samisk og svensk.

ČálliidLágádus (ForfatternesForlag), *DAT* og *Davvi girji* er samiske bokforlag. *Davvi girji* utgir 80 % av den samiskspråklige litteraturen som utgis, og utvikles i retning av å bli en mediebedrift som også utfører tekstings- og tolketjenester. *ČálliidLágádus* utgir bøker,

⁷² Én vitenskapelig artikkel fra Universitetet i Oslo og to fra Universitetet i Bergen er også kategorisert på samisk språk i Cristin, men disse tre artiklene synes å være feilkategorisert i det de har titler på henholdsvis engelsk og norsk.

⁷³ <http://dbh.nsd.Universitetet i Bergen.no/rapportering/publisering.action>.

⁷⁴ Mellom 2007 og 2011 trykte ikke de to tidsskriftene noen artikler fra vitenskapelig ansatte ved norske forskningsinstitusjoner, se www.dbh.nsd.no

tegnaserier, musikk, dvd'er og en egen serie fagfellevurderte kritiske studier innenfor samisk og urfolksforskning, CL-Sámi academica. DAT utgir bøker og musikk og er det eneste forlaget som bare benytter samisk som publiseringspråk for sine vitenskapelige utgivelser.

Utvalget oppsummerer med at den registrerte vitenskapelige publiseringen på samiske språk i 2010 var beskjeden i forhold til publiseringer totalt innenfor samisk forskning. Denne opptellingen indikerer dessuten at samisk språk like gjerne konkurrerer med engelsk forskningsspråk som med norsk.

4.4.7 Rekruttering til forskning

For 2010 innrapporterte de 31 grunnenhetene totalt 70 doktorgradsstudenter innen samisk forskning. 47 studenter ble rekruttert mellom 2006 og 2010, og 28 disputerte. Samisk høgskole og andre grunnenheter med flest årsverk samisk forskning, har som ventet også har flest doktorgradsstudenter.

En stor del av de 70 doktorgradsstudentene var knyttet til flerfaglige grunnenheter, eller til enheter med hovedvekt på faggrupper innenfor humaniora. I tillegg var det 11 doktorander innen medisin og helsefag, 9 i samfunnsvitenskap og 5 i matematikk og naturvitenskap (vedlegg nr. 1, 19, tabell 7.1).

Utenom doktorander ble det i samme tidsrom rekruttert 50 årsverk til samisk forskning. I dette tallet inngår både postdoktorstipendiater,⁷⁵ faste stillinger på førstestillings- og toppnivå og flere kategorier av midlertidig ansatte. Senter for samiske studier ved Universitet i Tromsø rekrutterte flest årsverk til forskning, 16,5 årsverk.⁷⁶

⁷⁵ Totalt innrapportert var det 17 postdoktorstipendiater for 2010 (Vedlegg nr. 1, 8, tabell 3.2).

⁷⁶ Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø inkluderte årene 2005–2010 i de innrapporterte tallene, og ikke 2006–2010 som det var bedt om. Av de tilsammen 16,5 årsverkene var 8 faste stillinger.

Tabell 4.3 Grunnenheter med rekruttering til samisk forskning etter antall doktorgradsstudenter.

Institusjon / grunnenhet	antall doktorgradsstudenter 2010	antall avlagte doktorgrader 2006–2010	rekrutterte doktorgradsstudenter, 2006–2010	rekrutterte forskerårsverk, 2006–2010
Samisk høyskole	24	6	12	2
Universitetet i Tromsø, Institutt for samfunnsmedisin/ Senter for samisk helseforskning	7	5	6	6
Universitetet i Tromsø, Institutt for språkvitenskap	7		7	1,5
Universitetet i Tromsø, Institutt for kultur og litteratur	5	1	4	
Universitetet i Tromsø, Institutt for arktisk og marin biologi	4			1
Universitetet i Tromsø, Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)	4	4	5	0
Universitetet i Nordland, Samfunnsvitenskapelig fakultet	2		1	
Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier	2		2	16,5
Universitetet i Tromsø, Tromsø museum	2		2	5
Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet	2	4	3	2
NIKU, Nordområdeavd./Framsenteret	2			2
NORUT Alta	2	1		
Universitetet i Tromsø, Institutt for psykologi (IPS)	2	1		
Høgskolen i Finnmark, Avd. for helsefag	1			
Universitetet i Oslo, Juridisk fakultet	1		1	
Universitetet i Oslo, Kulturhistorisk museum	1	1	1	0,5
Norsk institutt for naturforskning (NINA)	1	1	1	3

Universitetet i Tromsø, Institutt for klinisk medisin (IKM)	1	1	2	
Universitetet i Oslo, Sosialantropologisk institutt				1
Universitetet i Tromsø, CASTL (Senter for framragende forskning)				4,3
Universitetet i Tromsø, Institutt for arkeologi og sosialantropologi		2		4
SANKS, Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern		1		
Universitetet i Tromsø, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU)				1
Universitetet i Tromsø, Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)				0,5
Høgskolen i Nord- Trøndelag, Avdeling for lærerutdanning				2 professorer*
Totalt alle miljøer	70	28	47	50,3

Note: *Høgskolen i Nord-Trøndelag - Avdeling for lærerutdanning oppgir i spørreskjemaets kommentarboks å ha rekruttert en fast tilsatt og en engasjert professor i 2010 uten å angi forskningsårsverk. Denne rekrutteringen er ikke inkludert i totalsummen forskningsårsverk.

Kilde: NIFU 2011, Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning. 6 av de 31 grunnenhetene oppga ingen rekruttering og er ikke inkludert i tabellen.

Flere forhold kommer ikke til syne i tallmaterialet.⁷⁷ Forskjeller i gjennomføringstid for doktorgrader kan ikke leses ut av tabellen. Vi har ikke opplysninger om hvor lang tid de som avla doktorgraden brukte, og heller ikke informasjon om frafall underveis i doktorgradsløpet. Tabellene gir likevel visse indikasjoner på forskjeller mellom enhetene og lav kontinuitet i doktorgradsutdanningen i samisk forskning.⁷⁸

⁷⁷ Forskjellene mellom antallet rapporterte doktorgradsstipendiater (vedlegg nr. 1: 19, tabell 7.1) og antallet doktorgradsstudenter i denne tabellen kan tyde på at grunnenhetene har rapportert på ulike måter.

⁷⁸ Institutt for historie og religionsvitenskap ved Universitetet i Tromsø (Universitetet i Tromsø) stod for 6 prosent av de rapporterte doktorgradsstudentene i 2010, men 14 prosent av avlagte doktorgrader 2006–2010. Samisk høgskole hadde 34 prosent av doktorgradsstudentene, men 21 prosent av avlagte doktorgrader. Det var også fagmiljøer med doktorgradsstudenter i 2010, men ingen avlagte doktorgrader i årene 2006–2010 (for eksempel Universitetet i Tromsø, Institutt for språkvitenskap og samme sted, Institutt for arktisk og marin biologi. Motsatt var det fagmiljøer som uteksaminerte doktorer i 2006–2010, men ikke

Det tas flest doktorgrader i flerfaglige fag og deretter i humaniora (vedlegg nr., 19; tabell 7.1).

4.5 En kartlegging av samisk høyere utdanning

Forut for kartleggingen drøftet utvalget hvordan samisk høyere utdanning skulle defineres. Det diskuterte om kun studier og opplæring som foregår på samiske språk ved bestemte læresteder skulle inngå, eller om samisk utdanning skulle forstås videre, som all høyere utdanning med samisk temaer i ulike fag. Utvalget falt ned på en bred definisjon og samisk høyere utdanning ble avgrenset etter tre kriterier:

- opplæring der undervisningen foregår på samisk
- utdanning i samiske språk
- utdanning i emner om samisk samfunnsliv: næringsliv, tradisjonell kunnskap, historie og kultur inngår

4.5.1 Tilbudet innenfor samisk utdanning

Læresteder og samisk utdanning

Når samisk høyere utdanning avgrenses som angitt ovenfor, var det ni læresteder som tilbød samisk utdanning med undervisning i samiske emner i 2010. De ni var i alfabetisk rekkefølge:

- Høgskolen i Nord-Trøndelag, Avdeling for lærerutdanning
- Samisk høgskole
- Universitetet i Nordland, Profesjonshøgskolen
- Universitetet i Nordland, Samfunnsvitenskapelige fakultet
- Universitetet i Oslo, Juridisk fakultet
- Universitetet i Tromsø, Institutt for arkeologi og sosialantropologi
- Universitetet i Tromsø, Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)
- Universitetet i Tromsø, Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)
- Universitetet i Tromsø, Institutt for språkvitenskap
- Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet
- Universitetet i Tromsø, Tromsø museum

hadde noen doktorgradsstudenter i 2010 (for eksempel Universitetet i Tromsø, Institutt for arkeologi og sosialantropologi og SANKS). Institutt for arkeologi og sosialantropologi, Universitetet i Tromsø kommenterte i skjemaet at de hadde doktorgradsstudenter tilknyttet til seg i 2010, altså studenter som etter planen skal disputere ved enhetene, men at disse enten hadde arbeidsplass et annet sted eller at stipendperioden var utløpt.

Tabell 4.4 viser kurstilbud innenfor samisk utdanning for 2010. Tilbudene er fordelt på lærested og på undervisningsspråk.

Tabell 4.4 Antall studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter institusjon og undervisningsspråk

Lærested	Undervisningsspråk					totalt
	samisk	norsk	Engelsk	finsk	ikke oppgitt	
Samisk høyskole	87	6	1	3	2	99
Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet			1			1
Universitetet i Tromsø, Institutt for arkeologi og sosialantropologi		8	3		2	13
Universitetet i Tromsø, Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)		1	3			4
Universitetet i Tromsø, Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)		8	3			11
Universitetet i Tromsø, Institutt for språkvitenskap	6					6
Universitetet i Tromsø, Tromsø museum					2	2
<i>Universitetet i Tromsø totalt</i>	<i>6</i>	<i>17</i>	<i>10</i>		<i>4</i>	<i>37</i>
Universitetet i Nordland, Profesjonshøgskolen	1					1
Universitetet i Nordland, Samfunnsvitenskapelig fakultet			1			1
Høgskolen i Nord-Trøndelag, Avdeling for lærerutdanning	2	1				3
Universitetet i Oslo, Juridisk fakultet					1	1
Alle læresteder totalt	96	24	12	3	7	142

Note: Svar fra 11 miljøer som oppga studietilbud innen samisk. I flere tilfeller er undervisningsspråket både norsk og samisk, disse tilbudene er kategorisert under samisk i analysen. Universitetet i Nordland, fakultet for samfunnsvitenskap, historieseksjonen etterrapporterte ett kurs i oktober 2011 som kommer i tillegg.

Kilde: NIFU 2011, spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning.

De ni lærestedene tilbød til sammen 142 kurs i samisk utdanning i 2010. 64 prosent av de 142 tilbudene var kurs som ga fra 2 til 10 studiepoeng (vedlegg nr. 1, 2000: 23). Etter normen skal en student som studerer på full tid oppnå 30 studiepoeng i løpet av et semester eller 60 i løpet av et studieår. De samlede tilbudene utgjør ca. 260 heltidsekvivalenter. En rekke av kursene i samiske emner var altså av begrenset omfang. Dette kan forklares med at det som institusjonen har definert som kurs/studium, i mange tilfeller er moduler i et større emne.

4.5 *Antall studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter antall studiepoeng og institusjon*

Studiepoeng	SH	Universitet et i Tromsø	Universitet et i Nordland	Høgskolen i Nord- Trøndelag	Universitet et i Oslo	Totalt
2-10	68	25				93
15	17	2		1	1	21
20	7	6				13
30	7	2	1	2		12
Ikke oppgitt		2	1			3
Totalt	99	37	2	3	1	142

Kilde: NIFU 2011, Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning.

Samisk høgskole stod for brorparten av tilbudene, i det høgskolen tilbød 99 kurs av totalt 142, eller 70 prosent av dem. Nesten alle de resterende tilbys ved Universitetet i Tromsø. Her ble 37 av de til sammen 142 tilbudene gitt, tilsvarende 26 prosent av totalen. Altså tilbød to institusjoner 95–96 prosent av alle studietilbudene i samisk utdanning, mens de øvrige stod for en prosentandel lavere enn fem. Utdanningstilbudene er på samme måte som for forskningsaktiviteten for en vesentlig del konsentrert til de samme to institusjonene, Samisk høgskole og Universitetet i Tromsø.

Undervisningsspråk

96 av 142 kurstilbudene, eller 68 prosent av dem hadde samisk som undervisningsspråk, 24 kurs eller 17 prosent brukte norsk. I 12 kurs eller 8 prosent, var engelsk undervisningsspråket, mens finsk kun forekom i et fåtall kurs.

Fordelt på institusjoner tilbød seks⁷⁹ grunnenheter samisk utdanning, men uten å bruke samisk som undervisningsspråk, mens fire grunnenheter i følge rapporteringen tilbød samisk utdanning på samiske språk: Samisk høgskole, Institutt for språkvitenskap ved Universitetet i Tromsø, Avdeling for lærerutdanning ved Høgskolen i Nord-Trøndelag og Profesjonshøgskolen ved Universitetet i Nordland. Utvalget er imidlertid kjent med at også Institutt for kultur og litteratur ved Universitetet i Tromsø har samisk som undervisningsspråk.⁸⁰ Grunnenheter som har kurstilbud i samiske emner med samisk som undervisningsspråk, hadde i 2010 sin hovedtyngde innenfor fagområdet humaniora, eller de var kategorisert som flerfaglige enheter.

⁷⁹ Universitetet i Nordland, fakultet for samfunnsvitenskap, historieseksjonen etterrapporterte ett kurs på masternivå, samisk historie i Nordland før 1800, i oktober 2011. Det ble holdt på norsk og ga fem studiepoeng.

⁸⁰ Imidlertid innrapporterte ikke denne grunnenheten disse opplysninger inn under spørreundersøkelsen.

Ingen av grunnenhetene i samisk forskning innenfor naturvitenskap eller medisin og helse hadde egne undervisningstilbud i samiske emner på samiske språk eller andre, men tre av grunnenhetene bidro til undervisning ved andre grunneheter (vedlegg nr. 1: 22).

Bruk av samiske språk etter nivå

Samisk var først og fremst et undervisningsspråk for bachelorstudenter. 94 av 125 tilbud i samiske emner, eller 75 prosent av dem, foregikk på samiske språk. På masternivå var tilbudene om undervisning på samiske språk langt færre, 2 av i alt 16 kurstilbud eller 12,5 prosent ble tilbudt på samiske språk. På doktornivå fantes det kun ett tilbud i 2010, og for det ene tilbudet ble ikke språk oppgitt⁸¹ (vedlegg nr.2, 22, tabell 8.3).

Tabell 4.6 Antall studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter nivå og undervisningsspråk

Nivå	samisk	norsk	finsk	engelsk	ikke oppgitt	totalt
Bachelor	94	20	3	5	3	125
Master	2	4		7	3	16
Ph.d.					1	1
Totalt	96	24	3	12	7	142

Kilde: NIFU 2011, Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning.

Samiske språk hadde en sterk stilling i undervisningen av samiske emner på grunnivået, men en langt svakere posisjon på masternivået, og inngikk knapt i forskeropplæringen på doktorgradsnivå. På masternivå og doktornivå konkurrerte samisk like mye med engelsk som undervisningsspråk som med norsk.

Generelt skjer rekruttering til forskning helst på masternivået. Ut fra det lave antallet kurstilbud der undervisningen foregikk på samisk (eller muligens var parallellspråklig samisk-norsk i 2010), er nok rekrutteringsgrunnlaget for forskere som kan bruke samiske språk som forskningsspråk tynt.

Studietilbud i samiske språk

Følgende grunneheter rapporterte om studietilbud i samiske språk:

- Samisk høgskole
- Institutt for språkvitenskap og Institutt for kultur og litteratur ved Universitetet i Tromsø
- Avdeling for lærerutdanning ved Høgskolen i Nord-Trøndelag
- Profesjonshøgskolen ved Universitetet i Nordland.

⁸¹ Ut fra sammenhengen ser kurset ut til å ha vært undervist på engelsk.

I tillegg skal Institutt for kultur og litteratur ved Universitetet i Tromsø ha studietilbud i samiske språk, men grunnenheten rapporterte ikke om det i kartleggingen.

4.5.2 Etterspørsel, antall studenter og avlagte eksamener

Hvor mange brukte kurstilbudene og avla eksamener i samiske emner? Som nevnt over ble det innrapportert 142 kurstilbud. For fire av tilbudene mangler NIFU informasjon om avlagte eksamener. De er utelatt her. På 138 kurs ble det avlagt i alt 1159 eksamener. I snitt avla åtte studenter eksamen på hver av de tilbudte kursene, men antallet varierte fra 1 student til 64 per kurs (Vedlegg nr. 1, 24, tabell 8.5, tabell 8.6).

Av de 1159 eksamenene ble over halvparten, 608 eksamener, eller 52 prosent, avlagt på kurs som hadde samisk som undervisningsspråk. Bemerk at studentene avla eksamener på flere kurs i løpet av et år, slik at opplysningene i dette avsnittet ikke sier noe om det samlede antallet studenter i samisk utdanning.⁸² Tabell 2.7 viser avlagte eksamener.

Tabell 4.7 *Antall avlagte eksamener og heltidsekvivalenter i 2010 per studietilbud, fordelt på undervisningsspråk*

Språk	sum antall avlagte eksamener	antall tilbud	snitt antall avlagte eksamener per tilbud	antall heltidsekvivalenter
Samisk	608	96	6,3	124,5
Norsk	376	24	15,7	103
Engelsk	161	11	14,6	28,2
Finsk	6	3	2,0	0,6
ikke oppgitt	8	4	2,0	1,4
Totalt	1159	138	8,4	257,7

Note: Svar fra elleve grunnenheter som oppga studietilbud innen samisk. I flere tilfeller er undervisningsspråket både norsk og samisk, disse tilbudene er kategorisert under samisk.

Kilde: NIFU 2011, spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning.

4.6 Samisk forskning og høyere utdanning i Finland

I Finland bor det cirka 10 000 samer ((Finlands) Undervisnings- og kultusministeriet, 2012). Av dem bor ca. 65 prosent utenfor det samiske området, som omfatter de tre nordligste kommunene Enare, Utsjoki og Enontekiö og den nordlige delen av Sodankylä.

⁸² For eksempel ble det avlagt 612 eksamener ved Samisk høgskole i 2010, samme år hadde skolen 105 registrerte studenter. Tall for registrerte studenter er hentet fra Database for statistikk om høgre utdanning (dbh-basen), lest i oktober 2011, <http://dbh.nsd.Universitetet i Bergen.no/index.action>

Forskning på samiske emner har vært utført i årtier ved forskjellige universiteter i Finland. De viktigste universitetene som driver samisk forskning, er Lapplands universitet, Uleåborgs universitet og Helsingfors universitet.

Giellagas-instituttet ved Uleåborgs universitet ble opprettet i 2001.

Undervisningsdepartementet har gitt instituttet det nasjonale ansvaret for å fremme og organisere forskning og undervisning i samisk språk og kultur på universitetsnivå. Giellagas-instituttet skal utdanne forskere i samisk språk og kultur og samisklærere for grunn- og videregående skolenivå. Studentene kan ta både mastergrad og doktorgrad i fagene nordsamisk og enaresamisk, og i samisk kultur. Ni doktorer og tre lisensiat i samisk eller samisk kultur er uteksaminert fra instituttet. Nesten alle de 25 magistrere/masterere som har vært uteksaminert, har skrevet eksamensarbeidene sine på samisk. Hvert år opptas det ti studenter ved instituttet, og av dem kan seks samiskspråklige studenter velge studieretning som faglærer. Ved Uleåborgs universitet er det også kvoter for samiskspråklige studenter blant annet ved det medisinske fakultetet og i fagene informatikk og biologi. Samisk forskning drives også innenfor fagene historie og arkeologi og ved Thule-instituttet ved Uleåborgs universitet.

På Arktiska Centret ved Lapplands universitet ble det i 2005 opprettet et sekretariat for forskning om samer og andre arktiske urfolk, og der er det en forskerstilling for samisk kultur og urfolksspørsmål. Sekretariatet har som oppgave å fremme forskning og undervisning innenfor feltene arktiske urfolk og samisk, og det samarbeider med representanter for urfolkene. Ved Lapplands høgskola er det utdanningsprogrammer som blant annet omfatter naturressurser, og programmet for miljøfag har studier i reindriftsøkonomi og turisme.

Ved alle fakultetene ved Lapplands universitet finnes det kvoter for studenter som behersker samiske språk. I 2011 opprettet det pedagogiske fakultetet en stilling som universitetslektor for forskning på lærerutdanning særlig innrettet mot samisk språk og kultur. I tillegg er det dosenturer i samiske emner ved fakultetene. Til sammen et titalls doktoravhandlinger som behandler samiske temaer er blitt skrevet i løpet av de siste ti årene ved de samfunnsvitenskapelige, pedagogiske og juridiske fakultetene og ved fakultetet for kunst. Det juridiske fakultetet er ferd med å utvikle forskning og undervisning i samenes rettigheter. Både juridisk fakultet og Arktiska Centret har rekruttert noen samiske doktorander de siste årene.

Helsingfors universitet har en lang tradisjon i samisk forskning. På det humanistiske fakultetet kan studentene ta en bachelor i samiske studier, og fakultetet har også et masterprogram i finsk-ugrisk språkforskning med en samisk linje. Denne linjen omfatter samiske språk, kultur og historie belyst fra flere faglige synsvinkler. Det er én lektor i samiske språk og to dosenter som underviser i henholdsvis språkforskning og i religionsvitenskap. I faget arkeologi samme sted drives aktiv, internasjonal forskning på samiske spørsmål.

Sameområdets utdanningscenter i Enare er opprettet ved en egen lov. Hensikten med utdanningscenteret er å tilby yrkesrettet grunnutdanning og allmennutdanning særlig rettet mot behovene i de samiske områdene. I henhold til loven skal utdanningscenteret bevare og utvikle den samiske kulturen og naturnæringsveier. Dessuten skal centeret fremme publisering av samisk læremateriell. Centeret har omfattende internasjonale nettverk, særlig når det gjelder utdannings- eller utviklingsprosjekter for nordlige urfolks tradisjonelle hoved- og binæringsveier.

I 2011 inngikk Uleåborgs universitet, Lapplands universitet og Sameområdets utdanningscenter en avtale om høyskolesamarbeid om samiske emner. En ledergruppe koordinerer og fremmer samarbeidet. Sameområdets utdanningscenter er den viktigste lokale samarbeidspartneren for universitetene. De er plassert lenger sør og trenger en lokal partner for utdanning, forskning og prosjekter i samiske emner. Hensikten med samarbeidet mellom universitetene og utdanningscenteret er å koordinere og fremme forskning og utdanning i samisk språk og kultur. Et eksempel på samarbeidet er DAVVI – tverrvitenskapelige universitetsstudier (190 studiepoeng), som Lapplands universitet arrangerer i samiske områder i samarbeid med centeret og Uleåborgs universitet. Eksamen fra DAVVI-studiene gir mulighet til å ta mastereksamen ved det samfunnsvitenskapelige eller kunstvitenskapelige fakultet ved Lapplands universitet, eller til magistereksamen i samisk kultur ved Giellagas-instituttet ved Uleåborgs universitet, avhengig av hvilken studieretning studentene har valgt.

Et videre mål med dette samarbeidet er å inkludere norske og svenske universiteter og høyskoler i et bredere samarbeid om forskning i samiske emner. I 2013 arrangeres en nordisk sameforskningskonferanse i Enare for første gang.

Det er først de siste årene forskerne i samisk og samisk kultur har begynt med mer omfattende samarbeid. Høsten 2010 ble det dannet et tverrvitenskapelig nettverk for forskning i samiske spørsmål. På nettverkets første seminar, som ble holdt i Levi, deltok sameforskere fra ca. 50 vitenskapsfag (jus, sosiologi, kunsthistorie, pedagogikk, lingvistikk, kulturforskning, industridesign osv.) ved universitetene i henholdsvis Lappland, Uleåborg, Jyväskylä og Helsingfors. På seminaret deltok også forskere og lærere fra Samisk høyskole i Kautokeino, Skogsforskningsinstituttet i Rovaniemi og Samenes utdanningscenter.

Det finnes ikke noe eget program for samisk forskning i Finland. Nettverket for sameforskning foreslo et slikt program for Finlands akademi i desember 2010. Hensikten med programmet skulle være å intensivere samarbeidet i den tverrvitenskapelige og ulikeartete forskningsgruppen, som arbeider ved flere forskjellige universiteter og forskningsinstitusjoner, og å fremme forskerutdanning i samiske emner. Nettverket for samisk forskning mente at det finske forskningsprogrammet helt fra starten burde samarbeide med Norges forskningsråds program for samisk forskning, og også med det forskningsprogrammet som blir startet i Sverige. Arktisk universitet ville også være en viktig samarbeidspartner. Imidlertid ønsket ikke Finlands akademi å starte et eget program

for samisk forskning, men lovet å utrede mulighetene for å finansiere forskning i nordiske språk og kulturer og å utrede samarbeidsmuligheter med Norge og Sverige.

I Undervisnings- og kulturdepartementets virksomhetsplan for revitalisering av samisk skriver departementet at det også i framtiden kommer til å bevilge særskilte, øremerkede midler til Uleåborgs universitet fordi dette universitetet er pålagt landsdekkende oppgaver som gjelder forskning og undervisning i samisk språk og kultur ((Finlands) Undervisnings- og kultusministeriet (2012)). Også Lapplands universitet og Helsingfors universitet fortsetter med forskning og undervisning i samisk. Forskning og språkrøkt videreutvikles ved hjelp av nordisk samarbeid.

4.7 Samisk forskning og høyere utdanning i Sverige

Et spesialskrevet bidrag fra professor Peter Skiöld, Centrum för samisk forskning (Cesam), Umeå universitet.

Det har i mange sammenhang påtalats at det finns brister i kunskapen om samiska förhållanden. Samtidigt konstateras att forskningsbaserad kunskap har fått allt större betydelse inom ett ökat antal samhällsområden. Den akademiska forskningen i Sverige har under lång tid tillbaka beaktat samernas historia, språk, kultur och samhälle. Många forskningsområden berörs av den samiska tematiken och ett brett spektrum av forskningsinsatser utgör grunden i den akademiska världens försök att belysa, analysera och bistå i dessa frågor. Forskningsbaserad kunskap har fått allt större betydelse inom ett ökat antal samhällsområden.

I regeringspropositionen *Forskning för ett bättre liv* (2005) konstateras att det är «av stor vikt att olika grenar av den samerelaterade forskningen i ökad utsträckning samverkar och att det skapas former för bredare samverkan mellan olika forskningsdiscipliner för att nå synergieffekter». De mest centrala aktörerna inom den samiska forskningen är universiteten och högskolorna. Det är också här som de mest omfattande samordningsinsatserna behöver göras. Det finns många aktörer som på olika sätt är delaktiga i och berörda av forskning med samisk tematik. Den komplexa struktur som samisk forskning utgörs av innefattar många olika områden. Men med undantag för rennäringforskningen finns idag ingen stark samordning, vare sig inom de olika delområdena och ännu mindre emellan dem.

I diskussionerna kring forskningen med samisk tematik har vikten av inifrånperspektiv betonats. Detta säger nödvändigtvis ingenting om forskarnas etnicitet, utan tar snarare fasta på problemområden och frågeställningar som är relevanta för det samiska samhället. Det har emellertid från flera håll framförts en önskan om fler samer som aktörer inom den samiska forskningen. Det hänvisas då till ideologier som säger att man på så sätt skulle utveckla möjligheterna att bättre tolka informella regelverk, strukturer och traditioner. I detta sammanhang understryks också väsentligheten av återförmedling av

forskningsresultat till den samiska befolkningen och av ett nyttotänkande i samiskt perspektiv när det gäller inriktning och prioritering.

Forskning med samisk tematik är relativt omfattande i Sverige och har så varit under lång tid. Den innefattar idag väldigt många discipliner, historia, demografi, statsvetenskap, juridik, kulturgeografi, hälsoforskning, rennäringforskning, psykologi, arkeologi, språk och sociologi för att bara nämna några. I Umeå finns sedan drygt tio år Centrum för Samisk forskning (CeSam). CeSam:s uppgift är att stimulera, koordinera och utveckla forskning med samisk tematik, främst vid Umeå universitet. Den långsiktiga planen för CeSam innefattar ett nationellt ansvar. Forskningen om urfolk på olika håll i världen är på bred frammarsch, vilket understryker den vetenskapliga relevans som området har. CeSam har en bred verksamhet som består av forskningsprojekt, konferensarrangemang, publiceringsverksamhet, undervisning, nätverksaktiviteter, föreläsningar, internationalisering och doktorandhandledning. En betydande del ägnas åt arbete med övergripande forskningsstrategier såväl nationellt som internationellt. En prioriterad målsättning vid CeSam är att forskning med samisk (och nordlig) tematik på ett tydligt sätt ska ingå i Umeå universitets profil och att så många institutioner som möjligt ska kunna ingå i denna satsing.

Under våren 2012 kom de tre forskningsråden Formas, Vetenskapsrådet och FASA med en gemensam utlysning för samisk forskning. Den riktade sig till alla ämnesområden av relevans för det samiska samhället och erbjöd totalt 56 miljoner SEK. 55 projektansökningar sändes in med stort disciplinärt omfång. Umeå universitet stod för hälften av ansökningarna men också Uppsala universitet har en omfattande samisk forskning (särskilt kulturanthropologi) och ett särskilt nätverk. Bland övriga aktörer med flera ansökningar fanns Stockholms universitet och Lantbruksuniversiteten i Uppsala och Umeå.

Den högre utbildningen i Sverige med direkt relevans för det samiska samhället handlar i första hand om språken. Umeå universitet har kurser i sydsamiska, lulesamiska, umesamiska och nordsamiska på olika nivåer. En del av kurserna är utlokaliserade och en del drivs i samarbete med andra enheter, t ex Samernas Utbildningscenter i Jokkmokk. På institutionen för språkstudier pågår sedan 2008 en satsing på att utveckla nätpedagogik och metoder för distansstudier. Uppsala universitet erbjuder kurser i nordsamiska och en kurs som heter samisk kultur och samhälle. En motsvarande kurs finns också vid Umeå universitet. CeSam har kursen «Sami history» (på engelska, avancerad nivå) och har tagit fram ett koncept för mastersutbildningen Indigenous Studies, som är tänkt att genomföras som ett tvärvetenskapligt samarbete. Inom ramen för ämneslärarprogrammet ansökte Umeå universitet i juni 2010 om examenstillstånd för samiska som modersmål (inriktning mot grundskolans årskurs 7–9 och mot gymnasieskola). Det var den enda ansökan som gjordes från något lärosäte i landet när det gällde nationella minoritetsspråk men Högskoleverket avslag ansökan i början av 2011.

Sametinget tillsatte i oktober 2010 en utbildningskommitté, som ett år senare presenterade en utredningen Samisk utbildningspolitik – en introduktion av samisk undervisning på alla nivåer från förskola till universitet. Den har därefter varit föremål för remissförfarande. De utbildningspolitiska målen uttrycker att Sametinget ska samarbeta med högskolor och universitet för att säkerställa ett brett utbud av kurser och utbildningar i samiska och med samiskt innehåll. Man vill också säkerställa att möjligheterna att studera samiska på högskolenivå ska vara fullgoda. Man konstaterar också att högre utbildning och forskning driver på samhällets utveckling och är en viktig del av Sápmis och samers framtid, inte minst när det gäller egenmakt och inflytande. Sametinget vill också uppmuntra och öka möjligheterna till högre studier i samiska ämnen genom att verka för att stipendier för studier på högskolenivå införs alternativt att studielån ska kunna avskrivas efter avklarade studiepoäng i samiska.

Samisk forskning har haft en mycket god utveckling i Sverige. Cesam som för tio år sedan började med en föreståndare och en halv administratör har idag tolv anställda (visserligen är de flesta externfinansierade). Det saknas emellertid i landet en nationell basfinansiering, som skulle garantera insatser för att svara mot det behov som uttrycks av framför allt det samiska samhället. Samisk forskning i Sverige har ett brett internationellt samarbete, inte minst med Norge och Finland. Det är i synnerhet universiteten i Tromsø och Bodø samt Samisk Högskola i Kautokeino som är våra främsta samarbetspartners. Det förefaller dock svårt att få till konkreta samarbetsprojekt, som är finansierade från båda håll. Rennäringens ekonomiska anpassning var dock ett exempel på ett sådant, det finansierades a med Interreg-medel och involverade forskare vid Umeå universitet och universitetet i Bodø. Här skulle emellertid de respektive nationella forskningsråden kunna ta ett större ansvar. Det finns även goda möjligheter att utveckla samarbeten inom undervisning, särskilt inom ramarna för internationella urfolksprogram på mastersnivå.

5 Sentrale samiske forskningstemaer og videre behov for samisk forskning

I dette kapitlet peker utvalget på noen tematiske forskningsområder av betydning både for utviklingen av det samiske samfunnet og for samvirke med majoritetssamfunnet. Utvalget vil understreke at forskningsområdene og -behovene er langt mer omfattende enn det som framkommer i dette kapitlet.

5.1 Utviklingstrekk i nord

De arktiske områdene har en spredt befolkning og består av mange små samfunn. De fleste urfolkene i Arktis bor i små og sårbare samfunn. Rapporten *Megatrends in the Arctic*, (Norden, 2011) trekker fram utviklingstendenser som økt urbanisering og demografiske skjevheter. Videre drøftes avhengighet av råvareøkonomi, behov for fornybar energi og «grønn» økonomi, forurensning og klimaendringer, behov for investeringer i menneskelig kapital, og risiko og muligheter knyttet til at områdene blir stadig mer tilgjengelige. I rapporten: «Etablering av Forskningsinstituttet for urfolksstudier på Árran» (Árran, 2009), redegjøres det blant annet for framveksten av urfolks deltakelse i FoU-samarbeidet i nordområdene. Det pekes videre på nødvendigheten av å være seg bevisst ulike perspektiver på og visjoner for nordområdene, ikke bare som grunnlag for utforming av politikk, men også som grunnlag for kunnskapsutvikling. Global oppvarming som følge av klimaendringer, en ny geopolitisk situasjon knyttet til arktiske ressurser og økte olje- og gassaktiviteter, gruvedrift og annen industriell virksomhet vil innebære kumulative effekter og samfunnsutfordringer også for urfolk i de respektive nasjonalstater.

Samene en del av den globale urfolksbevegelsen, der kunnskap og nettverk utvikles og perspektiver deles. Dette internasjonale samarbeidet utgjør en svært viktig ressurs også i forsknings- og utdanningsssammenheng. Et eksempel er «World Indigenous Nations Higher Education Consortium» (<http://www.win-hec.org>) som Samisk høyskole er en del av. I andre forsknings- og utdanningsssamarbeid er urfolksperspektiver en integrert del av virksomheten, her illustrert med «University of the Arctic» samarbeidet. Dessuten er urfolks og samiske fokus innarbeidet i de enkelte forsknings- og utdanningsinstitusjonenes internasjonale samarbeid og avtaler. Internasjonale nettverk utgjør derfor en viktig ramme for samisk og samiskrelatert forskning, samtidig som den samiske FoU-virksomheten må imøtekomme kunnskapsutfordringer av betydning for dagens og morgendagens samiske virkelighet.

5.2 Forskning om utdanning, arbeid og flytting

En rekke av de nevnte utviklingstrekkene påvirker nordlige lokalsamfunn, herunder de

samiske, og de vil kunne medføre store endringer i samfunns- og næringsutviklingen i disse områdene. I likhet med utviklingen ellers i det norske samfunnet går den samiske flyttestrømmen til byer og tettsteder (Sørli, Broderstad 2012). Likevel er Nord-Norge og samiske områder et av de tettest befolkede områdene i Arktis. Imidlertid innebærer flyttestrømmen fra distrikter til sentra og byområder utfordringer når det gjelder å realisere samstemte politiske mål om å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Utdanningsmuligheter, arbeidsmarked og tilbud om attraktive jobbmuligheter spiller en stor rolle for folks valg av bosted. Folk flytter for å ta høyere utdanning, og etter endt utdanning blir mange boende på utdanningsstedet. Utfordringene knyttet til slike spørsmål kommer blant annet til uttrykk i skjev kjønnsfordeling i søknadsmassen til høyere utdanning, jf. medieoppslag i NRK Sápmi (27. april 2012: «Samfunnet er i ferd med å splittes).

Her er det viktig å styrke innsikten i hvilke mekanismer som bidrar til at ungdom fullfører hele utdanningsløpet. Forskning som legger vekt på å studere utviklingsprosesser knyttet til sted, kultur, identitet, innovasjon, entreprenørskap, næringsliv, styring og planprosesser og politisk deltakelse og som inkluderer samiske samfunnsforhold i sine studier av disse prosessene, vil kunne utgjøre et viktig kunnskapsgrunnlag for utdanningspolitiske satsinger og for forståelsen av flytteproblematikk i samisk sammenheng. I likhet med andre lokalsamfunn har samiske lokalsamfunn gjennomgått raske endringer. Hvordan håndteres disse endringene? Oppstår det nye muligheter for lokal verdiskaping og bærekraftig næringsvirksomhet, og i så fall hvilken rolle spiller offentlig sektor versus privat sektor?

Statistiske og numeriske data vedrørende samiske samfunn har grunnleggende betydning for forskning på og forståelse av en rekke forhold av samfunnsmessig betydning. Videre er forskning på demografi og befolkningsutvikling et sentralt redskap for samisk samfunnsplanlegging. Det er også et viktig forskningsfelt for å øke kunnskapen og bevisstheten om røtter i det samiske samfunn, i fortid og i nåtid. Dette vil i neste omgang ha betydning for forståelsen av egen identitet.

5.3 Forskning i samiske språk

Forskning på samiske språkforhold – både språkvitenskap og språkteknologi, tradisjonell kunnskap, muntlige tradisjoner og litteratur – er viktig både for utviklingen av samisk kultur og for å styrke de samiske språkene i samfunnet. Som mange andre språk er samisk blitt overført fra en generasjon til den neste i muntlig form, men utviklingen av skriftspråket er et relativt sent fenomen. I dag finnes det sju ulike samiske skriftspråk, hvorav ett som har det kyrilliske alfabetet som grunnlag. Samiske talespråk har i løpet av historien både fjernet seg fra og nærmet seg hverandre, og de historiske omstendighetene som ligger bak variasjonene i lyd, former og ordforråd er fortsatt lite utforsket.

De fleste samer bor i Norge, og i flere av de samiske kommunene utgjør samisk et majoritetsspråk. I noen sammenhenger øker samisk språkbruk, for eksempel i medier, utdanning og administrasjon. Men de samiske språkenes situasjon i dagens samfunn varierer, og samelovens språkbestemmelser omfatter stadig flere kommuner der samer utgjør en minoritet, og der samisk språk står langt svakere enn i samiskspråklige majoritetsområder. Som minoritetsspråk i en situasjon med sterk nasjonal og internasjonal påvirkning er samiske språk derfor i en særlig utsatt posisjon. Sør- og lulesamisk er mer utsatt enn nordsamisk, selv om språkbrukssituasjonen i store deler av det nordsamiske området er like dramatisk som i sør- og lulesamiske områder. Forskningstradisjonen innenfor sør- og lulesamisk er imidlertid vesentlig svakere enn for nordsamisk, og behovet for forskning om sør- og lulesamiske språkforhold er derfor enda større enn for nordsamisk.

Norge står i en særstilling når det gjelder styrking og videreutvikling av samisk forskning og høyere utdanning. At man arbeider med å styrke samisk som vitenskapsspråk, (jf. kap. 6), vitner om at samisk språk og språkforskning i en større urfolkssammenheng har en sterkere stilling enn mange andre urfolksspråk. I en større global urfolkssammenheng framstår samisk språk- og litteraturforskning som ledende. Dette bildet forsterkes ytterligere når man legger et allsamisk og nordisk perspektiv til grunn, og ser de samiskspråklige forskningsmiljøene i Finland, Norge og Sverige i sammenheng. Nybrottsarbeid i samisk språkforskning ved Samisk høyskole, Universitetet i Tromsø⁸³ og Uleåborgs universitet er i så måte illustrerende.

Forskningen på samiske språk bør ha flere innfallsvinkler og blant annet omfatte studier av språkhistorie, dagens samiske språk og dialekter samt sociolingvistiske og språkhistoriske studier. Det er viktig at studiene av de forskjellige aspektene i samisk språkvitenskap relateres til internasjonal forskning på hvert felt, og det bør stimuleres til økt bruk av og forskning på språkteknologi i språkforskningen. De sociolingvistiske og språksosiologiske studiene bør dreie seg om språkmøter og kan gjelde både eldre og nyere tid. Det er svært viktig å studere vilkårene for språkbevaring og tospråklighet, samt læring av samisk både som første- og andrespråk. Forskning på språklig vitalisering bør få særlig oppmerksomhet, og det vil være svært verdifullt om studiene også omfatter språkets rolle som formidler av kunnskap og bærer av kultur og identitet (Norges forskningsråd 2007b).

5.4 Forskning om helse, helsetjenester og levekår

Både nasjonalt og internasjonalt fokuseres det på at helsetjenester til urfolk må

⁸³ Her kan nevnes samisk språkvitenskap og litteraturforskning, samisk språkteknologi, samisk lingvistisk forskning ved CASTL (et senter for fremragende forskning).

tilrettelegges kulturelt og språklig. I Norge er disse hensynene integrert i flere lover,⁸⁴ samtidig som § 25 i ILO 169 utgjør et sentralt rammeverk. Det er derfor også etablert egne institusjoner: Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern (SANKS), Samisk nasjonalt undervisningssykehjem, og Senter for samisk helseforskning, Universitetet i Tromsø med et særlig ansvar for å utvikle helsetjenestetilbudet til den samiske befolkningen. Et annet eksempel er Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Nord ved Universitetet i Tromsø som integrerer barnevern i en samisk sammenheng i sin barnevernsrelaterte forskning. Et viktig poeng er at hele den øvrige helsetjenesten også har ansvar for helsetjenestetilbudet til den samiske befolkningen.

Bakgrunnen for styrkingen av helse- og levekårsforskningen er blant annet målet om en bedre forskningbasert kulturkunnskap innenfor helsefaglige utdanninger og tjenestetilbud. Resultater fra nyere forskning viser at samiske pasienter er mindre fornøyd med helsetjenestetilbudene enn norske pasienter (Sørli og Nergård, 2005; Nystad, Melhus og Lund, 2006), og det står i kontrast til ønsket om bedre samhandling og likeverdige tjenestetilbud for den samiske befolkningen. Samhandlings- og kommunikasjonsproblemer der de samiske pasientene ikke føler seg språklig og kulturelt forstått i møte med det norske helsevesenet, vitner om mangel på samisk språk- og kulturkompetanse hos ansatte i helse og sosialsektoren. Resultatet er at samiske brukere ikke får gode nok tilbud. I de tilfeller det eksisterer et tilbud, er disse forskjellige fra område til område. Slike forhold er det viktig å øke kunnskapen om. Til tross for folkerettslige forpliktelser og fastslåtte rettigheter som skal sikre helse- og sosiale tilbud for samiske brukere, er opplevelsen av et godt og omsorgsfullt helse- og sosialtilbud ikke nødvendigvis til stede på individnivå. Gjennom et komparativt perspektiv kan forskning på levekår og livskvalitet bidra til å sette søkelyset på likheter og ulikheter innad i det samiske samfunnet, og mellom samiske og andre samfunn, nasjonalt og globalt. Dette vil synliggjøre kompleksitet og variasjon i det samiske samfunnet og forskjeller mellom samfunn, og i tillegg bidra til et bedre kunnskapsgrunnlag for politikkutforming.

5.5 Forskning i lange spor

Den samiske tilstedeværelsen har en lang historie, og dekker et stort geografisk område. Over tid har samisk kultur vært kjennetegnet av blant annet stort mangfold og variasjon i språk, næringstilpasning, ressursutnyttning, kulturuttrykk, samhandling med nabofolk, og assimileringshistorie. Forskning på samisk fortid bør fortsatt være et prioritert og viktig felt. En sentral utfordring vil være å få fram ny forskning som tar utgangspunkt i de store variasjonene innenfor samisk kultur i fortid og nåtid. Et viktig felt her er samisk selvartikulering i et diakront så vel som et synkront perspektiv. En slik selvartikulering

⁸⁴ Grunnloven § 110 a, 110c, Sameloven, Pasientrettighetsloven, Lov om psykisk helsevern, Lov om spesialisthelsetjeneste, Helsepersonelloven og Helse- og omsorgsloven.

kommer til uttrykk i materiell kultur, men viktig er også kulturbasert kunnskap og livsanskuelse som uttrykkes gjennom handling og ikke minst verbalt. Det er også av interesse å få fram forskning på brytninger mellom «det tradisjonelle» og «det moderne» for å fange opp både betingelser for endring og kontinuitet.

Forskning som gir en bedre forståelse av tidligere levetilstander og livsvilkår, vil være viktig, ikke minst ut fra en forståelse av at fortiden inngår i dagens selvforståelse og identitetsskaping. Derfor har forskning innenfor kulturminneovervåking og kulturminneforståelse, herunder betydningen av kulturminner og landskap for urfolk i nordområdene, og dokumentasjon av og metodeutvikling innenfor tradisjonell kunnskap, stor verdi.

Den samiske kunnskapstradisjonen har betydning for de tradisjonelle næringene. Ved siden av den betydningen dette vil ha i samisk sammenheng, vil det bidra til en kunnskapsutvikling som det norske samfunnet vil ha nytte av når det gjelder samisk kultur og samfunnsliv i vid forstand.

Forskningsmessig har den moderne samiske institusjonsbyggingen i offentlig sektor og i sivilsamfunnet de siste tiårene fått relativt liten oppmerksomhet. Når det gjelder betingelser, virkninger og endringer er det behov for bedre forståelse av de prosesser som er igangsatt. Det gjelder internt i det samiske samfunnet, men også i samfunnet for øvrig, da prosessene berører og har virkning langt ut over det samiske. Dette er et felt hvor internasjonal komparativ forskning vil kunne bidra med innsikt og gi bedre grunnlag for framtidige veivalg.

5.6 Forskning på politiske prosesser

Det er viktig å studere politikk og maktforhold av betydning for samisk samfunnsutvikling og for samhandlingen mellom samepolitiske og øvrige politiske prosesser. Grenseoverskridende spørsmål om ressurs- og miljøforvaltning og om urfolks rettigheter fordrer analyser av grunnlaget for politisk dialog, felles forståelse og tolkning av folkerettslige avtaler, og eventuelt utvikling av nye. For å forstå de politiske og juridiske sidene ved disse problemstillingene, trengs også kunnskap om politisk interesseartikulering og maktforhold knyttet til økonomi, næringer, historie og kunnskap om institusjonsutvikling og politiske endringer i de involverte land. Alta-aksjonen på slutten av 1970- og begynnelsen av 1980-tallet framstår som en milepæl i den samepolitiske historien på norsk side. Denne saken fordrer et eget forskningsfokus. Prosessene som ble igangsatt som en følge av denne konflikten skapte et nytt samerettslig og samepolitisk handlingsrom. Hvordan har dette handlingsrommet endret seg over tid?

Avstanden kan være stor mellom kunnskap, holdninger og forståelse blant beslutningstakere og andre som arbeider spesifikt med utforming av samepolitiske målsettinger på den ene siden, blant annet innenfor sametingssystemene, og politikere og

ansatte i mange av de offentlige sektorene som på ulike nivåer skal iverksette slike målsettinger som til dels er nedfelt i lov- og regelverk.⁸⁵ En slik avstand får konsekvenser både for implementering av nyere målsettinger om å styrke samiske samfunn, kulturer og språk, og for rettighetsdebatter i det offentlige rom som nå føres med til dels svært ulikt kunnskapsgrunnlag. Sametinget i Norge har eksistert i mer enn 20 år, og valgene til Sametinget har i liten grad vært emne for forskning. Det er gjennomført et treårig prosjekt om valget i 2009, og det er et klart behov for ytterligere valgforskning rettet mot de kommende valg. Videre er det et klart behov for mer forskning på Sametingets organisering, forvaltningsvirksomhet og politikkfunksjon, herunder betydningen av konsultasjonsordningen og relasjonene til øvrige politiske institusjoner og nivå.

5.7 Forskning på samisk mangfold

De senere tiårenes utvikling av en moderne samisk samfunnsbygging har søkt å motvirke effektene av den statlige assimileringspolitikken som var omfattende og rammet noen hardere enn andre. I gjenoppbyggingsarbeidet etter denne politikken har kunnskaps- og forskningsfeltet stått sentralt. Hittil har hovedvekten av forskningen vært rettet mot de nordligste samiske områdene av Sápmi. Selv om det har foregått og fremdeles pågår noe forskning knyttet til sørsamene og deres bruks- og bosettingsområder, er det en særlig utfordring å styrke den forskningsfaglige kunnskapen om sørsamene både når det gjelder språk, joik og musikk, historie, befolkningsutvikling, levekår, oppvekstvilkår, institusjonsbygging og rettighetsforhold. Dette er ikke minst viktig for de sørsamiske områdene fordi sørsamene er få og bor over et stort geografisk område.

Manglende synliggjøring av samiske kulturelementer i mange kommuner med samisk bosetting kan også ses i sammenheng med mangelfull eller ikke-oppdatert kunnskap blant annet om lokal samisk historie og tilstedeværelse. Det er stort behov for kunnskap om det samiske mangfoldet; om variasjoner både innad i og mellom ulike samiske samfunn når det gjelder både språk, identitet, kultur, næringer og levemåter. Det er også behov for kunnskap om ulike rammebetingelser for utviklingstrekk. Kommunene representerer en viktig lokal rammebetingelse for den samiske befolkningens muligheter til et relevant tjenestetilbud som inkluderer for samisk språk og kultur. Også kommunene er gjennom lov blitt pålagt et ansvar for tiltak som retter seg mot samene som gruppe. Forskningsbasert kunnskap om hvordan kommunene tilrettelegger for sine samiske innbyggere og hvordan forskjellene i tilrettelegging mellom kommunen framstår, vil være av stor betydning å få innsikt i.

⁸⁵ Nylig er denne mangelen på kunnskap illustrert i Hadi Liles doktoravhandling: *FNs barnekonvensjon artikkel 29 (1) om formålet med opplæring: En retts sosiologisk studie om hva barn lærer om det samiske folk*, (Lile, 2011).

5.8 Forskning relatert til energi- og ressurspolitikk

De senere årenes endringer i det internasjonale geopolitiske bildet, og en sterkere interesse for det store energi- og ressurspotensialet som finnes i nord, får stor betydning for urfolk og deres bruk av tradisjonelle områder. Både nasjonale og internasjonale forhold legger føringer på hvordan urfolk og lokalsamfunn svarer på og framstår som aktører i denne utviklingen. I folkerettslig og miljørettslig sammenheng er forskning på disse forholdene i stadig utvikling, illustrert med FNs urfolkserklæring og arbeidet med en nordisk samekonvensjon. Gjennom komparative studier av urfolks territorielle rettigheter og komparative analyser av modeller for medbestemmelse og selvbestemmelse, vil slik forskning kunne bidra med viktig kunnskap som grunnlag for å innarbeide urfolks rettigheter i nasjonal lovgivning. Forskning i ressurs- og rettsforhold griper direkte inn i grunnleggende betingelser for at samiske samfunn og kulturer skal kunne videreutvikles. Samtidig er det et sakfelt hvor ulike oppfatninger og interesser er representert. Derfor er det viktig med fortsatt dokumentasjon av hvordan naturressurser har vært utnyttet, hvordan rettighetene til disse har vært og er konstituert sedvanemessig og hvordan møte med formaliserte instanser og kartlegging av rettigheter utvikler og endrer så vel intern som ekstern samhandling. Det gjelder rettighetsregimer på land så vel som rettigheter til og rettslig vern av fiske i saltvann. Den internasjonale rettsutviklingen på området er dynamisk og har betydning for utviklingen av det samiske samfunnet. Hvordan urfolk deltar og styrker sine muligheter for deltakelse i internasjonalt samarbeid i nordområdene, vil bl.a. påvirkes av denne rettsutviklingen. Forskning som fokuserer på urfolksstandarder⁸⁶ og forpliktelsene som følger av folkerettslige instrumenter vil her være sentral.

5.9 Ressursforvaltning, klima- og miljøforskning

Nordområdene er et viktig referanseområde og naturlig laboratorium for å påvise klimaendringer raskt og for å forstå viktige drivere for det globale klimasystemet. Oppvarmingen i Arktis går raskere og forventes å bli langt større enn det globale gjennomsnittet. Sammenfall mellom stor naturlig variabilitet og forventet større oppvarming gjør at konsekvensene av klimaendringer i nord vil være store. Klimaendringer vil sannsynligvis være den viktigste påvirkningsfaktoren når det gjelder endringer i terrestriske økosystemer. Tining av permafrost og endrete vekstforhold vil gi endret vegetasjon, noe som igjen vil ha betydning for dyrebestander og beiteforhold. Det kan også endre forhold mellom beitedyr og vilt. Dette er et forskningsfelt av stor interesse

⁸⁶ Se bl.a. *St.meld nr. 28 (2007–2008)*, pkt 1.5.4 hvor det uttales av regjeringen vil bidra til at det utvikles felles urfolksstandarder for økonomisk virksomhet i nordområdene.

for reindriftsnæringen, som også ellers står overfor store utfordringer, ikke minst knyttet til endringer i beiteforhold på Finnmarksvidda og konflikter med blant annet landbruksnæringen om arealbruk og rettigheter. Forskningsbasert kunnskap om rovdyrbestander og hvordan disse påvirker vilkårene for reindrift og husdyrdrift i samiske områder vil være et viktig fokus i ressursforvaltningsforskning.

Forskning på samenes tradisjonelle kunnskap er viktig i denne sammenhengen. Tradisjonell kunnskap kjennetegnes gjerne ved at de er muntlige overleveringer fra generasjon til generasjon om livsanskuelser, ressursutnyttelse, arealbruk, tilpasningsformer og kulturuttrykk. Dette er kunnskap som det er viktig å få dokumentert og forsket på både som grunnlag for kulturell bevaring og bærekraftig utvikling. Dokumentasjon av tradisjonell kunnskap om bruk av landskap og ressurser er av betydning både i ressursforvaltningssammenheng og i forbindelse med kartlegging av rettigheter. Videre vil dokumentasjon av tradisjonell kunnskap kunne være en sentral kilde ved sårbarhetsanalyser og utforming av tilpasningsstrategier knyttet til klimaendringer og store utviklingsprosjekter. I denne sammenheng er det et stort behov for å dokumentere og analysere tradisjonell økologisk kunnskap og landskap i fjorder i sjøsamiske bosetningsområder. Når det gjelder dette temaet er dessuten informasjonsbehovet stort, og her vil lokale og regionale samiske kompetansesentre kunne spille betydelig rolle i å formidle økologisk fjordkunnskap og samisk naturbruk.

5.10 Rettsvitenskapelig forskning

Som det framgår av tidligere avsnitt, kan rettsvitenskapelig samisk forskning bidra med viktige perspektiver på rettsforståelse og rettsutvikling. Viktige deler av samisk samfunnsliv er regulert i både nasjonal og internasjonal rett. Det handler blant annet om samenes rett til land og vann, eget språk og politisk innflytelse som grunnlag for kultur, næringer og samfunnsliv.

Flere lover om samiske forhold er blitt vedtatt, og flere er på vei. Reindriften er en næring som foregår over store arealer og som derfor kommer i kontakt med mange andre interesser knyttet til arealanvendelse. Rettsdannelsen som angår reindriften har sannsynligvis derfor blitt den klart mest omfattende når det gjelder samenes rettigheter til fast eiendom. Fiskerettigheter i hav og kystnære områder samt i Tanaelvens vassdrag er andre spørsmål på dagsordenen. Det finnes også annen samisk arealanvendelse og sedvaner som ennå ikke har fått noen særlig rettslig oppmerksomhet i Norge. Kartleggingen og fastsettelsen av rettigheter til fast eiendom som skal følge av Finnmarksloven, forventes å reise mange rettslige spørsmål. Det samme gjelder tilsvarende problemstillinger sør for Finnmark. Det er også behov for å utvikle rettsvitenskapelig samisk forskning på språklige og kulturelle rettigheter og rettigheter til politisk innflytelse. Interessant her er blant annet gjennomføringen av Sametingets selvbestemmelsesrett. Fagområder som allmenn rettslære (rettsfilosofi), komparativ rett og retts sosiologi har også

potensiale til å videreutvikles som rettsvitenskapelig samisk forskning. Både det samiske samfunnet og samfunnet ellers har behov for rettsvitenskapelige systematiseringer, perspektiv og teoridannelse.

Internasjonal rett og rettshistorie er to fagområder som ofte bidrar med normer og forståelse for gjeldende rett på de ovennevnte temaer. Dette vises ikke minst ved at de fleste offentlige utredninger og tidligere rettsavgjørelser av betydning for samiske forhold tar begge fagområdene i betraktning. Internasjonal rettsdannelse krever en interaksjon mellom nasjonale og internasjonale nivåer, og forpliktelser skal realiseres nasjonalt. Gjeldende rett har alltid en historie som kan forklare, eller gi forståelse for, rådende forhold. Også annen samisk forskning bidrar i høy grad med kunnskap til det offentlige, normdannende rom.

Miljøer i rettsvitenskapelig samisk forskning finnes blant annet ved Universitetene i Tromsø, Oslo, Uppsala, Umeå, Östersund og Rovaniemi, samt ved Samiske høgskole. Det dreier seg som regel om et mindre antall forskere på hvert sted. Miljøet i Tromsø er det største, med forskning blant annet på tingsrett, reindriftsrett, fiskerirett, internasjonal rett, med mer. Samisk høgskole har spesialisert seg på samisk rettshistorie og har også forskning på filosofi, tradisjonell kunnskap og samiske sedvaner. Ved Universitetet i Oslo produseres forskning i samisk rettshistorie og retts sosiologi av enkeltforskere i tillegg til urfolksrett. Samarbeidsfremmende og statusoppdaterende konferanser innenfor forskernettsverk har blitt gjennomført regelmessig i lengre tid av de ovennevnte miljøer (den seneste nettverksperioden er finansiert av et privat fond).

5.11 Grunnlagsdata om samiske forhold

Som allerede nevnt, er statistiske og numeriske data om samiske samfunn viktige for forskning på og forståelse av en rekke forhold av samfunnsmessig betydning. Det samme gjelder forskning på demografi og befolkningsutvikling.

Det er svært vesentlig at materialet kan bli brukt og blir aktivt brukt både av forskere og studenter som studerer samiske emner og samiske språk. Utvalget vil her understreke betydningen av det samiske materialet for samisk språkutvikling, spesielt fagspråk og terminologiarbeid, men også for innsikt i samisk historisk virkelighetsoppfatning. I de senere årene har det vært en positiv utvikling når det gjelder systematisering av samiske data.

Statistisk sentralbyrå (SSB) har etablert egne nettsider med samisk samfunnsvitenskapelig statistikk. Dette er et resultat av et utviklingsarbeid som startet ved Nordisk Samisk Institutt i 2000. Deres forprosjekt dokumenterte at det var stor mangel på talldata om samiske samfunnsforhold, og at de talldata som eksisterte, var vanskelige å finne fram til fordi tallene var spredt i forskjellige typer dokumenter publisert av ulike institusjoner.

SSBs nettsider for samisk statistikk gir nå en samlet tilgang til ulike typer talldata og offisiell statistikk med relevans for samiske samfunnsforhold i nyere tid.

Samiske tall forteller skrives av en faglig analysegruppe for samisk statistikk og utgis i rapportserien ved Samisk høgskole. Gruppen er opprettet som en del av konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter og finansieres av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet. Analysegruppen samler datamateriale om samiske forhold fra en rekke kilder, inkludert SSB, påpeker områder der det mangler data og produserer årlige rapporter der forskjellige aspekter ved samisk samfunnsliv kommenteres. Rapportene bidrar til økt kunnskap og kan brukes av regjeringen og Sametinget i det samepolitiske arbeidet. Disse tallene og analysene av dem er også av betydning for andre organisasjoner og institusjoner som har bruk for kommentert kunnskap om samiske forhold i sitt arbeid.

Samisk arkiv er en del av Arkivverket der også Riksarkivet, åtte statsarkiver og Norsk helsearkiv inngår. Samisk arkiv holder til i Kautokeino. Formålet med Samisk arkivs arbeid er å sikre skriftlig historisk kildemateriale som kan belyse samisk historie, og gjøre kildene tilgjengelig for publikum. Samisk arkiv tar vare på både skriftlig materiale, billedmateriale og lyd. Lydmaterialet blir nå digitalisert. Samisk arkiv oppbevarer avleveringer etter privatpersoner, organisasjoner, institusjoner og bedrifter og offentlige arkiver av betydning for samisk samfunn, historie og kultur. Arkiver fra Sametinget, Samisk høgskole, Gáldu og Kautokeino kommune er også lagret her. Det historiske materialet danner et viktig grunnlag for arbeidet med samisk språk, historie og kultur.

Resultater fra samisk forskning registreres i forskningsdatabaser på linje med resultater fra annen forskning. Det er imidlertid i stor grad opp til forskerne selv å sørge for registreringen. Publisering av samisk forskning har stor betydning, både for samene selv og for majoritetssamfunnet, og den enkelte forsker må være seg dette bevisst. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at etiske retningslinjer for slik tilgjengeliggjøring, som gjelder for all forskning, har ekstra stor betydning i samisk forskning på grunn av at populasjonen er liten. Forskeren får dermed et særskilt stort ansvar for hvordan – og hvilke deler av – forskningen som gjøres tilgjengelig for innsyn og videre bruk.⁸⁷ Opplæring i etiske problemstillinger og dilemmaer er derfor spesielt viktig i samiskrelatert forskerutdanning.

⁸⁷ En gjennomgang av etiske problemstillinger i forbindelse med samisk forskning finnes i *Samisk forskning og forskningsetikk*, Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), desember 2002, elektronisk publisert på <http://www.etikkom.no/no/Vart-arbeid/Hva-gjor-vi/Bestilling-av-publikasjon/>

5.12 Forskningsbehov – utvalgets konklusjon

Når det gjelder forskningsbehovene på de samfunnsområdene som er beskrevet ovenfor, ønsker ikke utvalget å prioritere mellom dem, men vil påpeke at mange av forskningsfeltene er felt der humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning vil kunne gi vesentlige bidrag til å utvikle kunnskapsgrunnlaget. Samiske og urfolksrelaterte forhold inviterer dessuten til tverrfaglig og flerfaglig forskning også ut over humanistiske og samfunnsvitenskapelige rammer. Slik forskning vil i prinsippet også kunne støttes av Forskningsrådet innenfor rammene av forskjellige programmer. Det vil imidlertid være opp til forskningsmiljøene og nåværende og senere programstyrer å ta fatt i dette.

6 Styrking av samiske språk

6.1 Om samiske språkbrukere

Utvalget tar utgangspunkt i noen faktaopplysninger om de samiske språkene og språkbrukerne før det drøfter den spesifikke situasjonen for samiske språk i forskning og høyere utdanning.

Det samiske folket beregnes til omlag 80 000–100 000 personer. Av dem bor cirka 50 000–65 000 samer i Norge, omtrent halvparten i Finnmark. I Sverige bor det det rundt 20 000 samer, mens tallet for Finland er 8000–10 000 personer⁸⁸ og i Russland cirka 2000 samer. I Norge utgjorde samene omlag 1,06–1,38 prosent av en samlet befolkning på rundt 4,7 millioner mennesker i 2005 (Nordisk samekonvensjon, 2005: 110, 120, 130 og 139).

Alle de samiske språkene er truet. Allment er det en betydelig utfordring å ta vare på språkene og en formidabel oppgave å røkte og utvikle samiske språk som vitenskapsspråk. I sitt språkatlas deler Unesco truede språk inn i flere kategorier. Følgende kategorier er relevante for de truede språkene i Norge, der samtlige er samiske språk:⁸⁹

definitivt truet

- *nordsamisk*, som snakkes av 30 000 mennesker i Norge, Finland, Sverige og Russland

alvorlig truet

- *lulesamisk*, som snakkes av 2000 personer i Jokkmokk, Tysfjord, Norbotten og Gällivare
- *sørsamisk*, som snakkes av 500 personer i Nord- og Sør-Trøndelag, Engerdal, Västerbotten og Härjedalen
- *østsamisk/skoltesamisk*, som snakkes av 300 personer i Finland, er nesten forsvunnet i Russland og er definitivt utdødd i Norge

kritisk truet

- *pitesamisk*, som snakkes av 20 personer i Norrbotten og i grensestrøkene nord i Nordland¹

Nordsamisk er den største språkgruppen blant de samiske språkene. Det nordsamiske språkområdet på norsk side dekker Finnmark, Troms og nordligste del av nordre Nordland. Befolkningen som snakker nordsamisk, har kjerneområder med en høy andel samer der anslagsvis 90 prosent av den samiske befolkningen snakker samisk. Utenfor de kommunene som inngår i forvaltningsområdet for samiske språk, der samelovens

⁸⁸ I følge Undervisnings- og kulturministeriet, Finland, er tallet i 2012 9919 samer i Finland.

⁸⁹ <http://www.unesco.no/aktuellesaker/kultur/134-unescos-sprakatlas>.

språkregler følges, er nordsamisk, i følge Sametinget, fortsatt i en utsatt posisjon. Den utsatte stillingen for samisk gjelder spesielt for mange sjøsamiske områder i Troms og Finnmark og i det markasamiske området i Sør-Troms og i Nordland (www.sametinget.no/Spraak/Fakta-om-samiske-spraak).

Lulesamisk har, slik som nordsamisk, en samisk befolkning som bor relativt samlet i et kjerneområde. Men med anslagsvis kun et par tusen språkbrukere, regnes språket som alvorlig truet. Den sørsamiske folkegruppen derimot, bor spredt innenfor store områder med dominerende norsk bosetning. Derfor har det sørsamiske språket vært utsatt for særlig press, og sannsynligvis snakker færre enn tusen personer språket. Det pitesamiske språket er av Unesco klassifisert som kritisk truet, med bare rundt tjue mennesker som snakker det.

Utvalget mener på denne bakgrunnen at det er behov for omfattende tiltak for å styrke og revitalisere de samiske språkene. Dette gjelder på generell basis, og for denne utredningens formål er det viktig å påpeke at samisk som bruksspråk i forskning og i høyere utdanning er betinget av god språkopplæring på alle nivåer – fra barnehage til universitet. Utvalget har derfor også vektlagt de bakenforliggende språklige betingelsene for rekruttering av samisktalende til høyere utdanning.

6.2 utfordringer for samiske språk

Regjeringens handlingsplan for samiske språk – status og videre innsats 2010–11 påpeker de omfattende behovene for forskning innenfor samiske språk, særlig når det gjelder bruk av og holdningsendringer til bruk av samisk, og forskning som gjelder språk og samfunn. Handlingsplanen sier:

Kunnskapsutvikling og forskning om samfunnsmessige prosesser knyttet til bruken av samiske språk vil være viktig som grunnlag for større bevissthet om samfunnets ansvar for de samiske språkene. Kunnskapsutvikling og forskning vil også kunne bidra til at samisk språk i større grad settes på dagsorden i den offentlige debatt. Forskning og kunnskapsutvikling vil gi større systematisert forståelse for vilkårene for bruk av de samiske språkene i de forskjellige samiske områdene. Videre vil slik forskning kunne danne grunnlag for en mer målrettet og systematisert innsats for å styrke og stimulere til utviklingen av de samiske språkene som bruks- og dagligspråk både ut fra lokale og samfunnsmessige behov.

Mye lokal kunnskap og næringskunnskap ligger i de samiske språkene. På mange områder i samfunnet fører språkskiftet fra samisk til norsk til at mange ord og uttrykk forsvinner. Forskning om samisk språk og samfunn bør derfor også ha som mål å ivareta og utvikle tradisjonell språkkunnskap.

Flere samiske språk står i fare for å dø ut, men to eksempler viser at det er mulig å revitalisere også slike språk.

6.2.1 Revitalisering av samiske språk: to eksempler

Enaresamisk

Enaresamisk er ett av tre samiske språk som snakkes i Finland. Man regner med at det er ca. 900 enaresamer som bor i Enare kommune, men det er bare omlag 350 som snakker språket. Derfor regnes enaresamisk som et alvorlig truet språk. Man har imidlertid arbeidet for å gjenopplive det helt siden midten av 1980-årene.

I 1986 grunnla enaresamene sin egen forening «Anarâškielâ servi ry», (en forening for å fremme det enaresamiske språket), og den satte i gang med å gjenopplive språket. I begynnelsen av 1990-årene var det ikke et eneste barn under skolealder som hadde enaresamisk som morsmål, men etter 1997 har vel 40 barn lært språket i en enaresamisk barnehage eller i et såkalt «språkreib». Modellen til slike språkreib kommer fra maoriene på New Zealand.

Også mange voksne har lært språket, og folk bruker det stadig mer i familiesammenheng. På skolene har enaresamisk vært undervisningsspråk i flere forskjellige fag siden år 2000, og på universitetsnivå har man kunnet studere enaresamisk som hovedfag fra 2011.

I samfunnet for øvrig er det imidlertid altfor få i arbeidsdyktig alder som snakker dette språket, særlig sett i forhold til aldersklassene av barn og eldre. I årene 2009–2010 begynte «Giellagas-instituutti» ved Uleåborgs universitet i samarbeid med «Anarâškielâ servi ry» og Sameområdets utdanningssenter å organisere ett års tilleggskurs i enaresamisk for å bote på mangelen på språkkyndig arbeidskraft. Dette har nemlig gjort det vanskelig å utvikle og øke så vel undervisningen i skolen som språkreibaktiviteten.

I undervisningen deltok det 17 voksne studenter fra forskjellige områder, både enaresamiske og finske. I løpet av det ettårige intensivkurset kunne studentene ta helt eller delvis fri fra sine arbeids- og studieplasser takket være en finansiering som ble skreddersydd for hver enkelt. I undervisningen ble det, i tillegg til universitetsstudiene og arbeidstreningen, brukt en mester-lærling-metode som er utviklet i USA for å gjenopplive truede urbefolkningspråk. Det foregikk ved at studentene dro hjem til folk som snakket enaresamisk, for å høre dagligspråket og bli kjent med enaresamisk kultur ved å knytte språket til egen bakgrunn og gjøre husarbeid sammen.

Mange av studentene som gjennomførte kurset, har arbeidet med enaresamisk, blant annet som lærere og førskolelærere. Mange har også begynt å snakke enaresamisk til barna sine. Utdannelsen har hatt sterk påvirkning på dem som arbeider med enaresamisk og har bedret hele språksituasjonen i betydelig grad.

Nord-, sør- og lulesamisk

Den norske regjeringens handlingsplan for samiske språk er fulgt opp med et femårig opplæringsprogram for voksne samer som ikke kan samisk, i samarbeid mellom Sametinget og Samisk høgskole. Språkopplæringsprogrammet er et program for voksne som vil lære samisk. Målgruppen for programmet er alle ikke-samisktalende samer i et

bredt geografisk område. Tiltakene blir spesielt satt inn der fornorskingspolitikken har gjort størst skade. Voksne samer får opplæringstilbud i nord-, lule-, eller sørsamisk. Målet er at samer skal ta sitt språk tilbake og at samisk språk skal få et løft ved at flere bruker det.

Det tilbys kurs fra nybegynnernivå og i prinsippet fram til studiekompetanse (begynnerkurs på nivå 1 og 2, og deretter semesteremne). Samisk høgskole administrerer programmet, utarbeider og godkjenner fagplanene, veileder kursholderne og arrangerer eksamen. De som tar kurs, blir registrert som studenter ved høgskolen og får studiepoeng. Programmet blir gjennomført i nært samarbeid med lokale språksentra, som er de som gjennomfører kursene rent praktisk.

Programmet har vært i gang i over tre år og må karakteriseres som vellykket så langt. Med metodikken som brukes, kombinert med praktisk arbeid, har studentene oppnådd gode resultater. Høgskolen har formidlet opplæringsmetoden videre til språksentrene, som den har samarbeidet med, blant annet i sørsamisk område. Dette viser at det er mulig å tilpasse opplegget til andre samiske språkområder med godt resultat. I 2011 hadde prosjektet 7 språksentre som samarbeidspartnere (på kyststrøkene i det nordsamiske området), 11 begynnerkurs 1 og 2 (15 + 15 studiepoeng) i nordsamisk var arrangert, 105 studenter hadde begynt på kursene og 74 hadde fullført og bestått eksamen.

Det er langt større interesse for disse kursene enn det skolen har kunnet etterkomme. Sametinget finansierer kursene og har avsatt nesten 8 mill. kroner fordelt over fem år. Programmet begynte i 2009 og slutter i 2013. Kursene har allerede ført til økt rekruttering til studiene ved Samisk høgskole, og utvalget mener at de bør videreføres.

Disse revitaliseringstiltakene er gode eksempler på at truede språk kan gjenopplives og utvikles til undervisnings- og arbeidsspråk når forholdene legges til rette for det. Når et språk får høyere status, øker folks interesse for det, og språket blir mer verdsatt.

Når det gjelder forskningsbehov, henviser regjeringens handlingsplan til Forskningsrådets program for samisk forskning II og påpeker at Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAKD) har bevilget midler til programmet for spesiell innsats for sør- og lulesamisk språk. Departementet har imidlertid særlig ønsket rekrutteringstiltak på doktorgradsnivå, men det har hittil ikke lyktes programmet å rekruttere kvalifiserte kandidater til doktorgradsstipend i sørsamisk og i lulesamisk språkvitenskap.

6.3 Styrking av samisk som vitenskapsspråk

Termen «vitenskapsspråk» ble brukt i St.meld. nr. 30, (2008–2009) som synonym til forskningsspråk. I denne utredningen er vitenskapsspråk en felles og overordnet term for tre underkategorier: utdanningsspråk, forskningsspråk og administrasjonsspråk (jf. 2.2.7).

For å holdes levende må de samiske språkene bli brukt og røktet. Her har alle språkbrukere, forskere iberegnet, en oppgave. Utvalget mener at betydningen av et vitenskapsspråk er langt større enn som et kommunikasjonsmiddel på en avgrenset

språkbruksarena. Språket er et finstemt instrument for tanken, og det setter forskerne i stand til å identifisere virkeligheter som det skal forskes på og læres om. De samiske språkene gjør forskerne i stand til å strekke seg etter en presis og nyanserik analyse av de temaene de forsker på og de spørsmål som stilles. På flere fagområder, men spesielt i fag der kultur- og samfunnsforståelse er essensielt, er bruken av samisk et skarpslipt verktøy for å uttrykke en samisk forståelse av samisk virkelighet. Slik vil bruk av samiske språk i forskningen konstituere en virkelighet som står nærmere det det forskes på, enn om samisk forskning brukte andre språk, slik som engelsk eller norsk, med andre implisitte kulturelle føringer.

Samiskspråklig forskning er grunnleggende for å utvikle et samisk fagspråk. Et fagspråk inngår igjen i byggingen av samisk som et fullstendig og dermed samfunnsbærende språk. Forskning utvikler fagtermer. Høyere utdanning, mer presist undervisning og arbeidet med å skrive læremidler på samisk, er svært viktig for å spre termer og ta dem aktivt i videre bruk. Skriftproduksjon som vitenskapelige utgivelser, fagbøker og spesielle læremidler på samisk, er alle teksttyper som inngår i «grunnfjellet» av den samiske skriftkulturen. Derfor er et samisk vitenskapsspråk svært viktig for å vedlikeholde og styrke samisk.

Målet om å utvikle samiske språk som vitenskapsspråk er hjemlet i sameloven og ulike folkerettslige dokumenter. Det har bred støtte og politisk forankring i en rekke stortingsmeldinger og handlingsplaner for samisk, blant annet i den siste forskningsmeldingen, *Klima for forskning*, fra 2009. Der står det: «Forskningen skal bidra til å styrke, bevare og utvikle samisk språk, kultur, nærings- og samfunnsliv. De samiske forsknings- og utdanningsmiljøenes utfordringer spenner fra utvikling av forskningsbaserte utdannings- og studietilbud tilpasset den samiske befolkningen, til ansvar for å ivareta samisk språk generelt og som utdannings- og vitenskapsspråk.» (*St.meld. nr. 30, (2008–2009)*: 120).

Handlingsplan for samiske språk fra 2009 og oppfølgeren fra året etter angir konkrete tiltak og oppfølging av språkpolitikken for å styrke de samiske språkene (FAKD, 2009; FAKD, 2010). De to handlingsplanene legger vekt på bruk av samisk på alle samfunnsområder, herunder opplæringstiltak for barn og voksne,⁹⁰ men de inneholder også avsnitt om høyere utdanning og litt om å bygge opp forskningskompetanse i samiske språk. Sørsamisk og lulesamisk, som begge er alvorlig truede språk i Norge, vies en del oppmerksomhet.

⁹⁰ De to handlingsplanene knytter seg også til tidligere stortingsmeldinger: *St.meld. nr. 31, (2007–2008)*; *St.meld. nr. 11, (2008–2009)*. Opplæringstiltakene er implementeringer av *sameloven*, § 3-8, «Rett til opplæring på samisk».

Når det gjelder mandatets punkt om styrking av samisk som vitenskapsspråk, ser utvalget på denne bakgrunn samisk forskning og høyere utdanning, institusjonelle rammer og en generell språkutvikling i det samiske samfunnet i sammenheng.

6.3.1 Hvordan styrke samisk som utdanningsspråk?

Samisk språk i lærerutdanningen

Innenfor rammen av SAK-samarbeidet om samisk lærerutdanning arbeides det med utvikling og innpassing av samiskspråklige tilbud i grunnskolelærerutdanningene.

Det er videre etablert et samarbeid på bachelor- og masternivå mellom Samisk høgskole, Universitetet i Tromsø og de relevante universitetene i Finland og Sverige om studier i samisk språk og litteratur hvor undervisningsspråket er samisk. Ved Universitetet i Tromsø arbeides det med en samiskspråklig komponent i den nye femårige lærerutdanningsmasteren. Et slikt tilbud vil være et viktig bidrag til å utdanne flere samisklærere i nordsamisk. Disse studentene vil kunne bli samisklærere uten å ha god samiskspråklig kompetanse før de begynner på studiet.

I tillegg til samisk morsmålsutdanning tilbyr Universitetet i Tromsø et bachelortilbud i samisk som fremmedspråk, og det planlegges også et mastertilbud i samisk som fremmedspråk. Ved Universitetet i Nordland planlegges det et bachelortilbud i lulesamisk, der minst 50 prosent av undervisningen vil foregå på lulesamisk. Kun Samisk høgskole tilbyr utdanning på bachelor- og masternivå på samisk i andre fag enn samiske språk.

Å bli undervist på samisk

Kartleggingen viser at de grunnenhetene som har kurstilbud i samiske emner med samisk som undervisningsspråk, hadde sin faglige hovedtyngde innenfor fagområdet humaniora eller var kategorisert som flerfaglige enheter. Utvalget ser at ingen grunnenheter i naturvitenskap eller i medisin og helse meldte om egne undervisningstilbud på samiske språk.

Av de totalt 142 kursene som ble definert som samisk utdanning, hadde 96 kurs, eller 68 prosent av kursene, samisk som undervisningsspråk (jf. 4.5). 17 prosent av kursene hadde norsk som undervisningsspråk, 8 prosent brukte engelsk, mens finsk bare forekom i et fåtall kurs. Tilbudene på samisk språk var i det vesentlige konsentrert til to institusjoner: Samisk høgskole og Universitetet i Tromsø (jf. tabell 4.4).

Samiske språk hadde en tydelig posisjon i tilbudet av samiske emner på bachelornivå, men en langt svakere posisjon på masternivå, og inngikk knapt i forskeropplæringen på doktorgradsnivå. Utvalget merker seg at på master- og doktorgradsnivå konkurrerte tilbudene i samiske emner på samisk språk med engelsk i like høy grad som med norsk.

Utvalget antar at rekruttering til forskning generelt gjerne skjer på masternivå. Ut fra det lave antallet kurstilbud der undervisningen foregikk på samisk på masternivå, er grunnlaget

for å rekruttere stipendiater og andre forskere som kan bruke samiske språk som forskingsspråk ganske svakt. Imidlertid antar utvalget at studenter som har tatt en bachelorgrad med mye undervisning på samisk, kan være i stand til å lære å skrive forskingsarbeider på samisk. Dette betyr selvsagt ikke at samiskspråklig undervisning ikke er viktig på høyere nivåer, tvert i mot. Men andre språklige impulser er også viktige, og en hensiktsmessig balansegang mellom eget fag på samisk og kurs på andre språk kan være bra.

6.3.2 Hvordan styrke samisk som forskningsspråk?

Bruk av samisk i forskning er avhengig av en rekke faktorer:

- *Forskerens språkkunnskaper:* Språkkunnskaper i samisk er ikke statiske, og det er behov for aktiv bruk av samisk på fagfeltet som det skal utvikles samiskspråklige tekster innenfor. De samiskspråklige fagmiljøene bør derfor styrkes og videreutvikles, og kurs i vitenskapelig skriving på samisk bør prioriteres. For mange kan terskelen for å skrive på samisk være høy, men den kunne bli lavere hvis det ble arrangert skriveseminarer og lagt til rette for et mentor-/veiledningssystem for dem som er usikre i å skrive vitenskapelige tekster på samisk.
- *Den generelle tilstanden til terminologiutviklingen* (jf. 6.4.4) på det fagfeltet hvor det skal skrives på samisk: Terminologiutvikling kan være en naturlig konsekvens av et godt utviklet fagfelt, slik det er tilfelle med samisk språkforskning på samisk, men på mange fagfelt er det behov for bevisst utvikling av samiskspråklig terminologi. Det bør gis oppdrag til kvalifiserte fagmiljøer og etableres flere arenaer for forskningsdiskusjoner (kurs, fagkonferanser, nettverk osv.).
- *Muligheter for forskningsveiledning på samisk:* Veiledning av master- og doktorstudenter på samisk er en utfordring på mange fagfelt, og det er behov for flere samiskspråklige fagfolk med forskningskompetanse.

Ved flere studier er det avsatt opptakskvoter for å sikre rekruttering av samisktalende studenter (jf. *eksisterende rekrutteringstiltak* 7.1.2). Det bør satses på at disse studentene får utvikle sine samiskkunnskaper innenfor eget fag for at de skal kunne ivareta sin profesjonsutøvelse overfor samisktalende bedre. Dessuten vil noen av disse studentene bli forskere, høgskole- og universitetslærere, som vil kunne bidra i samiskspråklig undervisning og veiledning og i en samisk terminologiutvikling på eget fagfelt.

Krav om publisering på engelsk versus hensynet til det samiskspråklige

Et krav om internasjonalisering er i praksis for mange fagmiljøer et krav om engelskspråklig publisering, men dette kravet behøver ikke stå i motsetning til samiskspråklig forskning. Slik det norske forskningsmiljøet er opptatt av at en ensidig satsing på engelskspråklig publisering kan utarme norsk språk, er internasjonalisering også

en utfordring for det samiske forskningsmiljøet, og dette dilemmaet må settes på dagorden overfor norske myndigheter (Árran-rapporten, 2009: 81).

Samiske språk konkurrerer i større grad med engelsk som forskningsspråk enn med norsk. Den registrerte vitenskapelige publiseringen på samiske språk er som nevnt beskjedent i forhold til utgivelser totalt innenfor samisk forskning. Kun 7 prosent av de 558 utgivelsene i perioden 2006–2010 var på samiske språk, mens 52 prosent var på engelsk, 37 på norsk og 4 prosent på andre språk (jf. 4.4.6).⁹¹ Utvalget vil i denne sammenheng peke på forskernes forpliktelser til også å publisere sin forskning på samiske språk for å røkte og utvikle samisk sakprosa og fagspråk.

Utvalget mener at for å sikre samiskspråklig publisering er det avgjørende at de eksisterende, godkjente publiseringsskanalene sikres finansiering. En sentral kanal for vitenskapelig publisering er *Samisk vitenskapelig tidsskrift / Sámi dieđalaš áigečála*, som er det eneste helt samiskspråklige, vitenskapelige tidsskriftet (se 4.4.6 for omtale). Utvalget mener det må være et mål å intensivere utgivelsene. Med flere artikler og gjerne temanumre ville tidsskriftet i enda større grad kunne være pensum og trekkes inn i samisk høyere utdanning.

Fagspråk og fagterminologi – å skrive forskningstekster på samisk

Fagspråk er det språket som blir benyttet av en særskilt yrkes- eller profesjonsgruppe. Det er gjerne spesialisert og har et teknisk ordforråd med et høyt presisjonsnivå. Det inneholder en samling av og et system av særskilte termer: fagterminologi.

I utvikling av samisk som vitenskapsspråk inngår det å utvikle et faglig begrepsapparat på samisk. På det mest elementære nivå går det ut på å lage fagterminologi på samisk, det vil si å ta for seg de grunnleggende begrepene i de enkelte fagene og forsøke å finne deres tilsvar på samisk eller foreslå nye termer på samisk. Å bruke samisk som fagspråk i undervisningen er et nybrottsarbeid både for fagpersonalet og studentene. En vellykket utvikling av samisk fagterminologi forutsetter at dette arbeidet institusjonaliseres i undervisningssammenheng for å sikre en kontinuitet, og for å sikre at det virker som et forståelig fagspråk i forskningssammenheng.

Senter for samisk språkteknologi ved Universitetet i Tromsø, Giellatekno, har som mål å lage grammatikkbasert språkteknologi for samisk og andre nordlige språk.⁹² Teknologien omfatter tekstprosesseringsprogram, språklæringsprogram, digitale ordbøker og syntetisk tale. Verktøy av denne typen er en forutsetning for at språk skal kunne overleve som bruksspråk i et moderne samfunn.

⁹¹ En annen relevant undersøkelse kunne vært å finne ut hvor mange av de forskerne som publiserer på samisk, som også publiserer på andre språk, og hvor stor andel de samiskspråklige publikasjonene utgjør av deres totale publisering. Utvalget har imidlertid ikke hatt mulighet til å få utført en slik undersøkelse.

⁹² <http://giellatekno.Universitetet i Tromsø.no/norsk.html>, om Sami Giellatekno.

Oversettelse

Oversettelse til samisk er en stor utfordring, fordi det krever fagkompetanse i tillegg til kompetanse i samisk. De fleste oversettere har ikke forskningskompetanse. Bruk av kvalifiserte forskere som oversettere av faglige tekster kan gå ut over forskningstiden og resultere i nedgang i publiserte vitenskapelige resultater. Oversettelse fra samisk til andre språk synes ikke til å være noen stor utfordring, siden faglig terminologi på andre språk er godt utviklet. Men selvsagt krever oversettelse fra samisk også god språklig og faglig kompetanse. Ved Giellatekno blir det utarbeidet maskinoversetting fra samisk til norsk. I visse tilfeller kan det nå være tilstrekkelig å utgi den samiske teksten, og deretter la eventuelle norske enspråklige bruke maskinoversetting. For produksjon av norsk tekst er programmet sannsynligvis fortsatt for dårlig til at det vil være tidsbesparende å bruke det, men programmet kan inngå i et datastøttet oversettelsesverktøy fra samisk til norsk som en eller flere ressurser. Dermed kan det bidra til å senke oversettelseskostnadene. Å forbedre maskinoversettelsesprogrammet kan dermed være mer framtidsrettet enn å bruke alle ressursene på manuell oversetting, og når det gjelder å produsere hjelpemiddel for samisk tekstproduksjon, vil Giellatekno kunne spille en sentral rolle.

6.3.3 *Hvordan styrke samisk som administrasjonsspråk?*

Samisk høgskole er den eneste institusjonen som bruker samisk språk som administrasjonsspråk på alle nivåer i sin virksomhet. Slik har høgskolen gjennom flere tiår utviklet enestående kunnskap i samisk som administrasjonsspråk. Denne kunnskapen har foreløpig vært brukt internt ved institusjonen og for å kommunisere med andre institusjoner som har samisk som administrasjonsspråk, slik som Sametinget, samiske språksentre og samiske avdelinger ved ulike universiteter. Den akkumulerte kunnskapen i administrativ terminologi på samisk har potensial til å utvikles til et studietilbud. Et slikt tilbud er svært etterspurt, spesielt i samiske forvaltningsområder.

Som et ledd i å styrke samisk språk ved Universitetet i Tromsø, har universitetet en fast stilling som samisk språkkonsulent. Stillingen har hele universitetet som arbeidsfelt, og vedkommende arbeider med både formidlingstiltak og tilrettelegging for samiskspråklig kommunikasjon med universitetets samiskspråklige omgivelser.

I realiteten er Samisk høgskole en tospråklig institusjon, da innrapporteringen må foregå på norsk til bevilgende myndigheter. Dette medfører bruk av ekstraressurser og midler til oversetting av sakspapirer, planer og rapporter. En ekstra utgift som følge av at samisk er Høgskolens administrasjonsspråk, er kostnadene med å oversette sakspapirer til norsk. For budsjettåret 2011 utgjorde kjøp av oversettelse av sakspapirer en stor tilleggsutgift på bortimot 1 million kroner.

Utvalget anser det som viktig at forsknings- og høyere utdanningsinstitusjoner har samiskspråklig administrativ kompetanse, og mener at samiske språkkonsulenter er en

måte å ivareta dette behovet på. Utvalget vil understreke at samiskspråklig kompetanse er en viktig kvalifikasjon som bør vektlegges ved ansettelse av administrativt personale ved ulike institusjoner.

6.4 Et program for samisk språkrøkt

Til tross for den særskilte oppmerksomheten språkvitenskap har fått og får i Forskningsrådets programmer for samisk forskning, mener utvalget at det bør settes inn ressurser i form av et eget program for samisk språkrøkt. Den innsatsen det er mulig å gjøre for de samiske språkene innenfor de økonomiske rammene av Forskningsrådets programmer, er alt for liten. Disse programmene skal ivareta forsknings- og rekrutteringsbehovene innenfor hele det humanistiske og samfunnsvitenskapelige forskningsfeltet, *inkludert* språkvitenskap. Denne bredden fører nødvendigvis til at det språklige området ikke kan tilgodeses i tråd med det særskilte ansvaret det norske samfunnet har påtatt seg for vern og utvikling av samisk.

Et program for samisk språkrøkt kan omfatte:

- forskning på de språkområdene som nevnes i regjeringens handlingsplan
- forskning på de språkforholdene som nevnes i denne utredningens kap. 5.3,
- studieplasser for ettårige kvalifiseringsløp til studier i og på samisk
- utvikling av språkteknologi og tekstkorpus for samisk
- midler til kurs og annen opplæring for forskere som trenger kunnskaper i samisk språk for å drive forskning
- publisering og annen formidling av forskningsresultater på samisk, herunder finansiering av *Samisk vitenskapelig tidsskrift*
- støtte til lærebøker innenfor høyere utdanning og forskning. Lærebokstøtten kan omfatte utarbeidelse av bøker på samisk, oversettelse til samisk og tilrettelegging av bøker for samiske forhold

Samlet vil dette gi programmet både teoretiske og mer praktiske siktemål. Et slikt program vil også på sikt kunne danne grunnlag for et systematisk nordisk samarbeid om samisk språkforskning. Programmet bør løpe i ti år og gis en romslig budsjetttramme i lys av de omfattende behovene. Utvalget forutsetter at programmet kommer i tillegg til Forskningsrådets Program for samisk forskning II og fortrinnsvis organiseres uavhengig av dette.

6.5 Utvalgets konklusjon

Utvikling av samiske språk står overfor store utfordringer på alle nivåer. Et program med et slikt innhold som vi skissemessig har beskrevet ovenfor, vil kunne omfatte bidrag til språkrøkt i mange sammenhenger. Sammen med de andre språktiltakene (se 1.2.2) vil dette kunne danne grunnlag for en vesentlig styrking av samisk språkutvikling.

7 Rekruttering til samisk høyere utdanning og forskning

I «fortalen» til utvalgets mandat påpekes det: «Utvalget skal klargjøre på hvilken måte forskning og høyere utdanning kan være premissleverandør for og bidra til samisk samfunnsutvikling. I denne sammenhengen skal utvalget ta inn over seg rekrutteringssituasjonen til samisk høyere utdanning som et grunnlag for samfunnsutviklingen og for å bygge sterke forskningsmiljøer». utfordringer knyttet til rekruttering til forskning og høyere utdanning må for det første drøftes ut fra hensynet til å rekruttere samiskspråklige til forskning og utdanning. For det andre dreier dette seg om generell rekruttering til samiskrelevant forsknings- og utdanningsvirksomhet.

For å imøtekomme kunnskapsbehovene i det samiske samfunn og de behovene som oppstår i møtet mellom det samiske og omkringliggende samfunn, kreves det et bredt samarbeid. I tillegg til arbeidet med å styrke rekrutteringen av kvalifisert samiskspråklig personale til både forskning og utdanning, må det sikres rekruttering av samer og andre til samisk forskning og høyere utdanning ut over samisk språkvitenskap. Som påpekt i utkastet til nordisk samekonvensjon, er manglende kunnskap om samiske forhold hos majoritetsbefolkningen et hinder for større forståelse, og det er viktig at alle lærer noe om samisk kultur og samfunnsliv. Samisk forskning og høyere utdanning må derfor utvikle og formidle ny og interessevekkende kunnskap som både svarer på det samiske og omkringliggende samfunns behov. Forskningsinstitusjonene har videre et ansvar overfor så vel de samisktalende som de norsktalende delene av det samiske samfunn.

7.1 Rekruttering til høyere utdanning

Rekrutteringsgrunnlaget til samisk høyere utdanning der utdanningsspråket er samiske språk er lite. At undervisnings-, forsknings- og administrasjonsspråket ved Samisk høgskole i hovedsak er samisk, bidrar til å begrense rekrutteringsgrunnlaget både når det gjelder ansatte og studenter. I utgangspunktet er både studiekompetanse (generell studiekompetanse eller realkompetanse) og samisk som første- eller andrespråk fra videregående skole, eller tilsvarende fra Sverige og Finland, krav for å kunne studere ved høgskolen. Det samme kravet til studiekompetanse og samisk språkkompetanse gjelder studier i samisk ved andre utdanningsinstitusjoner. Nødvendig språkkompetanse i samisk kan også dokumenteres gjennom en språktest, eller ved å gjennomføre forberedende språkstudier på høgskolenivå (fra nybegynnerkurs til studieforberedende kurs). Søkere fra

andre land enn de nordiske (som regel samer fra russisk side) må dokumentere at de behersker samisk både muntlig og skriftlig.⁹³

Antall elever med samisk i fagkretsen fra videregående skole i Norge kan brukes som målestokk for størrelsen på rekrutteringsgrunnetil høyere utdanning i og på samisk.

Finnmark fylke har den klart største andelen elever med samisk i fagkretsen, og innen Finnmark fylke står de to statlige videregående skolene i Karasjok og Kautokeino for en stabilt høy andel førstespråkelever.

Tabell 7.1 Antall elever med samisk i fagkretsen i videregående skole

	skoleåret 2008–09	skoleåret 2009–10	skoleåret 2010–11
Førstespråk	189	215	248
Andrespråk	152	154	185
Totalt	341	369	433

Kilde: Samisk høgskole / Sámi allaskuvla (2011), *Samiske tall forteller 4, kommentert statistikk 2011: 26 ff.*

Tabellen viser en tilsynelatende positiv utvikling i elevtallet. Det er en god økning i antall elever med nordsamisk i fagkretsen de tre skoleårene. Dette kan imidlertid tolkes som en effekt av store grunnskolekull med samisk i fagkretsen rundt år 2005. Skoleåret 2005–2006 hadde totalt 3055 grunnskoleelever samisk i fagkretsen. Tallet har aldri vært så høyt, verken før eller siden. Tvert imot har antall grunnskoleelever med samisk avtatt med 38 prosent siden 2006. Nedgangen gjelder særlig elever med samisk som andrespråk, og det vil om noen år kunne ha en negativ innvirkning på antall elever i videregående skole med samisk i fagkretsen.

Dersom vi tar hensyn til frafallet i videregående skole, og det faktum at ikke alle oppnår generell studiekompetanse, er det årlig trolig et sted mellom 50 og 100 som har studiekompetanse og også er språklig kvalifiserte til å begynne på studier i eller på samisk. Tar vi med Sverige og Finland, øker dette tallet kanskje med 10–20 potensielle søkere. I Russland er det i utgangspunktet trolig ingen. Til sammenlikning er det vel i Norge i dag anslagsvis mellom 25 og 30 000 studenter med studiekompetanse som kan søke seg inn på hvilken som helst høyskole eller universitet.⁹⁴

Utdanningsinstitusjoner som tilbyr studier i eller på samisk, konkurrerer om disse studentene på linje med universiteter og høyskoler over hele Norden. Det innebærer at

⁹³ Sámi allaskuvla, *Sisaváldinnjuolggadusat sámi allaskuvla oahpuide*, Dohkkehuvvun Sámi allaskuvla Sámi oahppoinstituhta stivrras áššis OS 14/09, §§ 2-1 och 2-2.

⁹⁴ Steinar Pedersen – innlegg på samisk barnehage- og skolekonferanse, 03.11.2010. www.samiskhs.no/article.php?id=1414.

antallet studenter som både er formelt kvalifisert til og dem som faktisk velger studier i eller på samisk, er lavere enn de tallene som er angitt ovenfor.

Søkerstatistikk viser at Nord-Norge taper studenter til utdanningsinstitusjoner i resten av landet. En annen faktor som virker inn på studentrekrutteringen, er nedgangen i barnekull etter år 2005, spesielt i Nord-Norge. I de tre nordligste fylkene gikk elevtallet i grunnskolen ned med 7,5 prosent i perioden 2005–2010, mens nedgangen på landsbasis er cirka 1 prosent.⁹⁵ Generell urbanisering fører til at folketallet går ned i de tradisjonelle samiske områdene. Dette bidrar til at elevtallet i skolen går ytterligere ned i disse områdene (Rustad, 2010; Andersen og Pettesen, 2008).

Det svake samiskspråklige rekrutteringsgrunnlaget til samisk høyere utdanning gir på lengre sikt utfordringer for rekrutteringen av fagfolk med kompetanse i samisk språk. Spesielt gjelder det undervisningspersonale i barnehage, grunnskole, videregående skole og i høyere utdanning. Dette er en alvorlig utvikling, ettersom sjansene for at elever skal velge samisk i videregående skole er sterkt avhengig av at de har lært språket fra barnsben av. Rekrutteringssituasjonen er særlig utfordrende for lule- og sørsamisk, med få språkbrukere spredt over et stort geografisk område.

7.1.1 Utredninger om høyere utdanning

Rekruttering til samisk høyere utdanning har vært tema for flere utredninger og meldinger. Av sentrale dokumenter som omhandler rekruttering kan nevnes handlingsplanene for samiske språk fra Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet i 2009 og 2010, *Stortingsmelding. nr. 28 (2007–2008), Samepolitikken*, samt *Stortingsmelding nr. 11 (2008–2009) Læreren – rollen og utdanningen*. Sametingsmeldingen om opplæring og utdanning, vedtatt i februar 2012, tar spesielt opp utfordringene når det gjelder rekruttering av samisktalende lærere og lærere som har kunnskap om samiske språk og samiske samfunnsforhold. Våren 2011 publiserte Kunnskapsdepartementet *Nasjonal rekrutteringsstrategi for samisk høyere utdanning*. Av denne framgår det at store endringer har skjedd de siste årene når det gjelder høyere utdanning og arbeidet med å styrke rekrutteringsgrunnlaget. Rekrutteringsstrategien gir en oversikt over gjeldende virkemidler for rekruttering til samisk høyere utdanning og skisserer nye aktuelle tiltak og satsingsområder.

Den nasjonale strategien foreslår tiltak langs to hovedlinjer:

- øke rekrutteringsgrunnlaget gjennom språklig kvalifisering i samisk⁹⁶

⁹⁵ *Sámi logut mUitalit 4 – Čielggaduvvon sámi statistihkka 2011, Samiske tall forteller 4, kommentert statistikk 2011, Sámi allaskuvla Raporta/Rapport 1/2011, Guovdageaidnu/Kautokeino 2011: 35.*

⁹⁶ Her nevnes som modell Samisk høgskoles ettårige heltidsstudium bestående av forkurs I og II + samisk semesteremne. Erfaringen viser at de som følger dette opplegget, vil være i stand til å følge undervisning som foregår på samisk, og/eller gå videre med studier i samisk språk.

- øke tilgjengeligheten til samisk høyere utdanning ved fleksibel og nettbasert organisering av tilbudene

Strategien peker også på viktigheten av å synliggjøre de samiske undervisningstilbudene, for eksempel gjennom felles informasjon om samisk høyere utdanning, stipendordninger og yrkesmuligheter. Som et mer langsiktig tiltak for å øke antall potensielle søkere til samisk høyere utdanning peker strategien på betydningen av at også ikke-samisktalende kan kvalifisere seg til utdanning i samiske språk.

Når det gjelder språklige kvalifiseringstiltak, viser utvalget til gode erfaringer med språkbud i sørsamisk og med studietilbudet nordsamisk som fremmedspråk ved Universitetet i Tromsø. Videre samarbeider Universitetet i Tromsø med flere språksentra i det nordsamiske området om nettbaserte begynnerekurs i nordsamisk.⁹⁷ Sámi allaskuvla tilbyr et tilsvarende innføringsstudium i nordsamisk (15 + 15 studiepoeng), som sammen med samisk semesteremne (30 studiepoeng) kvalifiserer til videre språkstudier på høgskolenivå.

Samisk høgskoles utdanningstilbud for reindriftsutøvere er et godt eksempel på vellykket fleksibel organisering av studietilbud.⁹⁸ Bruk av datateknologi gjør det mulig for studentene å kombinere reindrift og utdanning. Et annet eksempel er nett- og samlingsbasert organisering av studietilbudene i lulesamisk ved Universitetet i Nordland, en studiemodell som har bidratt til rekruttering av studenter som ellers ikke ville hatt mulighet til å følge en campusbasert modell.

Når det gjelder synliggjøring av samiske undervisningstilbud er utvalget kjent med nettstedet www.samiskutdanning.no og fjesbok-siden «samisk utdanning»⁹⁹, som ble opprettet våren 2012 som ledd i den nasjonale rekrutteringsstrategien.

En oversikt over gjeldende virkemidler for rekruttering til samisk høyere utdanning er tatt med nedenfor. Utvalgets forslag til tiltak er samlet i kap 1.2.2.

7.1.2 Eksisterende rekrutteringstiltak

Opptakskvoter

Kunnskapsdepartementet har fastsatt opptakskvoter til mange studier. Hensikten er å bedre rekrutteringen av samiskspråklige søkere til høyere utdanning ved Universitetet i Tromsø, Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Finnmark og ved Norges veterinærhøgskole.

⁹⁷ Se *Oahpa giela!* Om interaktiv samiskopplæring på internett: <http://kursaa.oahpa.no/>.

⁹⁸ Sámi allaskuvlas hjemmesider: www.samiskhs.no/article.php?id=1427.

⁹⁹ www.facebook.com/samiskutdanning.

Tabell.7.2 Opptakskvoter for samiske studenter

Lærested/ studium	Antall studieplasser
Universitetet i Tromsø:	
Akvakultur, fiskerifag og fiskehelse	1 plass
Rettsvitenskap	3 plasser
Odontologi	2 plasser
Integrert master i teknologiske fag	5 prosent kvote
Medisin	inntil 2 plasser
Farmasi	inntil 2 plasser
Andre helsefaglige utdanninger	10 prosent
Norges veterinærhøgskole	
Veterinærstudiet	1 studieplass
Høgskolen i Finnmark	
Sykepleieutdanning	10 prosent kvote
Høgskolen i Lillehammer	
Fjernsynsteknikk	2 studieplasser

Kilde: Nasjonal rekrutteringsstrategi, 2011–2014: 29–30.

Kravene for å bli tatt opp på de samiske opptakskvotene er ett av følgende:

- samisk avlagt som første- eller andrespråk i videregående opplæring
- vitnemål fra grunnskole der samisk er dokumentert som første- eller andrespråk
- bestått 60 studiepoeng eller semesteremne i samisk fra universitet eller høgskole
- realkompetansevurdering av samiske språkkunnskaper vurdert i forhold til språkkravet i samisk fra videregående opplæring (Nasjonal rekrutteringsstrategi, 2010: 30)

Ettergivelse av studielån

Kunnskapsdepartementet har fra og med 2010 fastsatt at studenter som fullfører en pedagogisk utdanning og har gjennomført 60 studiepoeng i samisk, får ettergitt studielån fra Lånekassen med kr 50.000.

Studiehjemler

Fylkesmannen i Finnmark disponerer studiehjemler som kan gis til lærere som ønsker å ta videreutdanning i samisk språk.

Sametingets ordninger

Sametinget forvalter en stipendordning for elever i videregående skole med samisk i fagkretsen. Sametinget tilbyr også stipend for høyere utdanning, bl. a. førskole- og allmennlærerutdanning med samisk i fagkretsen og høyere utdanning i sør-, lule- eller nordsamisk språk. Personer som tar voksenopplæring i samisk på

begynnernivå/grunnskolenivå og/eller videregående nivå som kvalifiserer til opptak til høyere utdanning i samisk, kan også søke om tilskudd fra Sametinget.

Fylkeskommunale ordninger

Nordland fylkeskommune tilbyr utdanningsstipend for å motivere til utdanning i samisk språk i videregående skole og på universitets- og høgskolenivå.

Institusjonelle ordninger

Universitetet i Tromsø har flere stipendordninger for studenter i samisk / samiske emner. De tre som omtales her, forvaltes av Senter for samiske studier:¹⁰⁰

- Joho Niillas stipeanda, en stipendordning for studier av samisk språk på master- og 2000-nivå, som tilsvarer andre år (fra tredje semester) på bachelorstudiet.
- Reisestøtte til samiske studenter på master- eller doktorgradsnivå. Ordningen, som har eksistert siden midten av 1990-tallet, har gitt samiske studenter på master- og doktorgradsnivå anledning til et kortere utenlandsopphold på noen måneder, fortrinnsvis for å bygge urfolk-til-urfolk-kontakt. Studentene må være registrert ved universitetet, men kan samtidig ha tilhørighet ved andre utdanningsinstitusjoner, eksempelvis Samisk høgskole. Ordningen er finansiert over universitetets basisbevilgning.
- «Strategimidler» til master- og doktorgradsstudenter for arkivstudier, feltarbeid og konferansereiser, og til studenter som har avlagt mastergraden for at de skal utvikle ph.d.-prosjekter.

Samisk høgskole forvalter Seminarii Laponici fond, som ble opprettet i 1752. Fondet deler årlig ut inntil tre stipend på 15 000 kroner til studenter som tar samisk språk som en del av lærerutdanningen.

7.2 utfordringer for forskningen – utvalgets anbefalinger

Forskerrekrutteringen og institusjonenes ansvar

Da Norges forskningsråd i februar 2006 inviterte til innspill foran et nytt forskningsprogram for samisk forskning, påpekte både Forskningsrådet selv og forskningsmiljøene at forskerrekruttering var et vedvarende problem. Det ble poengtert at de fagmiljøene som i dag har faste stillinger innenfor feltet, i nær framtid vil oppleve aldersavgang og et problem med tilgang på kvalifiserte forskere. Fagmiljøene som fikk innspillene til høring, pekte derfor på at det måtte legges til rette for å sikre at yngre forskere hadde muligheter til å kvalifisere seg for relevante vitenskapelige stillinger.

¹⁰⁰ Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier. http://Universitetet i Tromsø.no/ansatte/organisasjon/stipender?p_dimension_id=88182&p_menu=72493&p_lang=2

Utvalget vil understreke at forsknings- og utdanningsinstitusjonene har et selvstendig ansvar når det gjelder å opprettholde samisk og urfolksrelatert forskningskompetanse. Derfor anbefaler utvalget at institusjonene har et konstant fokus på vektlegging av forskerrekruttering for selv å sikre kontinuitet ved eksisterende samiskrelaterte fagmiljøer når vitenskapelig personale går av for aldersgrensen. Dette problemet blir mer akutt i årene som kommer. Utvalget har notert seg at noen fagområder har lykkes bedre enn andre når det gjelder samisk forskerrekruttering, og vil understreke nødvendigheten av at de ulike fagmiljøene innarbeider et samisk forskingsfokus i sine rekrutteringsstrategier.

Videre viser utvalget til kapittel 4 i *Samiske tall forteller 4*, som drøfter den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen ved Universitetet i Tromsø (Samisk høyskole / Sámi allaskuvla, 2011). Her påpekes det at fagområder som har satset på det samiske forskningsfeltet og som har egne toppstillinger med et særlig ansvar for dette feltet, også har lyktes i å skape grunnlag for forskningsmiljøer som tilrettelegger for kompetansebygging og gode stipendiat- og undervisningsmiljøer. Det synes åpenbart at langvarig satsing i form av eksplisitt strategi og personellmessig oppbygging har gitt resultater. Større miljøer med førstestillings- og toppstillingskompetanse antas også å ha betydning for gjennomstrømningen.

Forskerekoler og bistillinger

Også de nye ordningene med forskerekoler, der hensynet til gjennomføring innenfor de nye doktorutdanningene står sentralt, later til å ha en positiv virkning. Forskningsrådet har hittil hatt gode erfaringer med sine nasjonale forskerekoler, som er organisert etter en nettverksmodell der vertsinstitusjonen er godkjent for tildeling av doktorgrad på feltet, mens de øvrige institusjonene er tilknyttet på faglig grunnlag for å styrke sin forskerutdanning og utvide sitt forskningsmiljø. Forskerekoler etter en slik modell burde kunne være aktuelle også innenfor samisk forskning, på nordisk, nasjonalt og/eller institusjonsnivå.

Utvalget mener at et annet velegnet tiltak kan være å legge institusjonelt og praktisk til rette for professor-II stillinger i samiske forskningsmiljøer. Toerstillinger kan motivere og bidra til robusthet og samarbeid mellom de samiske forskningsmiljøene.

Gjennomføringstiltak

Et problem med gjennomstrømning som ser ut til å være større i samiske sammenhenger enn innenfor andre forskningsområder, er at doktorgradsstipendiatenes kunnskap er svært etterspurte andre steder i samfunnet. De blir ofte engasjert til andre oppdrag i stipendperioden. Dette er en kortsiktig løsning på samfunnets mangel på samisk ekspertise, for selv i de tilfellene der oppdragene er faglig relevante for avhandlingen, kan slike oppdrag føre til at avhandlingsarbeidet blir forsinket. Utvalget vil derfor anbefale at man legger forholdene praktisk til rette slik at stipendiatene kan gjøre seg ferdige med avhandlingen innenfor den planlagte stipendperioden. Som eksempel på slik tilrettelegging

kan nevnes at forskjellige «gjennomføringsstipend»-ordninger har vært benyttet både ved Universitetet i Tromsø og i forskningsrådssystemet med tilfredsstillende resultat.

Samisk forskning i flere miljøer

Utvalget tar for gitt at de miljøene som allerede har bygd opp kompetanse i samiskrelatert forskning, skal opprettholde og utvikle den. Derfor må det, som et minimum, utdannes et tilstrekkelig antall rekrutter til at det blir konkurranse om stillingene etter de forskerne som slutter. Men også relevante forskningsmiljøer som ikke tidligere har hatt slik kompetanse, bør settes i stand til å arbeide seg opp på det samiske forskningsfeltet. Det er, både av forskningseksterne og -interne grunner, viktig at den samiskrelaterte forskningen foregår i flere miljøer og ved flere institusjoner. Både det samiske samfunnet og majoritetssamfunnet har behov for at det utvikles samiskrelatert forskning på mange felt. Dessuten er forskerdialogen, som sikrer kvaliteten i forskningen, essensiell på alle forskningsområder. Utbygging av samisk forskning i flere forskningsmiljøer sikrer bredde i innfallsvinkler og flere stemmer i fagdebatten.

8 Utviklingen av Samisk høgskole / Sámi allaskuvla mot en vitenskapelig høgskole

8.1 Sakens forhistorie

I mandatet heter det at utvalget skal: «Vurdere utviklingen av Sámi allaskuvla mot en vitenskapelig høgskole og videre mot et urfolksuniversitet, herunder også vurdere hvordan samarbeid i nordområdene kan bidra til dette.» En bakgrunn til dette spesifikke punktet i mandatet er *Stortingsmelding nr. 28, (2007–2008), Samepolitikken*. I den stadfestes det: «Det er et mål at en samorganisert Samisk høgskole / Nordisk Samisk Institutt skal bli godkjent som vitenskapelig høgskole. Det forutsettes at det ved akkreditering godtgjøres at fastsatte kriterier er oppfylt.» (*St.melding nr. 28, (2007–2008): kap 12.6.*)

Stortingsmelding nr. 34 (2001–2002) Kvalitetsreformen – Om høyere samisk utdanning og forskning inneholder en relativt grundig gjennomgang av forhold knyttet til Samisk høgskole. Meldingen påpeker at både Mjøsutvalget og Nergårdutvalget foreslo at høgskolen skulle styrkes og utvikles til en vitenskapelig høgskole (NOU 200:14, *Frihet med ansvar, NOU 2000:3, Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner*). Også *Stortingsmelding nr. 34* foreslo at Samisk høgskole skulle styrkes slik at skolens status kunne endres til vitenskapelig høgskole, forutsatt at prosedyre som var gjeldende den gang for akkreditering ble fulgt. Saken ble fulgt opp i *Stortingsmelding nr. 28 (2007–2008), Samepolitikken*. Her ble det antatt at den da nylig gjennomførte samorganiseringen av Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt ville føre til en vesentlig styrking av det samiske akademiske miljøet, en styrking som ville gi et enda bedre grunnlag for godkjenning av institusjonen som vitenskapelig høgskole. Og i sin egen strategiske plan for perioden 2006–2011 hadde Samisk høgskole som hovedmål at institusjonen skulle bli akkreditert som vitenskapelig høgskole i løpet av perioden.

Samisk høgskole er tillagt et nasjonalt ansvar for å ivareta og videreutvikle samisk språk og kultur gjennom sin forskning og undervisning. Når det gjelder Norges folkerettslige forpliktelser for å legge til rette for at Samisk høgskole skal kunne fylle denne rollen, viser utvalget til kapittel 3. I det følgende vil utvalget drøfte spesifikt NOKUTs akkrediteringskrav sett i forhold til situasjonen for Samisk høgskole.

8.2 Allmenne krav til en vitenskapelig høgskole og NOKUTs krav til akkreditering

En vitenskapelig høgskole i Norge er en utdannings- og forskningsinstitusjon på universitetsnivå, men innenfor avgrensede fagområder. De ni vitenskapelige høgskolene i Norge representerer et bredt spekter av faggrupper: merkantile fag, kunstfag, helse- og sosialfag, veterinærfag, teologi og idrett. En vitenskapelig høgskole har samme type ansvar og fullmakter for utdanning, forskning og forskerutdanning som et universitet. Et

universitet må oppfylle et krav om å tildele doktorgrad på minst fire ulike fagområder, mens en vitenskapelig høyskole må kunne tildele doktorgrad på minst ett fagområde.

En fordel med å oppnå status som vitenskapelig høyskole er at det gir institusjonen muligheter for spesialisering. En ulempe med spesialisering kan være at ressursene konsentreres, og at en slik satsing kan gå ut over andre fagfelter og utover grunnutdanninger ved institusjonen i en periode. For Samisk høyskole vil det bli en utfordring å prioritere mellom å opprettholde bredden i fagtilbud, og spesialisering innenfor utvalgte fagfelt innenfor gjeldende økonomiske rammer.

Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT)s krav

For å oppnå status som vitenskapelig høyskole, må Samisk høyskole gjennom en institusjonsakkreditering, styrt av NOKUT.

NOKUT er et faglig uavhengig organ under Kunnskapsdepartementet, og har som formål blant annet å: «sikre og fremme kvalitet i høyere utdanning og fagskoleutdanning gjennom å føre tilsyn med og stimulere til utvikling av kvaliteten i utdanningen ved norske universiteter, høyskoler og fagskoler.» (NOKUTs hjemmeside, www.nokut.no). NOKUT godkjenner i den forbindelse blant annet institusjonenes kvalitetssikringssystem, akkrediterer studier som institusjonene ikke selv har fullmakt til å etablere, samt behandler søknader om institusjonsakkreditering, det vil si søknader om innpass i en høyere institusjonskategori, med utvidede fullmakter til selv å etablere nye studier:

- Private høyskoler søker akkreditering som høyskole, og får dermed rett til selv å etablere nye studier innen første syklus (bachelorgradsstudier).
- Statlige høyskoler søker akkreditering som vitenskapelig høyskole, og får dermed rett til selv å etablere nye studier innen første og andre syklus (bachelor- og masterstudier) innenfor det fagområde der de har rett til å tildele doktorgrad.
- Statlige høyskoler søker akkreditering som universitet, og får dermed rett til selv å etablere nye studier på alle nivåer.

Kravene som en institusjonsakkrediteringssøknad må tilfredsstille, fremkommer dels av Kunnskapsdepartementets Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning, hvor rammene for NOKUTs virksomhet trekkes opp, og dels av NOKUTs egen «Forskrift om tilsyn med utdanningskvaliteten i høyere utdanning» (tilsynsforskriften), der kravene er ytterligere presisert i kapittel 2, «Akkreditering av institusjoner», (NOKUT, 2011).

I Kunnskapsdepartementets forskrift § 3.3 er kravene en høyskole må tilfredsstille for å kunne «rykke opp» til vitenskapelig høyskole formulert slik:

§3-3 Standarder for akkreditering av institusjoner

(2) for å bli akkreditert som vitenskapelig høyskole må følgende vilkår være oppfylt:

- a) *Institusjonens primærvirksomhet skal være høyere utdanning, forskning og faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid samt formidling*
- b) *Institusjonens organisering og infrastruktur skal være tilpasset virksomheten*
- c) *Institusjonene skal ha forsknings- og faglig eller kunstnerisk utviklingsvirksomhet av høy kvalitet relatert til sine fagområder*
- d) *Institusjonen skal ha ansatte i undervisnings- og forskerstillinger på de fagområder som inngår i studiene*
- e) *Institusjonen skal ha akkreditering for minst ett studietilbud av minst fem års varighet, samlet eller som integrert studieløp, som gir selvstendig rett til å tildele høyere grad, og ha uteksaminert høyere grads kandidater i minst to år.*
- f) *Institusjonen skal ha en stabil forskerutdanning og rett til å tildele doktorgrad, eller ha akkreditering for tilsvarende stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid, jf. § 3-1 tredje ledd.*
- g) *institusjonen skal være tilknyttet nasjonale og internasjonale nettverk innenfor høyere utdanning, forskning og faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid, og skal delta i det nasjonale samarbeidet som gjelder forskerutdanning eller tilsvarende stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid.¹⁰¹*

Det er her verdt å merke seg bokstaven f), som sier at søkerinstitusjonen – som grunnlag for å kunne øke om å bli vitenskapelig høyskole, allerede må ha retten til å tildele doktorgrad, og i den forbindelse også kunne vise til en allerede stabil forskerutdanning.

I behandlingen av søknader om institusjonsakkreditering er NOKUT pålagt å benytte sakkyndige, og det stilles formelle kompetansekrav til oppnevningen av disse. Den sakkyndige komiteen skal videre besøke søkerinstitusjonen, og ha møter med representanter for studentene, fagmiljøet og ledelsen. NOKUT rangerer ikke kvaliteten mellom forskjellige studieprogrammer. Det foretar heller ikke rangeringer mellom ulike læresteder.

Mandatet for dette utvalgets arbeid innebærer blant annet å belyse mulige veier videre for Samisk høyskole, det vil si fra statlig høyskole til vitenskapelig høyskole – og deretter kanskje også til urfolksuniversitet.

Første trinn vil – i samsvar med Kunnskapsdepartementets forskrift – være å etablere en forskerutdanning ved Samisk høyskole, det vil si at høyskolen får et doktorgradsstudium akkreditert. Også her legger Kunnskapsdepartementets forskrift rammene for en slik akkreditering, mens NOKUTs egen tilsynsforskrift formulerer kravene mer detaljert. I departementets forskrift heter det:

Ved akkreditering av et nytt doktorgradsstudium skal studiet ha et fagmiljø tilsvarende minst 8 årsverk med førstestillingskompetanse, hvorav minst seks er i heltids kombinerte forsknings- og undervisningsstillinger og minst 4 har professorkompetanse. Institusjonen må videre kunne dokumentere at den har kapasitet og rekrutteringspotensial til å knytte minst 15 doktorgradsstudenter til studiet i løpet av fem år etter oppstart. Institusjonen må kunne sannsynliggjøre at

¹⁰¹ FOR 2010-02-01 nr 96: Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning; <http://www.lovddata.no/for/sf/kd/xd-20100201-0096.html>

den over tid kan opprettholde et doktorgradsmiljø med minst 15 doktorgradsstudenter.¹⁰²

Videre har departementets forskrift i 2011 skjerpet kravet til stabilt læringsmiljø. Merknad til § 3-1 tredje ledd lyder nå:

Vilkåret om størrelsen på fagmiljøet og antallet doktorgradsstudenter er ment å sikre at doktorgradsutdanningen holder høy kvalitet over tid. Institusjonen må kunne sannsynliggjøre at studiet har et rekrutteringspotensial, samt et tilstrekkelig antall stipendiatsstillinger knyttet til studiet, som tilsier at den kan opprettholde et nivå på 15 doktorgradsstudenter over tid. Dette stiller krav til bredden i fagmiljøet. Studenter på de bachelor- og masterutdanninger som, sammen med ekstern rekruttering, danner grunnlag for rekrutteringen til doktorgradsstudiet, må kunne finne fordypningsmuligheter på doktorgradsnivå innenfor et bredt fagområde.

Ordningen med kvantitative kriterier ved akkreditering av doktorgradsutdanninger skal evalueres ett år etter innføringen.

Kunnskapsdepartementet er oppmerksomt på at dette kravet kan by på særskilte utfordringer ved Samisk høgskole fordi høgskolens formål er avhengig av at det kan rekrutteres personale og doktorgradskandidater med samisk språkkompetanse. Det pågår nå en større utredning om samisk forskning og høyere utdanning som bl.a. skal redegjøre for hvordan Samisk høgskole kan videreutvikles. I forbindelse med oppfølgingen av denne utredningen vil Kunnskapsdepartementet i samråd med Sametinget og Samisk høgskole vurdere om det er behov for å foreta spesialtilpasninger i regelverket for å sikre høgskolen en god videreutvikling.¹⁰³

Av ovenstående sitat framgår det at Kunnskapsdepartementet har satt et allment krav til fagmiljøets størrelse og et minimumskrav til 15 doktorstudenter over tid, men at departementet har åpnet for å kunne vurdere spesialtilpasninger for Samisk høgskole. Etter at et eventuelt doktorgradsstudium er akkreditert, og har befestet et stabilt fag- og læringsmiljø (jf. de aktuelle forskriftene), vil neste fase være å søke om å oppnå status som vitenskapelig høyskole. Her kommer igjen kravene for institusjonsakkrediteringen inn, både i departementets og i NOKUTs forskrift.

Dersom status som vitenskapelig høyskole oppnås, kan neste mulige skritt være å søke om å bli universitet. Før en slik søknad kan sendes NOKUT, må flere krav innfris. Institusjonen må ha fem studieløp av minst fem års varighet (bachelorgradsstudium + mastergradsstudium). Dernest, og som det aller viktigste: For å kunne søke om å bli universitet, må Samisk høgskole ha rett til å tildele i alt fire doktorgrader. I tillegg kommer ytterligere kvantitative og kvalitative forskriftskrav. Det er en lang vei å gå fra å være vitenskapelig høyskole til å bli universitet, og det er ingen naturlig vei i og med at institusjonskategorien vitenskapelig høyskole først og fremst rommer institusjoner som

¹⁰² Samme sted.

¹⁰³ FOR 2010-02-01 nr 96: Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning, § 3-1, del 3, endret gjennom KD FOR 2011-03-15-289, endringer i merknader til forskrift om kvalitet i høyere utdanning; http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/for/sf/kd/td-20110127-0297-007.html&emne=nokut*&&.

forvalter en relativt smal studieportefølje, eksempelvis Handelshøyskolen BI (økonomi), Norges musikkhøgskole (musikk), og Menighetsfakultetet (teologiske fag).

Utvalget merker seg at Samisk høgskole har en grunnbemanning av vitenskapelig ansatte som nesten tilfredsstillende de ordinære NOKUT-kriteriene for en vitenskapelig høgskole. Det betyr at Samisk høgskole må antas å ha den kompetansen innen rekkevidde som kreves for å forvalte et kvalitetsmessig godt doktorgradsprogram i henhold til gjeldende standarder.

Utvalget vil peke på at rekrutteringsgrunnlaget for doktorgradsutdanning innenfor samisk forskning er knapt, og det er urealistisk at Samisk høgskole vil kunne oppnå den dimensjonen på antallet doktorkandidater som forskriftene fastsetter, selv på lengre sikt. For å illustrere et realistisk nivå på forskerutdanningen, viser utvalget til at Uleåborgs universitet har kreert 10 doktorer i samiske språk og kulturer de siste 30 årene. Universitetet i Tromsø har kreert tre doktorer i samiske språk i tiårsperioden 1990–2009 (*Samisk tall forteller 4*). Derfor mener utvalget at det kvantitative kravet for Samisk høgskoles del bør avveies mot høgskolens særlige ansvar for samisk språk, se avsnittet nedenfor.

8.3 Samisk høgskole med et særlig ansvar for samiske språk

Samisk høgskole er tillagt et nasjonalt ansvar for å ivareta, styrke og utvikle samisk språk som vitenskapsfag. Høgskolen har også nedlagt et stort arbeid i å utvikle terminologi innenfor ulike fagområder. Utvikling av samisk som vitenskapsspråk er imidlertid et langsiktig arbeid som krever kontinuerlig innsats.

I henhold til samelovens § 3-12 skal Sametinget arbeide for vern og videre utvikling av samiske språk i Norge, og Sametingets ansvar for normering av samisk språk og godkjenning av samiske termer er svært sentralt i dette arbeidet. Den videre utviklingen av samisk språk er imidlertid basert på mange aktører, og utviklingen av samisk som *vitenskapsspråk* er avhengig av at det finnes aktive samiskspråklige forskningsmiljøer der samisk terminologi innenfor forskjellige forskningsfelt utvikles og brukes. Akkreditering av Samisk høgskole som vitenskapelig høgskole vil styrke dette arbeidet innenfor de fagene det i dag forskes og undervises i ved høgskolen, og en videre utbygging av skolens fagtilbud vil ytterligere bidra til å utvikle samisk som vitenskapsspråk. Ansvar vil i prinsippet omfatte også terminologiutvikling på felter som det ikke undervises i ved høgskolen. *Samisk vitenskapelig tidsskrift* som er forankret ved høgskolen, spiller en meget viktig rolle i denne sammenhengen. Utvikling av samisk som vitenskapsspråk, også utenom fagfeltet samisk, er derfor etter utvalgets oppfatning avhengig av at Samisk høgskole utvikles til en vitenskapelig høgskole for å sikre institusjonaliserte rammer med kontinuitet. Utvalget mener også at forpliktelsen til å utvikle samisk forskning og for samisk som vitenskapsspråk er så viktig at dette ansvaret bør gi grunnlag for at NOKUT

fraviker sitt krav om at doktorgradstilbudet skal kunne opprettholdes på et nivå med 15 doktorgradskandidater over tid.

8.4 Akkreditering av Samisk høgskole

Et doktorgradsprogram ved Samisk høgskole bør faglig sett dekke kjernefagene ved høgskolen. Utvalget vet at høgskolen har et særskilt ansvar for utvikling av forskningen på samiske språk. Samisk høgskole har hatt et samiskspråklig ph.d.-program under utvikling siden 2009. Søknad om akkreditering av doktorgradsprogrammet i samisk språk er utsatt i påvente av denne utredningen. Samtidig ser utvalget det som viktig at doktorgraden i samisk språk ved Universitetet i Tromsø opprettholdes.

Realiseringen av et doktorgradsprogram kan muligens innebære en viss omlegging av det øvrige studietilbudet ved Samisk høgskole slik at man får en utdanningsmessig plattform som rekrutteringen til programmet kan bygge på.

Utvalget merker seg at Samisk høgskole har en grunnbemanning av vitenskapelig ansatte som nesten tilfredsstillende de ordinære NOKUT-kravene til vitenskapelige høgskoler. Det betyr at Samisk høgskole må antas å ha den kompetansen innen rekkevidde som kreves for å forvalte et kvalitetsmessig godt doktorgradsprogram i henhold til gjeldende standarder.

Hovedutfordringen, som ikke lar seg løse i overskuelig framtid på grunn av begrensninger i det demografiske rekrutteringsgrunnlaget, er derfor spesielt knyttet til antall doktorgradsstudenter. Derfor mener utvalget at det kvantitative kravet bør fravikes, i lys av både de folkerettslige overveielserne i kapittel 3 og høgskolens særlige ansvar for samisk språk. Godkjenningsprosessen bør starte så raskt som mulig.

Et slikt unntak fra de nasjonale kriteriene for godkjenning av doktorgradsprogrammer innebærer en særlig godkjenningsprosedyre for doktorgradsprogrammer ved Samisk høgskole der unntakskriteriene er spesifisert. Utvalget anbefaler at disse kriteriene bestemmes i konsultasjon mellom departementet og Samisk høgskole. Utvalget foreslår videre at det opprettes en fagfelleordning for vurdering av unntak fra det kvantitative NOKUT-kravet når det gjelder samiskspråklige doktorutdanninger, for å sikre samisk kompetanse i vurderingsprosessen.

8.5 Utvalgets anbefalinger

Utvalgets øvrige anbefalinger og forslag til tiltak (se 1.2.2) vil samlet sett legge grunnlaget for at Samisk høgskole / Sámi allaskuvla skal kunne utvikle seg til en vitenskapelig høgskole.

Utvalget vil spesielt vise til forslaget om program for samisk språkrøkt som et tiltak for å utvikle samisk som vitenskapsspråk, og går ut fra at forskningsprogrammet vil kunne støtte opp under utviklingen av Samisk høgskole mot en vitenskapelig høgskole.

Utvalget har ikke vurdert utviklingen av Samisk høgskole / Sámi allaskuvla videre mot et urfolksuniversitet, men antar at veien videre vil kunne åpnes for en slik utvikling under forutsetning at de kvantitative kravene for akkreditering av doktorgradsprogram fravikes slik utvalget har foreslått. Her er det imidlertid en del forhold som må avklares, blant annet hva som skal legges i begrepet «urfolksuniversitet». Utvalget har ikke funnet det mulig å utrede dette innenfor sine rammer.

9 Rollefordeling, samarbeid og koordinering

I *Stortingsmelding nr. 30 (2008–2009), Klima for forskning*, i kapitlet om internasjonalisering og samisk forskning, står det: «Fleksibilitet, omstillingsevne, kontinuitet og fornyelse er sentrale begreper for vern og utvikling av det samiske samfunnet. Forskningen skal bidra til å styrke, bevare og utvikle samisk språk, kultur, nærings- og samfunnsliv.» (*St. meld., nr. 30*: kap. 11.4.4, Samisk forskning)

I dette kapitlet drøfter utvalget rollefordeling og dessuten faglig og institusjonelt samarbeid innen samisk forskning og utdanning. Kapitlet er todelt, slik at første del drøfter prioriteringer og roller i samisk forskning og den neste delen samarbeid.

9.1 Rollefordeling og innflytelse på prioriteringer i samisk forskning

Allment kan det være spenninger mellom politisk styring og forskningens frihet, mellom forskningens samfunnsnytte og forskning på forskningens egne premisser. Prinsippet om at politikk ikke kan styre forskningsresultater er gyldig for all forskning. Samtidig er forskningsbasert kunnskap stadig viktigere for samfunnsutviklingen og forskningens tematiske innretting blir ofte et spørsmål om politiske prioriteringer når det kommer til finansiering av forskningsprogrammer. Bevilgende myndigheter ønsker at forskningens resultater med hensyn til samfunnsnytte skal stå i forhold til investeringene. Da kan det bli utfordrende å trekke en klar grense mellom politisk styring og forskningens frihet. Det må ikke nødvendigvis i praksis oppstå konflikt mellom de to prinsippene i den grad forskerne selv vil innrette sin forskning med sikte på å fremme samfunnspolitiske målsettinger som det er bred enighet om samtidig som politiske myndigheter respekterer måten forskerne definerer sine problemstillinger og metoder på.

Det grunnleggende poenget er at spørsmålene om forskningens plass i samfunnsutviklingen må ses i sammenheng med hva som er de ulike rollene til henholdsvis politiske organer, forskningsinstitusjoner og enkeltforskere. I samisk sammenheng med små og spredte forskningsmiljøer, sett sammen med store utviklingsbehov innen ulike samfunnssektorer, blir behovet for koordinering og samordning av knappe ressurser for felles utviklingsmål særlig betydningsfullt.

9.1.1 Samisk forskning og forskningsrådssystemet

Fra 1981 til i dag har forskningsrådssystemet som nevnt (jf. 4.3.2) finansiert fire programmer for samisk forskning. Utenom programsatsingene har det også vært øremerket midler til samisk forskning. Det er imidlertid programmene som har gitt et overordnet, strategisk blikk på den samiske forskningen. Det er også programmene som har hatt ansvar

for kunnskapsstatus og oppfølging av Forskningsrådets institusjonsstrategi for samisk forskning.

Utvalget mener at Forskningsrådet samlede innsats for samisk forskning har vært betydelig, både når det gjelder rekruttering av samer til forskningen, rekruttering til forskning om samiskrelevante problemstillinger generelt, formidling av forskningen og innsats for samisk som vitenskapsspråk. Utvalget ønsker sterkt at Forskningsrådet skal videreføre særskilte programmer for samisk forskning, samtidig som samiskrelevant forskning også bør gjøres til en naturlig del av andre forskningsprogrammer.

9.1.2 Sametinget og forskningen

Forskning er av stor betydning i alle sammenhenger i alle moderne samfunn. For Sametinget, som er det politiske organet for samene som urfolksminoritet, er det viktig å bli hørt og ha innflytelse i forskningspolitiske spørsmål av betydning for alle sider ved samenes livsvilkår. Sametinget har nylig utarbeidet en melding om opplæring og utdanning, som et skritt i retning av å utarbeide en helhetlig samisk utdanningspolitikk. (*Sametingsmelding om opplæring og utdanning*, 2011). Utvalget ser det som naturlig at denne meldingen følges opp av en samisk forskningsmelding.

Utvalget ser det som naturlig at Sametinget deltar i fora som meisler ut forskningspolitikken på felt av spesiell betydning for det samiske samfunnet, som f.eks. i Forskningsrådets organer. Forskningsrådet spiller en strategisk viktig rolle for samisk forskning.

Når Forskningsrådet setter sammen nye divisjonsstyrever, forespørres Sametinget om forslag til kandidater, og det er for tiden et samisk medlem i ett divisjonsstyre. I forrige oppnevningssperiode var det også samisk representasjon i Forskningsrådets hovedstyre, som oppnevnes av Kunnskapsdepartementet.

I Forskningsrådets handlingsplan for samisk forskning ble det lagt opp til regelmessig kontakt med Sametinget, og både Forskningsrådets administrerende direktør og styret for Divisjon for vitenskap møtte Sametinget i løpet av handlingsplanperioden. Kontakten ivaretas nå ved at Sametinget har en observatør i styret for Program for samisk forskning II. Dette er det organet i Forskningsrådet som forholder seg til samisk forskning på et systematisk, strategisk nivå, men forskningsfokuset er hovedsakelig begrenset til humaniora og samfunnsvitenskap.

Etter at konsultasjonsordningen mellom Sametinget og norske myndigheter ble etablert i mai 2005, har Forskningsrådet lagt vekt på å konsultere Sametinget om nye programmer og satsinger man anser som relevante for den samiske befolkningen. Utvalget ser det ikke som unaturlig at Sametinget kunne vært konsultert i flere av Forskningsrådets satsninger enn de Forskningsrådet selv umiddelbart oppfatter som samiskrelevante.

Konsultasjonsordningen stiller derfor store krav både til Forskningsrådet og Sametinget om henholdsvis å informere om og følge med i planleggingsprosessene. I denne sammenheng

er det viktig at konsultasjonene igangsettes i starten av en planleggingsprosess slik at Sametinget deltar allerede i premissgivningsfasen.

Utvalget foreslår at Norges forskningsråd gjennomgår egne rutiner og i samarbeid med Sametinget etablerer prosedyrer som kan styrke Sametingets deltakelse i planleggingen og utviklingen av nye forskningsprogrammer. Det er opp til Sametinget selv å avgjøre om de ønsker konsultasjon eller andre typer samarbeid om det enkelte program.

Når det gjelder deltakelse i selve programmene og spørsmålet om full representasjon versus observatørstatus, viser utvalget til departementenes håndtering av deltakelse i programrådene. I sin rapport *Departementenes sektoransvar for forskning* (2004) konkluderes det med at man ønsker forskjellige former for representasjon i forskjellige typer programmer. Slik utvalget ser det, synes det rimelig at Forskningsrådet forholder seg til Sametinget som til departementene, når det gjelder representasjon i styrene for de programmene Sametinget selv anser som særlig relevante.

Etter utvalgets mening bør Forskningsrådet formalisere faste møter med Sametinget på ledelsesnivå, og fortsette sin rutine med å innhente forslag fra Sametinget på kandidater til sine divisjonsstyrer. Kunnskapsdepartementet bør gjøre tilsvarende når det gjelder Forskningsrådets hovedstyre.

9.1.3 Samarbeid mellom fagmiljøer

I møter utvalget har hatt med institusjoner med ansvar for samisk forskning og utdanning, har det kommet fram at den nasjonale ansvarsfordelingen i praksis framstår som noe uklar for de institusjonene som omfattes av den. Særlig når det gjelder muligheter for å utvikle studietilbud og forskning innenfor samisk språk kunne enkelte av institusjonene ønske en klarere praktisk ansvarsdeling mellom Samisk høgskole og andre.

Ønsker om og vilje til samarbeid påvirkes av mange ulike faktorer. Et kjernesporsmål dreier seg om å få til samarbeidsformer som vil komme samtlige involverte institusjoner til gode, i form av for eksempel større ressurstilgang med hensyn til utvikling av studietilbud og forskningsprosjekter. Det kan imidlertid ligge en stor utfordring i å skape og opprettholde en samarbeidskultur, og især i en situasjon med stor konkurranse om både studenter og forskningsmidler. En bevisst satsing på samarbeidstiltak på ledelsesnivå er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning. I praksis finner samarbeid sted mellom enkeltpersoner som har felles faglige interesser, og som har tillit til hverandre som samarbeidspartnere. En særlig interessant gruppe samarbeidspartnere i samisk forsknings- og utdanningsammenheng, er de regionale samiske kompetanse-, kultur- og språksentrene der flere også ivaretar museums- og forskningsvirksomhet. Noen er kommet lengre enn andre i å utvikle forsknings- og utdanningsrelevant virksomhet, men det som kjennetegner alle er et utstrakt nettverkssamarbeid med etablerte forsknings- og utdanningsinstitusjoner. En illustrasjon er arbeidet ved Árran lulesamisk senter, jf. *Etablering av Forskningsinstituttet for urfolksstudier på Árran* (2009), og deres

samarbeidsavtale som ble etablert med daværende Høgskolen i Bodø og som er videreført med Universitetet i Nordland. Universitetet i Tromsø ved Senter for samiske studier har også inngått samarbeidsavtaler med bl.a. Sjøsamisk kompetansesenter i Porsanger og Senter for nordlige folk i Kåfjord. Det pågår videre et arbeid med å etablere et forskningssamarbeid mellom Várdobáiki samiske senter og dokumentasjonsskapsmiljøet ved Universitetet i Tromsø. Dette senteret har også etablert samarbeid med Samisk høgskole om samisk språkopplæring. Etter utvalgets syn representerer disse sentrene en stor ressurs for samisk forskning i kraft av å være samarbeidspartnere og inneha grundig kjennskap til sitt omland. I rekrutteringssammenheng kan de dessuten spille en stor rolle fordi de bidrar til å rekruttere studenter til bl.a. desentraliserte etter- og videreutdanningstilbud.

I en vurdering av samarbeidsformer er det naturlig å ta utgangspunkt i institusjonenes mer eller mindre overlappende aktivitetsområder. Samtidig må man ta høyde for at det dreier seg om nokså ulike institusjoner når det gjelder virksomhet innen samisk utdanning og forskning. Institusjonene har ulike profiler, roller, geografisk beliggenhet og målgrupper, og "arbeidsfordelingen" mellom institusjonene har etablert seg basert på slike ulikheter. Spørsmålet om samarbeid dreier seg om institusjonenes likheter og berøringsflater, men også om forskjeller og egenart.

9.1.4 Utviklingslinjer framover

Nasjonalt

Samene er en liten og utsatt urfolksminoritet i Norge, men samtidig en av de best organiserte urfolksgruppene i Europa med velfungerende og anerkjente institusjoner. Dette gir Norge et særlig ansvar og særlige muligheter for å bygge ut de samiskrelaterte forskningsmiljøene og dekke etterspurte forskningsbehov innenfor det samiske og urfolksrelaterte kunnskapsfeltet.

Helt sentralt i denne sammenhengen er det at samene gis bedre muligheter til å forske i eget språk og egen kultur på egne premisser. Den kunnskapen som frambringes gjennom forskning, preges blant annet av forskerens sosiale, kulturelle og etniske bakgrunn. Slike faktorer kan ha stor betydning for hvilke spørsmål som stilles, og derfor er det viktig at samer selv medvirker og influerer på forskningsagendaen. Forskningsaktivitet er dessuten viktig for et samfunns historiske og kulturelle bevissthet og som arena for kritisk refleksjon. Enkelte samiske språkgrupper, som sørsamisk, lulesamisk og østsamisk, er små og står i utsatte posisjoner. Utvalget anser at forskning på disse minoritetsspråkene og -kulturene er særlig viktig i tiden som kommer.

Et annet forskningsbehov av stor samfunnsmessig betydning angår forholdet mellom samene og det øvrige norske samfunnet. Det er høyst påkrevd at Norges befolkning gis muligheter til å lære mer både om samene som folk og som del av vårt multikulturelle samfunn, i tråd med det Hadi Khosravi Lile har påpekt i sin doktoravhandling fra 2011. I

tillegg til at dette vil gi kunnskap som er et gode i seg selv, vil det også øke forståelsen og dermed bedre forutsetningene for gode samhandlingsformer. Det er også viktig å øke forståelsen av at det samiske samfunnet er komplekst, med stor kulturell og språklig variasjon. Ulike økologiske eller næringsmessige tilpasninger har utviklet seg over tid, og kontakten med omverdenen har artet seg forskjellig ut fra bosted, næring, kommunikasjonsmønstre osv. Disse forholdene har skapt ulike betingelser for livsanskuelser og kulturelle uttrykk.

Samiske forskningsmiljøer har vokst seg større og sterkere de senere årene, men nå nærmer en generasjon av forskerne seg pensjonsalderen, og derfor er det absolutt nødvendig sette inn en rekrutteringsinnsats. Dette drøftes nærmere i kapittel 6.

Samisk som tverrfaglig forskningsfelt

Det samiske forskningsfeltet inviterer til stor grad av tverrfaglig samarbeid. Gjennom flere forskningsrådsfinansierte prosjekter har dette latt seg gjennomføre. Slikt samarbeid kan dessuten fremmes gjennom egne sentre, illustrert med Senter for samisk helseforskning og Senter for samiske studier, begge ved Universitetet i Tromsø. Uansett organisering må ambisjonen være å styrke bredden i det samiske forskningsfeltet, samtidig som det satses på å utvikle spisskompetanse og toppforskningsmiljøer. Grunnlaget for dette ligger bl.a. i den mangeårige samiske forskningssatsningen i regi av Norges forskningsråd (se 4.3.2.).

Da urfolksnettverket ble dannet i 1997 (jf. 3.2), hadde allerede ulike former for forskningsrettet samarbeid mellom institusjoner innenfor samisk forskning foregått i lang tid. Dermed fantes det kompetanse og erfaringer når det gjelder slikt samarbeid, som man vil kunne dra nytte av i en prosess der man tar sikte på å styrke forskningssamarbeidet. Erfaringene innbefattet også initiativ til samarbeid som ikke har latt seg realisere, og oppstart av felles tiltak som av ulike årsaker har vært vanskelig å gjennomføre. I en prosess der man tar sikte på å styrke forskningssamarbeidet vil man kunne dra nytte av eksisterende erfaringer og kompetanse når det gjelder slikt samarbeid. Bevissthet om hva man har lyktes med er svært sentralt i en slik sammenheng, men også mindre vellykkede tiltak kan gi verdifull innsikt. Når det gjelder tiltak for å forbedre rammebetingelser for samarbeid om forskning, viser utvalget til erfaringene fra Urfolksnettverket. Nettverket foreslås reetablert og videreført i noe endret form.

Forskningssamarbeid internasjonalt

Samene en del av den globale urfolksbevegelsen, der kunnskap og nettverk utvikles og perspektiver deles. Dette internasjonale samarbeidet utgjør en svært viktig ressurs også i forsknings- og utdanningssammenheng. Et eksempel er «World Indigenous Nations Higher Education Consortium»,¹⁰⁴ som Samisk høgskole er en del av. I andre forsknings- og utdanningssamarbeid er urfolksperspektiver en integrert del av virksomheten, illustrert med samarbeidet om Arktisk universitet. Dessuten er urfolks- og samisk fokus innarbeidet i de

¹⁰⁴ <http://www.win-hec.org/>

enkelte forsknings- og utdanningsinstitusjonenes internasjonale samarbeid og avtaler. Slik utgjør internasjonale nettverk en viktig ramme for samisk og samiskrelatert forskning, samtidig som den samiske FoU-virksomheten må imøtekomme kunnskapsutfordringer av betydning for dagens og morgendagens samiske virkelighet.

Det er en styrke at samisk forskning over lang tid har opparbeidet seg kontakt og samarbeid med internasjonale miljøer som arbeider med forskning knyttet til urfolk og minoritetsgrupper. Internasjonalt forskningssamarbeid framstår derfor som et karakteristisk trekk ved samisk forskning. Urfolksforskingsmiljøene blir viktige arenaer for et "urfolk-til-urfolk-samarbeid" også innenfor forskning og utdanning. I tillegg til dette internasjonale fortrinnet ved samisk forskning, har også forskningsfeltet et særlig ansvar for transnasjonale forhold for å bedre forståelsen av samenes status som urfolk og som ett folk som har fått sine tradisjonelle bosettingsområder delt opp av statene.

Norges innsats på den internasjonale menneskerettighetsagendaen vil ytterligere kunne styrkes gjennom en aktiv forskningspolitikk, og utgjøre et viktig bidrag på internasjonale arenaer for urfolk. Den internasjonale kontakten urfolk imellom, illustrert gjennom både undervisning, forsknings- og utviklingsprosjekter vil videre kunne utvikles. Også i et nordområde- og sirkumpolært perspektiv er satsning på samisk og urfolksrelatert forskning og utdanning en særlig viktig virksomhet. I arbeidet med en nordisk samekonvensjon utgjør forskning et viktig bidrag til samarbeid over landegrensene. Et særlig potensial for urfolksrelatert forskning ligger i et økt forskningssamarbeid med Canada fordi urfolk her utgjør en viktig dimensjon i landets nordområdesatsing. Videre må urfolksinteresser gis en helhetlig integrering i forsknings- og utdannings-samarbeidet med Russland fordi urfolk i særlig grad berøres av tunge prosesser knyttet til bl.a. militær aktivitet, klimaendringer, miljøgifter og arealinngrep. En tematisk satsning kan være forskningens søkelys på urfolkenes stilling og rettigheter innen olje- og gass og øvrig ressursutvinning. I tillegg til etterspurte forskningsbehov og forskning som virkemiddel i samfunnsutviklingen, er det viktig å understreke betydningen av at ulike forskningsmiljø på et selvstendig faglig grunnlag får mulighet til å utvikle forskningsprosjekter og programmer innenfor det samiske og urfolksrelaterte forskningsfeltet.

Samlet vil utvalget understreke betydningen av at urfolksinteresser ikke må marginaliseres, men bli en integrert del av forsknings- og utdanningsprogrammer som utvikles innenfor nordområdesatsingen og samarbeidet i den arktiske regionen.

9.1.5 Faglig sterke og omstillingsdyktige institusjoner i Norge

Mye er blitt oppnådd de siste par tiår for å fremme samarbeid og koordinering mellom samiske institusjoner, gjøre dem mer robuste og møte framtidige utfordringer (jf. 3.3). Et av de viktigste tiltakene var opprettelsen av det tidsbegrensede prosjektet *Urfolksnettverket* (1998–2001, jf. 3.3.3). Nettverket initierte flere faglige samarbeidstiltak og viste

potensialet i det samiske kunnskapssamfunnet, men ble i liten grad fulgt opp med etablering av nye faste institusjonelle rammer.

En nasjonal arbeidsdeling mellom samiske institusjoner som disse institusjonene i utgangspunktet slutter opp om er etablert gjennom sentrale vedtak, og representerer etter utvalgets mening et godt utgangspunkt for en balansert videreutvikling av institusjonssamarbeidet. Et nyere eksempel på formalisert institusjonssamarbeid er Samisk lærerutdanningsregion som ble opprettet i 2011 i forbindelse med den nye grunnskolelærerutdanningen fra høsten 2010. Fem lærerutdanningsinstitusjoner i Nord-Norge og Trøndelag sluttet seg sammen for å kunne gi et bedre tilbud innenfor samisk språk, samiske fag og emner innenfor dette området. Det nye samarbeidet inngår i SAK region 7. Samisk høgskole har hovedansvaret for koordinering av samarbeidsregionen, som ellers består av Høgskolen i Finnmark, Universitetet i Tromsø, Universitetet i Nordland og Høgskolen i Nord-Trøndelag.¹⁰⁵ I tillegg har Høgskolen i Nord-Trøndelag og Universitetet i Nordland ansvarsoppgaver for sørsamisk og lulesamisk.¹⁰⁶

SAK-Region 7-samarbeidet planlegger å tilby utdanning i andre nordiske land, samt Russland.

Men det er fortsatt uklareheter omkring omfang og fortolkning av de enkelte institusjonenes ansvar, og grenseoppgangen mellom de ulike oppgavene (jf. utvalgets forslag om at departementet foretar en gjennomgang av arbeidsdelingen, se 1.2.2). Etablerte mekanismer for koordinering mellom institusjonene har til nå ikke gitt de ønskede resultater i form av et felles løft for en mer dynamisk utvikling av det samiske kunnskapssamfunnet. Samordningsmekanismene som finnes har ikke et klart nok definert mandat, et felles utviklingsarbeid blir derfor lite forpliktende for den enkelte institusjonen. Det er heller ikke tilstrekkelig ressurser for å sike sekretariatsfunksjoner og andre stimuleringsiltak slik at institusjonene ser seg i stand til å prioritere fellesanliggender høyt nok.

I perioden er det også blitt utarbeidet flere offentlige utredninger (jf. rapportens referanseliste) som peker på store utfordringer knyttet til samisk forskning og utdanning. Det er bred enighet om problembeskrivelsen, også om betydningen av å få et grep om de institusjonelle utfordringene. Det har likevel vist seg vanskelig å omsette de mange gode analysene og forslagene til effektive tiltak. I lys av den utsatte posisjonen vi må regne med at samisk forskning og høyere utdanning vil ha i enda mange år, mener utvalget at et hovedfokus nå må rettes mot forpliktende institusjonelle grep.

¹⁰⁵ <http://oahpahun.info/>

¹⁰⁶ *Stortingsmelding nr. 28, (2007–2008), Samepolitikken*, kap 12: «Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Nord-Trøndelag skal fortsatt ha nasjonalt ansvar for henholdsvis lulesamisk og sørsamisk som ledd i lærerutdanning.».

9.1.6 Samordningsrådet for høyere utdanningsinstitusjoner med ansvar for samisk forskning og høyere utdanning

Slik utvalget ser det, har ikke hovedproblemet for utviklingsarbeidet ligget i den vedtatte rollefordelingen mellom de samiske institusjonene, heller ikke i en mangel på gode forslag til enkelttiltak, men i en manglende institusjonell klarhet og tyngde i samordningstiltakene som kan gi fellestiltak konsistens og gjennomslag over tid. Utvalgets møter med berørte institusjoner etterlater et klart inntrykk av dagens ordninger som uoversiktlige og fragmenterte, men også av at det foreligger planer, forslag og konkrete initiativ som gir håp om bedre utnyttelse av ressurser og kompetanse i de samiskrelaterte institusjonene. Dette er bakgrunnen for at utvalget foreslår opprettelsen av et eget samordningsorgan, her kalt «Samordningsrådet for høyere utdanningsinstitusjoner med ansvar for samisk forskning og høyere utdanning». I tillegg til å sikre samisk autonomi innenfor kunnskapsutviklingen i tråd med folkerettslige prinsipper og prinsippene for norsk samepolitikk, skal rådet bidra til å synliggjøre og styrke samordnings- og koordineringspotensialet og dermed robustheten i det samiske kunnskapssamfunnet sett under ett. Samordningsrådet er et nytt organ som i hovedsak må finansieres i hovedsak utenfor nåværende rammer.

Rådet skal være en interesseorganisasjon for utdanningsinstitusjoner med ansvar for samisk forskning og høyere utdanning innenfor den nasjonale arbeidsdelingen. Innenfor sitt mandat skal rådet arbeide overfor norske myndigheter, Sametinget og andre relevante aktører, også på nordisk nivå. Rådet skal slik sett være et organ for norske samiskrelaterte institusjoner, men i tillegg ha et all-samisk formål og være en hovedaktør i arbeidet for samarbeid og koordinering mellom samiskrelaterte institusjoner på nordisk nivå.

Samordningsrådet skal kartlegge, artikulere og kanalisere fellessamiske anliggender innenfor utdanningssektoren. Det understrekes at rådet ikke skal initiere og koordinere forskning; forskningsutviklingen må skje innenfor forskerstyrte rammer (jf.

Urfolksnettverket). Rådet vil enkelt sagt ha en rolle innenfor det samiske kunnskapssamfunnet som tilsvarende det Universitets- og høyskolerådet (UHR) har nasjonalt. Samtidig vil flere av institusjonene som deltar i Samordningsrådet også være representert i UHR. Samordningsrådet bør i denne sammenheng derfor kunne fungere som en kanal for høyere utdanningsinstitusjoner med samiskrelaterte utdanningstilbud inn mot UHR og dets ulike fagråd der alle norske høyere utdanningsinstitusjoner er representert. På denne måten vil Rådets virksomhet kunne styrke den oppmerksomhet og status samiskrelaterte fag og emner vil kunne få innenfor de ulike fagrådene i UHR. Det er viktig å understreke at et slikt organ ikke må bidra til å isolere de samiske institusjonene fra det øvrige UH-systemet.

Slik utvalget ser det, er et samordningsorgan av denne typen, med grunnfinansiering fra myndighetene, en naturlig følge av Norges folkerettslige forpliktelser når det gjelder å legge til rette for å ivareta og utvikle det samiske kunnskapssamfunnet. Det vil også være et konstruktivt svar for å komme videre med mange av de samordningsutfordringene som mange institusjoner har opplevd i lengre tid. Et slikt organ vil dessuten være helt i tråd med de politiske målene som ulike regjeringer har formulert for samisk samfunnsutvikling, også

når det gjelder å fremme dynamiske og omstillingsdyktige institusjoner. Samordningsrådet bør for sin del kunne arbeide langs de samme strategiske hovedlinjer som gjelder for UHR i perioden 2011–2014 (jf. UHR, Årsmelding for 2010):

«UHR har utarbeidet strategiplan for 2011–14 og satt følgende mål for perioden:

- å bli en enda sterkere faglig og politisk drivkraft i utviklingen av samspillet mellom UH-institusjonene og andre samfunnsaktører
- å oppnå større gjennomslagskraft for verdien av kunnskap og kompetanse, og for universiteters og høyskolers interesser
- å gi effektive tjenester av høy kvalitet til medlemsinstitusjonene.»

Sammensetning, sekretariat og finansiering

Det må utarbeides en egen organisasjons- og finansieringsplan for Samordningsrådet i konsultasjon mellom myndighetene, Sametinget og de berørte institusjonene. Det er ikke formålstjenlig at utvalget går inn på detaljer i denne sammenheng, men vi vil likevel antyde en mulig grunnmodell:

Organisasjonsformen bør være enkel. Hver institusjon med et ansvar innenfor den nasjonale arbeidsdelingen har to representanter i Samordningsrådet. Rådet konstituerer seg selv ved valg av leder (som er et verv, ikke en stilling) og nestleder, eller bestemmer en rotasjonsordning for leder- og nestledervervet (leder sitter maks 2 x 2 år). I tillegg bør rådet ha observatører fra Sametinget og Kunnskapsdepartementet. Samordningsrådets sekretariat kan rotere etter en ordning bestemt av rådet, eller av praktiske grunner lokaliseres til den institusjonen som til enhver tid har ledervervet. Sekretariatslederstillingen lyses ut på åremål for eksempel for fire år med mulighet for en ekstra periode. Sekretariatsleder står ansvarlig overfor rådet.

Sekretariatet bør finansieres av en egen post på statsbudsjettet, utenfor dagens rammer, som sikrer et arbeidsdyktig sekretariat. Det er rimelig at institusjonene bidrar med en egenandel.

9.2 Utvalgets anbefalinger om overordnede institusjonelle grep

Utvalget ser at samisk forskning og høyere utdanning i stor grad avhenger av hvilke prioriteringer som gjøres av norske myndigheter og i konsultasjoner med samiske organer. Norges forskningsråd har gjennom sine programmer spilt en stor rolle for samisk forskning, en rolle som fortsatt vil være av stor betydning. Det har også vært gjort gode erfaringer med enkelttiltak som kan være modell for bredere satsinger.

Eksisterende samarbeidsformer, rolledefinisjoner og økonomiske rammer gir et godt utgangspunkt, men er utilstrekkelig for å nå myndighetenes samepolitiske mål og høste maksimale frukter av allerede investert økonomisk og intellektuell kapital (forskningsprogrammer og forskerutdanning). Et overordnet mål for en styrking og

utdyping av eksisterende samarbeid må for det første være å sikre rekrutteringen til samisk forskning og høyere utdanning. For det andre er det den samiske kulturen og de samiske språkenes eksistensvilkår og utviklingsmuligheter som bør stå i fokus for framtidsrettede tiltak på området.

Utvalget er av den oppfatning at det må tas to overordnede institusjonelle grep for å legge til rette for en ny utviklingsfase innen samisk forskning og høyere utdanning. Når det gjelder forskningens videre utvikling bør Sametinget starte utviklingen av en egen forskningsmelding. På utdanningsområdet anbefaler utvalget at «Samordningsrådet for høyere utdanningsinstitusjoner med ansvar for samisk» opprettes som et hovedtiltak for samordning og koordinering på området.

Referanser

Databaser

Database for statistikk om høgre utdanning (dbh-basen) <http://dbh.nsd.uib.no/index.action>.

- nivåinndeling av tidsskrifter: <http://dbh.nsd.uib.no/rapportering/publisering.action>
<http://dbh.nsd.uib.no/rapportering/publisering.action>

www.lovddata.no

- FOR 2010-02-01 nr 96: Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning
- FOR 2010-02-01 nr 96: Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning, 15.3.2011, nr. 289: Endringer i merknader til forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning; merknad til § 3-1 nytt tredje ledd
- Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven), kapittel 3, samiske språk

www.cristin.no, lest oktober 2011.

www.sametinget.no/Spraak/Fakta-om-samiske-spraak

www.samordnaopptak.no, lest 18.10.2011.

Øvrige referanser

Aikio-Puoskari, Ulla & Skutnabb-Kangas, Tove (2007): "When few under 50 speak the language as a first language: linguistic (human) rights and linguistic challenges for endangered Saami languages", i *Revitalizing the Periphery. Raporta/Report 1/2007*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta, 9-63. [ISBN 978-82-7367-013-7].

Andersen, S. og T. Pettersen (2008): "Befolkningsutvikling i samiske bosetningsområder – sentralisering og stabilitet," i *Sámi logut mUitalit / Samiske tall forteller 1*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. S.28–61.

Arran, (2009): «Etablering av Forskningsinstituttet for urfolksstudier på Árran. Tiltak i et utvidet samisk institusjonelt og forskningsmessig regionalt handlingsrom», et prosjekt finansiert av Nordland fylkeskommune og Høgskolen i Bodø. Godkjent av Árrans styre 17. april 2009, Árrans arkiv: 07/0068 doc 9931. www.arran.no/etablering-av-forskningsinstitutt.4603276-108273.html.

Brandt, S. S. og V. Schwach (2005): *Norsk, engelsk og tospråklighet i høyere utdanning. En pilotstudie om bruk av engelsk i fem fagtilbud ved fire læresteder, NIFU STEP Arbeidsnotat 18/2005*.

Broderstad, A. R. og E.G. Broderstad (2011): «Den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen ved Universitetet i Tromsø», i Sámi allaskuvla/ Samisk høgskole, *Samiske tall forteller 4. Kommentert statistikk 2011, Rapport 1/2011*.

- Bull, T. (2002): «Kunnskapspolitikk, forskningsetikk og det samiske samfunnet», *Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), Samisk forskning og forskningsetikk. Publikasjon nr. 2, 2002: 6–21.*
- Eide, Asbjørn: «Urfolks rettigheter – folkerettslige nyvinninger de siste 25 årene», *Gáldu Čála tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 4/2007 s. 39-80.*
- FAKD (2009): Fornyings, arbeids- og inkluderingsdepartementet: *Handlingsplan for samiske språk.*
- FAKD (2010): Fornyings- administrasjons- og kirkedepartementet: *Handlingsplan for samiske språk, status 2010 og videre innsats 2011.*
- (Finlands) Undervisnings- og kultusministeriet, (2012): *Åtgärdsprogram för att stimulera det samiske språket, Undervisnings- og kultusministeriet arbetsgruppspromemoir och utredningar 2012:7.*
- FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter*, art. 27, jf., menneskerettsloven § 2 og 3.
- Fulsås, Narve (1993): *Universitetet i Tromsø 25 år*, Tromsø 1993.
- ILO-konvensjonen nr. 169*, artikkel 26 og 27 og urfolkserklæringen artikkel 14.
- Henriksen, John B. (red.): «Samisk sselvbestemmelse, autonomi og selvstyre: utdanning, forskning og kultur», *Gáldu Čála tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 2/2009.*
- Kunnskapsdepartement (2011): *Proposisjon 1 S, 2011–2012, Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak) for budsjettåret 2012.*
- Kunnskapsdepartementet (2011), brev til Høgskolen i Sør-Trøndelag, 22.11.2011, ref. nr. 01105347-/OYJ, «Supplerende tildelingsbrev – Statsbudsjettet 2011 – kap. 281 post 01 – Tiltaksplan for rekruttering til samisk høyere utdanning – SAK region 7 – prosjektnummer 80078».
- Lile, H. (2011): *FNs barnekonvensjon artikkel 29 (1) om formålet med opplæring: En rettssosiologisk studie av hva barn lærer om det samiske folk*, en avhandling for ph.d.-graden, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo, 2011.
- Meld. St. 7 (2011–2012): Melding til Stortinget, Nordområdene. Visjon og virkemidler.*
- Minde, H. (2005): «Fornorskninga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger?», *Samisk skolehistoria 1. Davvi Girji 2005. På internett, <http://skuvla.info/skolehist/minde-n.htm>.*
- Nasjonal rekrutteringsstrategi for samisk høyere utdanning: strategi 2011–2014*, (2010): Rapport fra en nasjonal arbeidsgruppe ledet av Steinar Pedersen, rektor ved Samisk høgskole, Oslo (Kunnskapsdepartementet).

- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) (2002), *Samisk forskning og forskningsetikk*, desember 2002, elektronisk publisert på <http://www.etikkom.no/no/Vart-arbeid/Hva-gjor-vi/Bestilling-av-publikasjon/>
- Niemi, Einar og Anne Julie Semb (2009): «Forskningsetisk kontekst: Historisk urett og forskning som overgrep» (Sist oppdatert: 22. mai 2009). De nasjonale forskningsetiske komiteer [Online]. Tilgjengelig på <http://www.etikkom.no/no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Etniske-grupper/Forskninsetisk-kontekst-Historisk-urett-og-forskning-som-overgrep/>.
- Norden (2011): *Megatrends in the Arctic*, <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2011-711>.
- Nordisk samekonvensjon (2005): Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe, oppnevnt 13. november 2002, avgitt 26. oktober 2005, publisert som http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_samekonvensjon_norsk.pdf.
- Norges forskningsråd (1998): *Samisk forskning, Forskningsrådets utredning*, ISBN: 82-12-01211-5, november 1998.
- Norges forskningsråd (2007): *forskning.nord.to Revidert strategi for nordområdeforskning 2011–2016*, ISBN 978-82-12-02951-4 (trykk); ISBN 978-82-12-02952-1 (pdf).
- Norges forskningsråd (2007b): *Program for samisk forskning II - programplan 2007–17*, ISBN 978-82-12-02442-7 (pdf).
- Norges forskningsråd (2011): *Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer*, Oslo.
- NOKUT (2011): Forskrift om tilsyn med utdanningskvaliteten i høyere utdanning (tilsynsforskriften), vedtatt av NOKUT 27.1.2011, pdf-fil lastet ned fra www.nokut.no.
- NOU 2000:3, Samisk lærerutdanning.*
- NOU 2008:3, Sett under ett. Ny struktur i høyere utdanning.*
- NRK Sápmi, 27. april 2012: Nyhetsoppslag, «Samfunnet er i ferd med å splittes», http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/1.8104450
- Nystad, T.; M. Melhus og E. Lund (2006): "Samisktalende er mindre fornøyd med legetjenestene", *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* nr.6: 738-40.
- Næss, Ø.; M. Rognerud og B.H. Strand (2007): *Sosiale ulikheter i helse. En faktarapport*. vol.:1.
- Pedersen, Steinar (2010): innlegg på samisk barnehage- og skolekonferanse, 03.11.2010. www.samiskhs.no/article.php?id=1414.
- Regjeringen (Fornyings- administrasjons- og kirke departementet) (2012): Fakta om samiske språk,

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/samiske_sprak/fakta-om-samiske-sprak.html?id=633131

- Research Council of Norway (2007): *Evaluation of Norwegian Development Research*. Oslo: The Research Council of Norway.
- Rustad, Ø. (2010): "Befolkningsutvikling i STN-området". I *Sámi logut mUitalit / Samiske tall forteller 3*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla, s. 121–142.
- Rønning, W. (red.) (2008): *Læreplan, læreverk og tilrettelegging for læring. Analyse av læreplan og et utvalg læreverk i naturfag, norsk og samfunnsfag, NF-rapport nr. 2/2008*.
- Samarbeidsavtale (2011): Samarbeidsavtale for samisk lærerutdanningsregion, avtale inngått 7.2.2011 fram til 31.12.2014 mellom Samisk høgskole, Høgskolen i Finnmark, Universitetet i Nordland, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Universitetet i Tromsø,
- Sametingen (1996): Utredning om samisk forskning. avgitt Sametinget 5. desember 1996 av utvalget for å utrede samisk forskningsplan.
- Sametinget (2008a): Sametinget institusjonsmelding – Samiske institusjoner og det sivile samiske samfunnet, oktober 2008 (Sak 32/08).
- Sametinget (2008b), Brev fra Sametinget til Norges forskningsråd, datert 2.12.2008, «vedrørende initiativ til utredning om et Nordisk samisk forskningsutvalg».
- Sametingsmelding (2011): *Sametingsmelding om opplæring og utdanning*, [www.sametinget.no/Dokumenter om opplæring og utdanning / Sámedikki oahpahasdiedáhus](http://www.sametinget.no/Dokumenter%20om%20oppl%C3%A6ring%20og%20utdanning%20/S%C3%A4medikki%20oahpahasdied%C3%A1hus), (2011), www.samediggi.no/fil.asp?Mid1=3429&FilkategoriId=37.
- Sametingets redegjørelse om samiske språk, 20120, saksnr. 018/12, arkivsaknr. 10/5765.
- Sami allaskuvla (2010): Sami allaskuvla, 2010/497, 1.12.2010, Brev fra Det kongelige kunnskapsdepartementet, Universitets- og høgskoleavdeling, referanse 201001237, 30.11.2010 til adressater i henhold til liste, «Samfunnskontrakt for de høyere utdanningsinstitusjoner i Nord- Norge, oppstartsmøte».
- Samisk høgskole / Nordisk samisk institutt (2006): «Samarbeid om samisk høyere utdanning og forskning. Utredning fra en arbeidsgruppe».
- Samisk høgskole / Sámi allaskuvla (2011): *Samiske tall forteller 4. Kommentert samisk statistikk 2011, Rapport 1/2011 / Sámi allaskuvla Sámi logut mUitalit 4 – Čielggaduvvon sámi statistihkka 2011, Raporta 1/2011*.
- Schwach, V. (2004): *Norsk vitenskap – på språklig bortebane?*, NIFU skriftserie 9/2004.
- Schwach, V. (2004): *Masterprogrammer på engelsk i Norge. I bredde og nisjer*, NIFU STEP rapport 36/2009.

Stordahl, V. (2008): "Nation Building Through Knowledge Building. The Discourse of Sami Higher Education and Research in Norway", Henry Minde (red.) *Indigenous Peoples. Self-determination, Knowledge, Indigeneity*, (Eburon) Delft, Nederland.

Stortingsmelding nr. 36 (1992–1993), Forskning for fellesskapet.

Stortingsmelding nr. 52 (1992–1993), Om norsk samepolitikk.

Stortingsmelding nr. 41 (1996–1997), Om norsk samepolitikk.

Stortingsmelding nr. 18, (1997–1998), Tillegg til Stortingsmelding nr. 41 (1996–97), Om norsk samepolitikk.

Stortingsmelding nr. 55 (2000–2001), Om samepolitikken.

Stortingsmelding nr. 34 (2001–2002), Kvalitetsreformen. Om høyere samisk utdanning og forskning.

Stortingsmelding nr. 20 (2004–2005), Vilje til forskning.

Stortingsmelding nr. 28 (2007–2008), Samepolitikken.

Stortingsmelding nr. 31 (2007–2008), Kvalitet i skolen.

Stortingsmelding nr. 11 (2008–2009) Læreren – rollen og utdanningen.

Stortingsmelding nr. 30 (2008–2009), Klima for forskning.

Styringsgruppa (2011): Styringsgruppa for samfunnskontakt [sic], møteinnkalling datert 2.3.2011 ved Britt Elin Steinveg og Jan Atle Toska, utkast til notat, utkast til vedtak og vedlegg, «SG5-11 Samfunnskontrakt, 22 sider.

Sørli, T. og Nergård, J.I (2005): «Treatment satisfaction and Recovery in Sami and Norwegian Patients Following Psychiatric Hospital Treatment: A Comparativ Study», *Transcultural Psychiatry*, vol.42 (2): 295–316.

Todal, J. (2011): «Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk» i *Samiske tall forteller 4. Kommentert statistikk 2011*, Samisk høgskole.

www.nokut.no.

www.uhr.no, årsmelding for 2010.

www.unesco.no/aktuellesaker/kultur/134-unescos-sprakatlas, Unescos språkatlas.

<http://www.win-hec.org>, World Indigenous Nations Higher Education Consortium.

Tabelloversikt

Tabell 4.1	Faglig ansatte og forskerårsverk i samisk forskning for 2010 ved 31 enheter som svarte i undersøkelsen.....	61
Tabell 4.2	Publikasjoner i samisk forskning 2006–2010. Andelen utgivelser på samisk, norsk og engelsk etter publikasjonsform. Prosentfordeling.....	66
Tabell 4.3	Grunnenheter med rekruttering til samisk forskning etter antall doktorgradsstudenter.....	69
Tabell 4.4	Antall studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter institusjon og undervisningsspråk.....	72
Tabell 4.5	Antall studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter antall studiepoeng og institusjon.....	73
Tabell 4.6	Antall studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter nivå og undervisningsspråk.....	74
Tabell 4.7	Antall avlagte eksamener og heltidsekvivalenter i 2010 per studietilbud, fordelt på undervisningsspråk.....	75
Tabell 7.1	Antall elever med samisk i fagkretsen i videregående skole.....	104
Tabell 7.2	Opptakskvoter for samiske studenter.....	107

Liv Langfeldt og Inge Ramberg

Kartlegging av norske miljøer innen samisk forskning og høyere utdanning: omfang, rekruttering, finansiering, språk og samarbeid

Notat fra NIFU

NIFU Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning

NIFU

Innhold

1	Innledning.....	2
2	Miljøer med samisk forskning og høyere utdanning.....	4
3	Forskningens omfang og finansieringskilder	7
4	Forskningssamarbeid.....	9
5	Fagdisipliner og tematisk fokus	14
6	Publisering og publiseringsspråk	16
7	Rekruttering.....	18
8	Utdanningstilbud	21
9	Sammendrag.....	26
	Vedlegg 1: Tabeller.....	30
	Vedlegg 2: Spørreskjema til miljøene.....	34

1 Innledning

Dette notatet rapporterer fra en undersøkelse utført for Norges forskningsråd/Butenschøn-utvalget som utreder samisk forskning og høyere utdanning i Norge. 31 fagmiljøer som har relevant aktivitet og som har besvart spørreskjemaet om samisk forskning og/eller høyere utdanning inngår i undersøkelsen (se utvalg og definisjoner under). Basert på dataene analyseres:

- Hvilke miljøer som utfører forskning på feltet, forskningens omfang og finansieringskilder
- Forskningssamarbeid – nasjonalt, nordisk og internasjonalt
- Involverte fagområder og forskningens tematiske fokus
- Publiseringsspråk for vitenskapelige arbeidere
- Rekrutteringssituasjonen for miljøene
- Hvilke utdanningstilbud som finnes innen samisk høyere utdanning

Avgrensning av samisk forskning og høyere utdanning – hva som kartlegges

For å sikre samsvar mellom utredningens mandat og hvilke forsknings- og utdanningsaktiviteter som miljøene inkluderer i sine svar, er undersøkelsen basert på definisjoner utarbeidet i samarbeid med Butenschønutvalget. Følgende definisjoner av samisk forskning og høyere utdanning ble brukt i henvendelsen til miljøene (se også vedlegg 1):

“*Samisk forskning/FoU*: Vi ber om at all forskning/FoU som faller inn under minst ett av disse punktene inkluderes i bevarelsen:

- Avgrensning basert på tematikk: Forskning på samiske forhold og/eller forskning for samiske formål, regnes som samisk forskning.
- Avgrensning basert på utførende institusjon: All forskning gjennomført av samiske institusjoner regnes som samisk forskning.

Samisk høyere utdanning: Vi ber om at følgende definisjon legges til grunn ved besvarelse av spørsmål om samisk høyere utdanning.

- Kurs og studieprogram relatert til samisk språk, kultur, næringer, samfunnsforhold eller liknende, som gir studiepoeng innen høyere utdanning, regnes som samisk høyere utdanning. All studiepoenggivende utdanning tilbudt av samiske institusjoner regnes som samisk. All studiepoenggivende utdanning i samiske språk og/eller med samisk som undervisningsspråk omfattes.”

Utvalg av miljøer som inngår i kartleggingen

Datainnsamlingen ble gjennomført med spørreskjema dels direkte til 33 antatt relevante fagmiljøer (primærutvalg av grunnenheter), samt ved henvendelser til institusjoner sentralt

med anmodning om videresending og besvarelse fra relevante fagmiljøer (sekundærutvalg av grunnenheter). Sekundærutvalget omfattet særlig institusjoner der vi hadde begrenset oversikt over hvilke grunnenheter ved institusjonen som var involvert i samisk forskning og høyere utdanning.

Den direkte henvendelsen om å besvare spørreskjemaet ble adressert til faglig ledelse for den aktuelle enheten (eksempelvis instituttleder ved et universitetsinstitutt, direktør ved et senter eller forskningsinstitutt, dekan/leder for en høyskoleavdeling). Primærutvalget bestod av miljøer som vi ut fra foreliggende data hadde indikasjoner på var relevante. Disse datakildene omfattet:

- Liste fra Norges forskningsråd over miljøer som har mottatt midler til samisk forskning og andre miljøer som Forskningsrådet har hatt kontakt med i forbindelse med samisk forskning (26. januar 2011).
- Forskningsmiljøer som er beskrevet i Sametingsrådets melding om samisk institusjonsutvikling (udatert).¹
- NIFUs kartlegging av Nordområdeforskning i 2009² – miljøer som har svart at de har mer enn et årsverk innen urfolksforskning.

Sammenstilling av disse tre kildene ga et primærutvalg på 33 miljøer. 21 av disse svarte at de hadde relevant aktivitet og besvarte skjemaet, 6 svarte at de ikke hadde relevant aktivitet, mens 6 ikke ga noe svar (tabell 1.1)³.

Sekundærutvalget bestod av ni høyere utdanningsinstitusjoner på sentralt nivå (Høgskolen i Finnmark, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen i Harstad, Høgskolen i Narvik, Høgskolen i Nesna, Universitetet i Nordland, Universitetet i Tromsø og NTNU), samt Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift, Galdu /Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, RidduDuottar Museat, og Saemien Sijte /Sørsamisk museum og kultursenter. Henvendelsen til sekundærutvalget resulterte i 10 besvarte spørreskjemaer, samt beskjed fra 8 enheter som meldte at de ikke hadde aktivitet innen samisk forskning eller høyere utdanning.

Kan vi anta at dette utvalget dekker alle relevante miljøer? Det finnes ikke noe register over samisk forskning og høyere utdanning i Norge, og kartleggingen har i stor grad vært avhengig

¹ <http://www.samediggi.no/filnedlasting.aspx?FilId=1760&ct=.pdf>

² <http://www.nifustep.no/Norway/Publications/2010/Webrapport%2031-2010.pdf>

³ Miljøene som ikke svarte var: HiF - Avd. for nærings- og sosialfag; UiB - Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap (AHKR); UiB - Institutt for sammenliknende politikk; UiN – Nordområdesenteret; NORUT Tromsø; Arran lulesamisk senter.

av at institusjonene selv “ser” sin aktivitet på feltet. Ulik oppmerksomhet om tematikken ved lærestedene kan ha medført ulik evne til å håndtere henvendelsene om å besvare spørreskjemaet. For øvrig bør utvalgsmetoden ha sikret at alle de mest sentrale miljøene er inkludert i undersøkelsen.

Tabell 1.1 Antall miljøer i primær- og sekundærutvalget som rapporterte relevant aktivitet.

Svar på skjema	Enheter i primærutvalget	Enheter i sekundærutvalget	Totalt
Har relevant aktivitet (inkludert i undersøkelsen)	21	10	31
Ikke relevant aktivitet samisk	6	8	14
Ikke svar	6	-	6
Totalt	33	18	51

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011.

Gjennomføring

NIFU sendte ut en elektronisk versjon av spørreskjemaet som kontaktpersoner i fagmiljøene kunne fylle ut og returnere med elektronisk post. Spørreskjemaet ble sendt ut med elektronisk post 2. og 5. mai til henholdsvis primær- og sekundærutvalget med svarfrist 23. mai. Enkelte miljøer fikk utsatt svarfrist. Etter dette fikk enhetene i primærutvalget som ikke hadde svart, tilsendt en påminnelse om kartleggingen. Siste svarfrist var 7. juni.⁴ Ved begge anledninger benyttet vi e-postadressen til ledere ved enhetene i tillegg til enhetenes elektroniske postadresse.

Den statistiske informasjonen vi mottok i spørreskjemaene ble senere tilrettelagt for en analyse i denne publikasjonen, mens de kvalitative opplysningene er dokumentert i en datafil med utfylte spørreskjema og vedlegg fra miljøene. 21 av forskningsmiljøene vedla en oversikt over deres vitenskapelige publisering, og enkelte utdypet også tilbudet innenfor samisk høyere utdanning i et eget vedlegg.⁵

2 Miljøer med samisk forskning og høyere utdanning

Totalt 31 miljøer har svart at de utfører samisk forskning, og 18 tilbyr også høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samiske språk. Tabell 2.1 gir en oversikt over institusjoner og enheter som besvarte henvendelsen og svar på spørsmål om de har samisk forskning og

⁴ Vi mottok et siste skjema etter innspillskonferansen 13. september 2011 og informasjon herfra er med i den endelige versjonen av rapporten, med unntak av analysen i kapittel 4 (forskningssamarbeid).

⁵ Vi mottok i tillegg publiseringsliste fra en forsker ved NORUT Tromsø (som for øvrig ikke besvarte spørreskjemaet).

høyere utdanning. Miljøene som rapporterer “stor grad” av samisk forskning omfatter 11 miljøer lokalisert i Nord-Norge: Samisk høgskole, åtte miljøer ved UiT, Nordområdeavdelingen til NIKU og Profesjonshøgskolen ved UiN.

Tallene tilsier godt samsvar mellom samisk høyere utdanning og forskning. Det er ingen som rapporter “stor grad” av samisk høyere utdanning uten også å rapportere “stor grad” av samisk forskning, og ni av de 11 miljøene som rapporter “stor grad” av samisk forskning tilbyr også “i stor grad” samisk høyere utdanning.

Tabell 2.1 Institusjoner og enheter i undersøkelsen: Svar på spørsmål om det utføres samisk forskning ved enheten, og om enheten tilbyr høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk.

Institusjon – Grunnenhet	Utføres det samisk forskning ved enheten?	Tilbyr enheten høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk?
UoH		
HiF - Avd. for helsefag	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
HiNesna – Samfunnsfag	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
HiNT - Avdeling for lærerutdanning	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
NTNU - Institutt for arkeologi og religionsvitenskap	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
Samisk høyskole	I stor grad	I stor grad
UiB - Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier (LLE)	(Nei)	(Nei)
UiB - Institutt for sosialantropologi	(Nei)	
UiN - Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen	(Nei)	
UiN – Profesjonshøgskolen	I stor grad	I stor grad
UiN - Samfunnsvitenskapelige fakultet	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
UiO - Institutt for arkeologi, konservering og historie	(Nei)	
UiO - Institutt for statsvitenskap	(Nei)	(Nei)
UiO - Juridisk fakultet	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
UiO - Kulturhistorisk museum	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
UiO - Sosialantropologisk institutt	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
UiT - CASTL (Senter for fremragende forskning)	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
UiT - Det juridiske fakultet	I stor grad	I stor grad
UiT - Det kunstfaglige fakultet	(Nei)	(Nei)
UiT - Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi (BFE)	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
UiT - Institutt for samfunnsmedisin/Senter for samisk helseforskning	I stor grad	I stor grad
UiT - Institutt for arkeologi og sosialantropologi	I stor grad	I stor grad
UiT - Institutt for arktisk og marin biologi	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
UiT - Institutt for filosofi og førstesemesterstudier	Svært sjelden/aldri	Svært sjelden/aldri
UiT - Institutt for helse- og omsorgsfag (IHO)	Svært sjelden/aldri	Svært sjelden/aldri
UiT - Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)	I stor grad	I stor grad
UiT - Institutt for klinisk medisin (IKM)	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
UiT - Institutt for klinisk odontologi (IKO)	Svært sjelden/aldri	Svært sjelden/aldri
UiT - Institutt for kultur og litteratur	I stor grad	I stor grad
UiT - Institutt for lærerutdanning og pedagogikk	Svært sjelden/aldri	Svært sjelden/aldri
UiT - Institutt for psykologi (IPS)	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
UiT - Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
UiT - Institutt for språkvitenskap	I stor grad	I stor grad
UiT – KVINNFORSK	Svært sjelden/aldri	Svært sjelden/aldri
UiT - Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU)	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
UiT - Senter for fredsstudier (CPS)	Svært sjelden/aldri	Svært sjelden/aldri
UiT - Senter for samiske studier	I stor grad	I stor grad
UiT - Tromsø museum	I stor grad	I noen grad/av og til
UiT - Universitetets videre- og etterutdanning (U-VETT)	Svært sjelden/aldri	Svært sjelden/aldri
Forskningsinstitutter og andre enheter		
NIKU - Nordområdeavd/Framsenteret	I stor grad	Svært sjelden/aldri
Nordlandsforskning	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
Norsk institutt for naturforskning (NINA)	I noen grad/av og til	I noen grad/av og til
NORUT Alta	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
UNI/UiB – Rokkansenteret	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
SANKS - Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern	I noen grad/av og til	Svært sjelden/aldri
RiddiDuottarMuseat	Svært sjelden/aldri	Svært sjelden/aldri

Tabellen omfatter alle som har svart på spørreskjemaendelsen (44 miljøer).

**"(Nei)" angir at institusjonen har gitt opplysninger i e-post, uten å ha besvart spørreskjemaet.

Blant miljøene som utfører samisk forskning “i noen grad/av og til”, finner vi ytterligere sju miljøer ved UiT, tre miljøer ved UiO, ett ved NTNU, ett ved UiN, tre høyskolemiljøer (ved HiF, HiNesna og HiNT), samt fem enheter utenom/i randsonen av UoH-sektoren (Nordlandsforskning, Norsk institutt for naturforskning (NINA), NORUT Alta, Rokkansenteret ved Uni Research/UiB og SANKS - Samisk nasjonalt kompetansesenter -

psykisk helsevern). Ni av disse 20 enhetene tilbyr også “i noen grad/av og til” samisk høyere utdanning.

Tabell 2.2 Svar på spørsmål om det utføres samisk forskning ved enheten, og om enheten tilbyr høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk. Etter sektor.

	Utføres det samisk forskning ved enheten?		Tilbyr enheten høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk?	
	UoH	Institutter og andre enheter	UoH	Institutter og andre enheter
I stor grad	10	1	9	0
I noen grad/av og til	15	5	9	1
Svært sjelden/aldri			7	5
Totalt	25	6	25	6

Tabellen omfatter de 30 enhetene som har svart at de har samisk forskning og/eller høyere utdanning.

De 11 miljøene som i “stor grad” og de 20 som i “noen grad/av og til” utfører samisk forskning, utgjør de 31 miljøene som undersøkes i den følgende analysen.

3 Forskningens omfang og finansieringskilder

De 31 miljøene oppgir til sammen 217 faglig ansatte som utførte 103 årsverk i samisk forskning i 2010. Det største miljøet – Samisk høyskole – stod for 20 av disse årsverkene og 43 av de 217 forskerne. UiT blir imidlertid størst om vi regner det som ett miljø, med 114 forskere og 60 årsverk. UiT står med andre for over halvparten av både de rapporterte årsverkene og forskerne på feltet⁶. Også grunnenheten med flest årsverk innen samisk forskning er ved UiT – Senter for samisk helseforskning med 9 årsverk (og 13 forskere). (Samisk høyskole har ikke rapportert på grunnenheter.) Det tredje største miljøet målt i årsverk er NINA med 16 forskere og 7,5 årsverk. Totalt er det 8 miljøer med mer enn 5 årsverk innen samisk forskning i 2010. Seks miljøer har mellom 2 og 4,5 årsverk, og de resterende 17 miljøene i undersøkelsen hadde under 2 årsverk i 2010. Det er med andre ord noen få miljøer som utførte mesteparten av den rapporterte samiske forskningen i 2010, mens en rekke andre miljøer var involvert i liten skala (se vedleggstabell 1). Gjennomsnittet for de 31 miljøene er 7 forskere og 3,3 årsverk i 2010.

Det er store forskjeller mellom miljøene i forholdet mellom antall årsverk i 2010 og antall ansatte som er involvert i forskningen. Eksempelvis rapporterer Tromsø museum 9 ansatte og 7,4 årsverk, mens det samfunnsvitenskapelige fakultet ved UiN rapporterer 8 ansatte og 1 årsverk. Store gap mellom antall ansatte og antall årsverk indikerer at omfanget av samisk

⁶ De andre universitetene rapporterer svært lite forskning på feltet i 2010: UiO 3,5 årsverk, UiN 1,3 årsverk, UiB 1,0 årsverk, NTNU 0,1 årsverk.

forskning kan variere mye fra år til år. Mens antall involverte ansatte er en indikator på kapasitet over tid, er antall årsverk en mer labil indikator. Forskjellene i rapporterte årsverk kan også skyldes at miljøene har ulik grad av oversikt over sin samiske forskning og at forskningsårsverk er beregnet på ulike måter.

Tabell 3.1 Årsverk og ansatte i samisk forskning 2010.

	Antall årsverk samisk forskning 2010	Antall faglig ansatte involvert 2010
Sum antall årsverk/ansatte	102,8	216,8
Maximum per miljø	20,0	43,3
Minimum per miljø	0,0	1,0
Snitt per miljø	3,3	7,0
Antall miljøer	31	31

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011.

Tabellen under viser faglig ansatte i samisk forskning etter stillingskategori. Det rapporteres totalt 130 fast ansatte og 68 midlertidige ansatte. En stor andel av de faste stillingene er professor og førsteamanuensis-stillinger, mens det blant midlertidige er mange stipendiatstillinger. Det er også en del universitetslektorer (nesten alle fast ansatt) og en del i forskerstilling (både fast og midlertidig).

Tabell 3.2 Antall fast og midlertidig ansatte i samisk forskning, etter stillingskategori. 2010.

Stillingskategori	Antall fast ansatt 2010	Antall midlertidig ansatte 2010
Professor	40,5	6,2
Førsteamanuensis	26,9	1,9
Førstelektor eller tilsvarende	4,0	0,0
Universitetslektor eller tilsvarende	17,9	1,9
Dr.gradsstipendiater	*4,0	43,5
Postdoc stipendiater eller tilsvarende	*17,0	0,0
Forsker 1 eller tilsvarende	6,4	8,1
Forsker 2 eller tilsvarende	11,0	1,3
Annet	2,0	5,1
Sum	129,7	68,0

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 31 miljøer. Summene samsvarer ikke med totalt antall ansatte i foregående tabell, da dette er ulike tall i de mottatte spørreskjemaene. Alle miljøene har ikke fordelt alle rapporterte faglig ansatte på stillingskategori.

*Dette er midlertidige stillinger. At noen rapporterer disse under fast ansatt, kan være feilrapportering eller bety at miljøet kontinuerlig har et visst antall stipendiater.

De største finansieringskildene for forskningen er institusjonenes grunnbudsjett (45 prosent) og Norges forskningsråd (27 prosent). 13 prosent er offentlig finansiering fra departementer/direktorater, mens 1 prosent kommer fra fylkene. I underkant av 1 prosent er fra næringslivet, og i overkant av 2 prosent av forskningen er finansiert fra utlandet (herav over halvparten fra EU, tabell 3.4), mens 10 prosent oppgis under andre kilder.

Tabell 3.3 Årsverk i samisk forskning, etter finansieringskilde. 2010.

Finansiering	Antall årsverk samisk forskning 2010	Prosent
Grunnbudsjett (omfatter fast personale, UoH-stipendiater, UoH-post.doc og andre lønnet over lærestedenes budsjett)	48,7	44,8
Annen (ekstern) finansiering		
Norges forskningsråd	29,3	26,9
Departementer/direktorater	14,1	13,0
Fylker	1,2	1,1
Næringsliv	1,8	1,7
Utlandet (ekskl. EU)	1,0	0,9
EU	1,4	1,3
Andre kilder (fond, oppdrags-/salgsinntekter m.v.)**	11,3	10,4
Totalt antall årsverk samisk forskning*	108,8	100

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 31 miljøer med samisk forskning.

*Summen av årsverk samsvarer ikke med årsverk i foregående tabell, da alle miljøene ikke har oppgitt samme antall årsverk i de ulike spørsmålene.

**Omfatter blant annet lokale kilder og Reindriftens forskningsfond.

4 Forsknings samarbeid

I spørreskjemaet ble miljøene bedt om å liste opp forskningsinstitusjoner de samarbeidet med i 2010. Tabell 4.1 viser andel av miljøene som listet opp hhv norske, nordiske og internasjonale samarbeidsmiljøer, samt antall miljøer som ble oppgitt. 73 prosent av miljøene i undersøkelsen hadde samarbeid med andre norske miljøer, 50 prosent med miljøer i andre nordiske land og 40 prosent med miljøer utenfor Norden. Totalt ble det oppgitt 74 norske samarbeidsrelasjoner, 29 nordiske og 27 utenfor Norden.⁷

⁷ Analysen i dette kapittelet er ikke oppdatert med opplysninger fra ett spørreskjema som kom etter opprinnelig svarfrist. Dette miljøet oppga fire norske samarbeidsmiljø (Høgskolen i Finmark, Samisk høgskole, Institutt for samfunnsforskning og Nordlandsforskning), og ett Nordisk miljø (Sveriges lantbruksuniversitet).

Tabell 4.1 Samarbeid innen samisk forskning 2010.

Svar fra:	Samarbeidsinstitusjoner		
	i Norge	i Norden (utenom Norge)	utenom Norden
UoH-sektoren			
Andel miljøer m/samarbeid (prosent)	68	52	40
Totalt antall samarbeidsmiljøer*	61	26	24
N (miljøer i undersøkelsen)	25	25	25
Institutter og andre			
Andel miljøer m/samarbeid (prosent)	100	40	40
Totalt antall samarbeidsmiljøer*	13	3	3
N (miljøer i undersøkelsen)	5	5	5
Totalt			
Andel miljøer m/samarbeid (prosent)	73	50	40
Totalt antall samarbeidsmiljøer*	74	29	27
N (miljøer i undersøkelsen)	30	30	30

*Samarbeidspartnere telles en gang for hvert miljø som oppgir dem. Vi har brukt den geografiske kategorien som er oppgitt av informantene (i vs. utenom Norden).

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer med samisk forskning (tabellen er ikke oppdatert med svar etter opprinnelig svarfrist).

Tabellen gir også separate tall for miljøene i UoH-sektoren og miljøer utenom UoH-sektoren. I og med det lave antallet miljøer utenom UoH-sektoren som er med i undersøkelsen, er det begrenset hva vi kan si om denne gruppen separat. Det er likevel verd å merke seg at mens 68 prosent av miljøene i UoH-sektoren oppgir å ha norske samarbeidsinstitusjoner innen samisk forskning, oppgir samtlige fem miljøer *utenom* UoH-sektoren norske samarbeidsinstitusjoner. Institutter og andre enheter synes med andre ord i større grad å inngå i nasjonalt samarbeid.

Tabell 4.2 viser en viss sammenheng mellom størrelse og antall norske samarbeidsrelasjoner. Det er blant de største miljøene vi finner flest norske relasjoner. En tilsvarende sammenheng mellom størrelse og samarbeid finner vi også for nordisk samarbeid og samarbeid utenom Norden. Samtidig er det unntak: Ett av de større miljøene (med mer enn sju årsverk i samisk forskning) oppgir ingen norske samarbeidsrelasjoner. Det er også interessante forskjeller mellom fagområdene. Mens miljøene med hovedtyngde i humaniora hyppigere har norske samarbeidsrelasjoner, har miljøene med hovedtyngde innen samfunnsvitenskap hyppigere samarbeidsrelasjoner utenom Norden (se vedleggstabell 2 og 3).

Tabell 4.2 Samarbeid innen samisk forskning. Antall samarbeidsmiljø i Norge etter antall årsverk (i de 30 miljøene i undersøkelsen).

Antall årsverk	Antall samarbeidsmiljø i Norge				Totalt
	0	1-2	3-4	6-10	
<1	3	3	2	0	8
1,0-3,0	4	5	3	0	12
3,5-7,0	0	1	2	2	5
>7	1	2	0	2	5
Totalt	8	11	7	4	30

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer med samisk forskning (tabellen er ikke oppdatert med svar etter opprinnelig svarfrist).

Tabellene 4.3, 4.4 og 4.5 viser hvilke miljøer som ble listet som samarbeidsmiljøer. I Norge fremstår UiT, Samisk høgskole, og SANKS som de miljøene som flest hadde samarbeid med i 2010. Henholdsvis 9, 7 og 5 av de andre miljøene oppgir samarbeid med disse (Tabell 4.3). Tabellen viser også en rekke institusjoner som bare ett av miljøene hadde en samarbeidsrelasjon til. Det synes med andre ord å være mange miljøer som er involvert i forskningssamarbeid på feltet, men kun med ett av miljøene i undersøkelsen. Det samme mønsteret går igjen i det nordiske samarbeidet. Umeå universitet topper klart listen over nordiske samarbeidsinstitusjoner med ni relasjoner til enhetene i undersøkelsen i 2010. Under følger to finske universiteter og to andre svenske universiteter med to til fem samarbeidsrelasjoner. For øvrig består listen av institusjoner med kun én samarbeidsrelasjon. På listen over samarbeidsinstitusjoner utenom Norden er det kun en institusjon med mer enn én samarbeidsrelasjon til miljøene i undersøkelsen.

Tabell 4.3 Miljøenes norske samarbeidsinstitusjoner innen samisk forskning. Etter antall miljøer som oppgir samarbeidsrelasjon til institusjonen.

Samarbeidsinstitusjon	Antall oppgitte samarbeidsrelasjoner
UoH-sektoren	
UiT	9
Sámi allaskuvla / Samisk høgskole	7
Høgskolen i Finnmark	3
UiO	3
Høgskolen i Nord-Trøndelag	2
UiN	2
HiNesna	1
NTNU	1
UiB	1
Veterinærhøgskolen	1
Institutter og andre enheter	
SANKS	5
Arran, Lulesamisk senter	3
NORUT Tromsø	3
Institutt for samfunnsforskning	2
NINA	2
Sjøsamisk kompetansesenter	2
Barents-instituttet i Kirkenes	1
Bioforsk Svanhovd	1
Bivvdi, sjøsamisk fangst- og fiskeriorganisasjon	1
CICERO	1
De samiske samlinger (RiddoDuottarMuseat)	1
Giellotekna (samisk språkteknologi)	1
GRID Arendal	1
Havforskningsinstituttet	1
Helse Nord	1
International Centre for Reindeer Husbandry, Kautokeino	1
Meteorologisk institutt	1
NIBR	1
NIKU	1
NILU	1
NOFIMA	1
Nordisk samisk institutt	1
Nordlandssykehuset HF	1
Rendalen kommune	1
Sametinget	1
Samisk kunstsenter (Sámi Dáiddaguovddáš)	1
Samisk nærings- og utredningssenter	1
Savio-museet, Kirkenes	1
Senter for nordlige folk	1
Skog og landskap	1
Statistisk sentralbyrå	1
Utmarksnettverk med alle universitetsmuseene	1
Varanger Samiske Museum	1
Vardobaiki-samisk kultursenter	1

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer med samisk forskning, hvorav 22 oppga norske samarbeidsrelasjoner (tabellen er ikke oppdatert med svar etter opprinnelig svarfrist).

Tabell 4.4 Miljøenes nordiske samarbeidsinstitusjoner innen samisk forskning. Etter antall miljøer som oppgir samarbeidsrelasjon til institusjonen.

Samarbeidsinstitusjon	Antall oppgitte samarbeidsrelasjoner
Umeå Universitet	9
University of Lapland	5
University of Helsinki	3
Universitetet i Oulu	2
Universitetet i Uppsala	2
Abisko Scientific Research Station	1
Luleå Tekniska Universitet, Sverige	1
Nordic society of Arctic medicine	1
Samerådet/Arktisk Råd	1
Sveriges lantbruksuniversitet	1
Syddansk Universitet Avd. Grønland	1
Södra Lappland forskningsenhet, Vilhelmina	1
University of Helsinki	1

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer med samisk forskning, hvorav 15 oppga nordiske samarbeidsrelasjoner utenom Norge (tabellen er ikke oppdatert med svar etter opprinnelig svarfrist). For enkelte institusjoner har vi endret den geografiske kategorien som er oppgitt av informantene (i vs. utenom Norden og plassering i hhv tabell 4.4 og 4.5).

Tabell 4.5 Samisk forskning – samarbeidsinstitusjoner utenom Norden.

Samarbeidsinstitusjon	Antall oppgitte samarbeidsrelasjoner
University of Saskatchewan, Canada	2
Department of Sociocultural Anthropology, New Bulgarian University, Sofia	1
IDEI, Guatemala City, Guatemala	1
Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle (Germany)	1
Memorial University, Canada	1
Murmansk Pedagogiske Universitet	1
Nordeuropa-Institut Humboldt-Universität zu Berlin, Tyskland	1
Open University, UK	1
Pomor State University, Arkhangelsk, Russland	1
Rutger University	1
Tallinn University of Technology	1
Univ of Fairbanks	1
Univ of Montana	1
Univ of St. Petersburg	1
Universitetet i Freiburg, Tyskland	1
Universitetet i Lyon, Fr	1
University of Aberdeen	1
University of British Colombia, Okanagan	1
University of Calgary	1
University of California, Santa Barbara	1
Xki fi Sanna, Kypros	1
Association of World Reindeer Herders	1
Inter. Network of Circumpolar Health*	1

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer med samisk forskning, hvorav 12 oppga samarbeidsrelasjoner utenom Norden (tabellen er ikke oppdatert med svar etter opprinnelig svarfrist). For enkelte institusjoner har vi endret den geografiske kategorien som er oppgitt av informantene (i vs. utenom Norden og plassering i hhv tabell 4.4 og 4.5).

*De fleste har oppgitt samarbeidsinstitusjoner i aktuelle nettverk. Her er bare nettverksnavn oppgitt.

5 Fagdisipliner og tematisk fokus

I en stor del av miljøene er hovedtyngden av forskningen innen humaniora eller samfunnsvitenskap, dvs. at miljøene har angitt at humaniora eller samfunnsvitenskap utgjør 50 prosent eller mer av deres forskning. 10 av miljøene har hovedtyngde innen humaniora og 10 innen samfunnsvitenskap. For øvrig har fem miljøer sin hovedtyngde innen medisin og to innen matematikk og naturvitenskap.

Tre miljøer har ikke 50 prosent eller mer av sin forskning innen noen av fagene og har havnet i kategorien “Spredd på flere/Flerfaglig” i tabell 5.1. Dette omfatter Samisk høgskole, Senter for samiske studier og Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU) ved UiT. Samisk høgskole oppgir 35 prosent samfunnsvitenskap, 30 prosent humaniora, 10 prosent tradisjonell kunnskap, 10 prosent doudji, 10 prosent flerfaglig og 5 prosent landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin. Senter for samiske studier oppgir 60 prosent flerfaglig, 15 prosent samfunnsvitenskap, 10 prosent humaniora, 10 prosent tradisjonell kunnskap og 5 prosent matematikk og naturvitenskap. Regionalt kunnskapssenter for barn og unge oppgir 100 prosent flerfaglig. Et særtilfelle er NORUT Alta som oppgir 50 prosent samfunnsvitenskap og 50 prosent naturvitenskap. Etter en 50 prosent regel kunne det klassifiseres som både samfunnsvitenskap og naturvitenskap, mens vi har valgt å inkludere i kategorien flerfaglig.

Ingen miljøer oppga hovedtyngde innen doudji, tradisjonell kunnskap eller landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin. Disse fagene fremkommer derfor ikke tabell 5.1. Kun ett miljø oppga å ha forskning innen doudji (10 prosent ved Samisk høgskole, se forrige avsnitt), to miljøer oppga forskning innen landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin⁸ og fire miljøer forskning innen tradisjonell kunnskap⁹. Ingen miljøer oppga noen samisk forskning innen teknologiske fag.

Tabell 5.1 viser antall miljø med faglig hovedtyngde innen de ulike fagene fordelt etter miljøenes størrelse målt i årsverk. De fem miljøene med mer enn 7 årsverk samisk forskning (2010) har sin hovedtyngde innen hver sine fagområder: Ett innen humaniora, ett innen samfunnsvitenskap, ett innen naturvitenskap, ett innen medisin og ett flerfaglig. Som nevnt i kapittel 3 kan antall ansatte involvert i forskningen være et bedre mål på kapasitet over tid enn

⁸ UiT/Senter for samisk helseforskning 10 prosent og Samisk høgskole 5 prosent.

⁹ 20 prosent ved NIKU/Nordområdeavdelingen, 10 prosent ved Samisk høgskole og UiT/Senter for samiske studier, samt HiF/Avd. for helsefag som oppga fag, men ikke andel.

årsverk ett gitt år. Om vi måler etter antall ansatte kommer begge de to miljøene med hovedtyngde innen naturvitenskap med blant de fem største, mens ingen innen samfunnsvitenskap kommer med. Vedleggstabell 1 gir en oversikt over miljøer både etter antall ansatte, årsverk og fagområde.

Tabell 5.1 Samisk forskning: Miljøenes faglige hovedtyngde. Antall miljøer etter størrelse målt i årsverk innen samisk forskning.

Faglig hovedtyngde*	Årsverk samisk forskning				Totalt
	<1	1,0-3,0	3,5-7,0	>7	
Humaniora	4	4	1	1	10
Samfunnsvitenskap (inkl. rettsvitenskap)	2	5	2	1	10
Matematikk og naturvitenskap	0	0	1	1	2
Medisin	2	2	0	1	5
Spredd på flere/Flerfaglig	0	2	1	1	4
Totalt	8	13	5	5	31

*Miljøene ble bedt om å angi prosentfordeling av sin forskning på ulike fagområder. Når et miljø har angitt at et fagområde har 50 prosent eller mer av forskningen, er dette inkludert i analysen som miljøets faglige hovedtyngde (50 prosentfordeling på to fag ble klassifisert som flerfaglig). I tilfeller der spørsmålet om fordeling på fagområder er ubesvart eller uklart besvart, har vi brukt informasjon fra andre deler av skjemaet. Teknologi, Doudji, Tradisjonell kunnskap eller Landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin var inkludert i spørreskjemaet, men fremkommer ikke i tabellen fordi ingen miljøer oppga 50 prosent forskning eller mer innen disse fagene.

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 31 miljøer med samisk forskning.

I tillegg til fordeling av den samiske forskningen etter fagområder, ble miljøene bedt om å oppgi de fem viktigste temaene for sin samiske forskning. Miljøene oppga tema på ulike nivå – fra prosjekttitle til overordnede tema og generelle felt (som rettsvitenskap). Fra ett¹⁰ til seks tema ble oppgitt. Antall hovedtema var til en viss grad relatert til miljøenes størrelse. Små miljø har i snitt færre hovedtema enn store miljø (vedleggstabell 4). Vedleggstabell 5 viser en forsøksvis kategorisering av samtlige 92 tema som ble oppgitt. Hovedkategoriene som fremstår er: Arkeologi og historie, Politikk og rettigheter; Barn og unge; Helse og levekår; Kultur, kunst, identitet; Språk og litteratur; Tradisjonell kunnskap; Økologi, biologi, ressurser. Særlig mange av de oppgitte hovedtemaene for forskningen faller inn under økologi, biologi og ressurser. Feltene barn og unge og tradisjonell kunnskap er de minste hovedkategoriene, med kun fire til fem oppgitte tema i hver.

¹⁰ Fra null til seks om vi tar med det ene miljøet som ikke besvarte spørsmålet.

6 Publisering og publiseringsspråk

I spørreundersøkelsen rapporteres det totalt 558 publikasjoner innen samisk forskning i perioden 2006 til 2010, hvorav 416 publikasjoner er artikler i vitenskapelige tidsskrift eller bøker. Av tidsskriftartiklene er 62 prosent på engelsk, 26 prosent på norsk og 9 prosent på samisk (tabell 6.1).

Tabell 6.1 *Publikasjoner samisk forskning 2006-2010: Andel publikasjoner på samisk, norsk og engelsk, etter publikasjonsform. Prosent.*

Publikasjonsform	Samisk	Norsk	Engelsk	Andre språk	N
a) Artikler i vitenskapelige tidsskrift	9,2	26,1	62,1	2,6	306
b) Artikler i bøker på vitenskapelige forlag	6,4	47,3	40,0	6,4	110
c) Bøker på vitenskapelige forlag	15,8	63,2	15,8	5,3	19
d) Doktoravhandling		41,9	54,8	3,2	31
e) Annet	3,3	54,3	37,0	5,4	92
Prosentfordeling samlet	7,3	37,1	51,6	3,9	558
Antall publikasjoner	41	207	288	22	558

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. For Senter for samiske studier har vi benyttet data fra Cristin på kategori a), b) og c) (senteret fylte ikke inn spørsmålet i spørreskjemaet, men vedla en ukategorisert publikasjonsliste). For NORUT Tromsø, som ikke leverte spørreskjema, men sendte publikasjonsliste for en forsker, har vi brukt informasjon fra den tilsendte publikasjonslisten. For øvrig har vi brukt de tallene som miljøene har oppgitt i spørreskjemaet. Tallene i spørreskjemaene er kun i begrenset grad sjekket mot de tilsendte publikasjonslistene.

Den registrerte vitenskapelige publiseringen på samiske språk er beskjedent. I den nasjonale databasen (www.cristin.no) finner vi 17 vitenskapelige artikler og to vitenskapelige monografier på samisk i perioden 2006-2010. UiT og Samisk høgskole står for all den registrerte vitenskapelige publiseringen på samisk i perioden (UiT med 9 vitenskapelige artikler og en monografi og Samisk høgskole med 8 vitenskapelige artikler og en monografi).¹¹

I spørreskjemaet er det 28 av miljøene som oppgir publisering av samisk forskning i perioden. Av disse rapporterer 7 miljøer publikasjoner på samiske språk. Publikasjonene på samisk er fra miljøer med hovedtyngden innen humaniora og samfunnsvitenskap (samt flerfaglige miljøer der disse fagene inngår, tabell 6.2). Mens vi i Cristin kun finner 19 publikasjoner på samisk i perioden, rapporteres det i spørreskjemaet 38 vitenskapelige publikasjoner på samisk. Forskjellen kan skyldes både at ikke alle publikasjoner er registrert på riktig språk (underrapportering av samisk i Cristin), og at svarene i spørreskjemaet omfatter publikasjoner

¹¹ En vitenskapelig artikkel fra UiO og to fra UiB er også kategorisert på samisk språk i Cristin, men disse artiklene synes å være feilkategorisert (de har titler på henholdsvis engelsk og norsk).

som i Cristin ikke er kategorisert som vitenskapelige (artikler som ikke gir publikasjonspoeng).¹²

Tabell 6.2 *Publikasjoner samisk forskning 2006-2010: Antall miljøer som har publikasjoner, etter miljøenes faglige hovedtyngde.*

Miljøets faglig hovedtyngde	Ikke publikasjoner samisk forskning*	Publikasjoner samisk forskning (men ikke på samisk)	Publikasjoner på samisk	Totalt
Humaniora	2	6	2	10
Samfunnsvitenskap (inkl. rettsvitenskap)	1	6	3	10
Matematikk og naturvitenskap	0	2	0	2
Medisin	0	5	0	5
Spredd på flere/Flerfaglig	0	2	2	4
Totalt antall miljøer	3	21	7	31

*Omfatter tre miljøer som ikke besvarte dette spørsmålet. Ubesvart er tolket som at de ikke har noen relevante publikasjoner i perioden.

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. NORUT Tromsø som ikke besvarte skjemaet er ikke inkludert i tabell 6.2, men tatt med i tabell 6.1 og 6.3.

Tabell 6.3 viser antall vitenskapelige publikasjoner for hvert av miljøene som har oppgitt slik publisering (samme utvalg som tabell 6.1, men minus kategorien “annet”).

¹² Samforfatterskap registrert i Cristin tilsier ikke at forskjellen skyldes samforfattede publikasjoner som er rapportert fra flere av miljøene.

Tabell 6.3 Publikasjoner samisk forskning 2006-2010: Antall vitenskapelige publikasjoner etter miljø.

Miljø	Artikler i vitenskapelige tidsskrift	Artikler i bøker på vitenskapelige forlag	Bøker på vitenskapelige forlag	Doktoravhandlinger	Totalt
HiF - Avd. for helsefag				1	1
NIKU - Nordområdeavd/Framsenteret	5	5		1	11
Norsk institutt for naturforskning (NINA)	13			1	14
*NORUT Tromsø	6	2	1		9
NTNU - Institutt for arkeologi og religionsvitenskap		3	1		4
**Samisk høgskole	70	22	5	2	99
SANKS - Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern	5	3	1	1	10
UiB - Rokkansenteret	2		1		3
UiN - Samfunnsvitenskapelige fakultet		1	1		2
UiO - Juridisk fakultet	7				7
UiO - Kulturhistorisk museum	6			1	7
UiT - CASTL (Senter for fremragende forskning)	1				1
UiT - Det juridiske fakultet	18	12	2	4	36
UiT - Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi (BFE)	2				2
UiT - Senter for samisk helseforskning	42	4		7	53
UiT - Institutt for arkeologi og sosialantropologi	13	2		2	17
UiT - Institutt for arktisk og marin biologi	49	1		3	53
UiT - Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)	20	9	2	4	35
UiT - Institutt for klinisk medisin (IKM)	4			1	5
UiT - Institutt for kultur og litteratur	4	5	2	1	12
UiT - Institutt for psykologi (IPS)	4			1	5
UiT - Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)	1	7	2		10
UiT - Institutt for språkvitenskap	7	21	1		29
***UiT - Senter for samiske studier	18	9			27
UiT - Tromsø museum	6	1			7
Totalt	303	107	19	30	459

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Inkluderer miljøer som har oppgitt publikasjoner i de 4 kategoriene, samt Senter for samiske studier og NORUT Tromsø.

*For NORUT Tromsø, som ikke leverte spørreskjema, men sendte publikasjonsliste for en forsker, har vi brukt informasjon fra den tilsendte publikasjonslisten. For øvrig har vi brukt de tallene som miljøene har oppgitt i spørreskjemaet.

**For Samisk høgskole har vi brukt samme kilde som for de andre enhetene (tall i tilsendt spørreskjema). Samisk høgskole er en egen enhet i Cristin/NVI hvor alle vitenskapelige publikasjoner går under vår definisjon av samisk forskning. Tallene i spørreskjemaet kan derfor (i motsetning til andre enheter hvor ikke alt er samisk forskning) enkelt sammenliknes med totalt registrert vitenskapelige publikasjoner i perioden. Tallene i Cristin avviker noe mht Samisk høgskoles artikler i vitenskapelige tidsskrift (75) og artikler i bøker på vitenskapelige forlag (3), men er de samme for bøker på vitenskapelige forlag (5).

***For Senter for samiske studier har vi benyttet data fra Cristin/NVI på kategori a), b) og c) (senteret fylte ikke inn spørsmålet i spørreskjemaet, men vedla en ukategorisert publikasjonsliste).

7 Rekruttering

De 31 miljøene rapporterer å ha totalt 70 doktorgradsstudenter innen samisk forskning i 2010.

47 er rekruttert de siste fem årene, og 28 har avlagt doktorgraden i perioden 2006 til 2010.

Utover doktorgradsstudentene er det i femårsperioden rekruttert 50 årsverk til samisk forskning (tabell 7.1). Her inngår både postdoktorstipendiater¹³, faste stillinger på førsteamanuensis og professornivå, og ulike kategorier av midlertidig ansatte.

¹³ Samlet har miljøene rapportert 17 postdoktorstipendiater i 2010 (tabell 3.2).

En stor del av de 70 doktorgradsstudentene er knyttet til de flerfaglige miljøene eller til miljøer med sin faglige hovedtyngde innen humaniora. I tillegg kommer 11 innen medisin, 9 innen samfunnsvitenskap og 5 innen matematikk og naturvitenskap.

Tabell 7.1 Rekruttering til samisk forskning etter miljøenes faglige hovedtyngde.

Miljøets faglig hovedtyngde	Antall doktorgradsstudenter 2010	Antall avlagte doktorgrader i 2006-2010	Rekruttert drgradsstudenter – antall siste 5 år	Rekruttert FoU-årsverk forøvrig siste 5 år
Humaniora	17	6	17	6,3
Samfunnsvitenskap (inkl rettsvitenskap)	9	6	7	14,5
Matematikk og naturvitenskap	5	1	1	4,0
Medisin	11	8	8	6,0
Spredd på flere/Flerfaglig	28	7	14	19,5
Totalt alle miljøer	70	28	47	50,3

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Ubesvarte er tolket som null rekruttering. Ett miljø oppgir i skjemaets kommentarboks å ha rekruttert 1 fast tilsatt og en engasjert professor i 2010 uten å angi FoU årsverk. Denne rekrutteringen er ikke inkludert i tabellen.

Av tabell 7.2 ser vi at Samisk høgskole og flere av de andre miljøene som har flest årsverk innen samisk forskning, også har flest doktorgradsstudenter. Senter for samiske studier har på sin side rekruttert flest årsverk (16,5) – utenom doktorgradsstudenter – til samisk forskning i femårsperioden.¹⁴

¹⁴ Senter for samiske studier inkluderte perioden 2005 til 2010 i tallene de oppga, og ikke bare 2006-2010. Av de 16,5 årsverkene var 8 i faste stillinger.

Tabell 7.2 Miljøer med rekruttering til samisk forskning etter antall dr.gradsstudenter.

Institusjon / Grunnenhet	Antall doktorgradsstudenter 2010	Antall avlagte doktorgrader i 2006-2010	Rekruttert drgradsstudenter – antall siste 5 år	Rekruttert FoU-årsverk forøvrig siste 5 år
Samisk høgskole	24	6	12	2
UiT - Institutt for samfunnsmedisin/Senter for samisk helseforskning	7	5	6	6
UiT - Institutt for språkvitenskap	7		7	1,5
UiT - Institutt for kultur og litteratur	5	1	4	
UiT - Institutt for arktisk og marin biologi	4			1
UiT - Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)	4	4	5	0
UiN - Samfunnsvitenskapelige fakultet	2		1	
UiT - Senter for samiske studier	2		2	16,5
UiT - Tromsø museum	2		2	5
UiT - Det juridiske fakultet	2	4	3	2
NIKU - Nordområdeavd/Framsenteret	2			2
NORUT Alta	2	1		
UiT - Institutt for psykologi (IPS)	2	1		
HiF - Avd for helsefag	1			
UiO - Juridisk fakultet	1		1	
UiO - Kulturhistorisk museum	1	1	1	0,5
Norsk institutt for naturforskning (NINA)	1	1	1	3
UiT - Institutt for klinisk medisin (IKM)	1	1	2	
UiO - Sosialantropologisk institutt				1
UiT - CASTL (Senter for fremragende forskning)				4,3
UiT - Institutt for arkeologi og sosialantropologi		2		4
SANKS - Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern		1		
UiT - Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU)				1
UiT - Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)				0,5
HiNT - Avdeling for lærerutdanning				2 prof*
Totalt alle miljøer	70	28	47	50,3

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Seks av de 31 miljøene oppga ingen rekruttering og er ikke inkludert i tabellen.

HiNT - Avdeling for lærerutdanning oppgir i skjemaets kommentarboks å ha rekruttert 1 fast tilsatt og en engasjert professor i 2010 uten å angi FoU årsverk. Denne rekrutteringen er ikke inkludert i totalsummen FoU-årsverk.

Forskjeller i gjennomføringstid for doktorgrader kan ikke leses ut av tabellene. Vi har ikke opplysninger om hvor lang tid de som har avlagt doktorgraden har brukt, og heller ikke om frafall i doktorgradstudiet. Tabellene gir likevel visse indikasjoner på forskjeller mellom miljøene. Institutt for historie og religionsvitenskap ved UiT står for 6 prosent av de rapporterte doktorgradsstudentene i 2010, men samtidig 14 prosent av avlagte doktorgrader i perioden 2006 til 2010. Samisk høgskole står på sin side for 34 prosent av doktorgradsstudentene, men en noe lavere andel av de avlagte doktorgradene (21 prosent). Vi ser også miljøer som har doktorgradsstudenter i 2010, men ingen avlagte doktorgrader i 2006-2010 (eksempelvis Institutt for språkvitenskap og Institutt for arktisk og marin biologi ved UiT). Og motsatt, miljøer som har doktorgrader i 2006-2010, men ingen doktorgradsstudenter i

2010 (Institutt for arkeologi og sosialantropologi ved UiT og SANKS). Dette kan tyde på lite kontinuitet i doktorgradsutdanningen innen samisk. Det skal imidlertid legges til at mange forhold ikke kommer til syne i tallmaterialet. Eksempelvis kommenterer Institutt for arkeologi og sosialantropologi ved UiT i skjemaet at de har tilknyttede doktorgradsstudenter i 2010 (studenter som etter planen skal disputere der), men at disse enten har arbeidsplass annet sted eller deres stipendperiode er utløpt. Forskjellene mellom antallet rapporterte doktorgradsstipendiater (tabell 3.2) og antallet doktorgradsstudenter (tabell 7.1) tyder på at miljøene har rapportert dette på ulike måter.

8 Utdanningstilbud

Ni av miljøene – alle i UoH-sektoren – rapporterer at de i “stor grad” tilbyr høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk. Ytterligere ti miljøer i UoH-sektoren tilbyr “i noen grad” høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk. Av institutter og andre enheter er det kun NINA som oppgir å tilby høyere utdanning (“i noen grad”) innen samiske tema og/eller på samisk. De resterende enhetene i undersøkelsen (7 i UoH-sektoren og 5 institutter/andre enheter) tilbyr svært sjelden eller aldri slik utdanning (tabell 2.2 i kapittel 2). Tre miljøer oppgir at de “i stor grad” tilbyr høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk, men rapporterer ingen egne undervisningstilbud i 2010. To av disse er sentre som i stor grad bidrar til undervisning ved andre enheter (Senter for samiske studier og Senter for samisk helseforskning).¹⁵ Tabell 8.1 viser sammenhengen mellom svarene på de to spørsmålene.

Tabell 8.1 Svar på spørsmål om enheten tilbyr høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk og enhetens egne studietilbud og bidrag til andre studietilbud i samisk i 2010. Antall miljøer.

Tilbyr enheten høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk?	Ikke egne studietilbud	Egne studietilbud (uten samisk undervisningsspråk)	Egne studietilbud (med samisk undervisningsspråk)	Bidrag til undervisning ved andre institusjoner/enheter	Totalt
I stor grad	3	3	3	6	9
I noen grad/av og til	6	3	1	3	10
Svært sjelden/aldri	12	0	0	3	12
Totalt	21	6	4	12	31

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Ubesvarte er tolket som ingen relevante undervisningstilbud.

¹⁵ Det tredje miljøet er Institutt for kultur og litteratur ved UiT som ikke har besvart spørsmålet om undervisningstilbud.

Tabell 8.2 viser antall miljø som oppgir egne studietilbud innen samisk og antall miljø som bidrar til undervisning ved andre institusjoner. 21 av miljøene oppgir ingen egne studietilbud, 4 har tilbud som inkluderer samisk som undervisningsspråk og 6 har tilbud uten samisk som undervisningsspråk. Miljøene som har tilbud med samisk som undervisningsspråk har sin hovedtyngde innen humaniora eller er flerfaglige: Samisk høgskole, Institutt for språkvitenskap ved UiT, Avdeling for lærerutdanning ved HiNT og Profesjonshøgskolen ved UiN. Ingen av miljøene innen medisin eller naturvitenskap har oppgitt egne tilbud, men tre miljøer på disse feltene bidrar til undervisning i andre miljøer.

Tabell 8.2 Studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter miljøenes faglige hovedtyngde. Antall miljøer med og uten tilbud.

Miljøets faglige hovedtyngde	Antall miljø uten relevante utdanning	Antall miljø med relevant utdanning uten samisk undervisningsspråk	Antall miljø med relevant utdanning med samisk undervisningsspråk	Antall miljø som bidrar til undervisning ved andre institusjoner/enheter	Totalt
Humaniora	6	1	3	3	10
Samfunnsvitenskap (inkl. rettsvitenskap)	5	5	0	4	10
Matematikk og naturvitenskap	2	0	0	1	2
Medisin	5	0	0	2	5
Spredd på flere/Flerfaglig	3	0	1	2	3
Totalt alle miljøer	21	6	4	12	31

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Ubesvart er tolket som ingen relevante undervisningstilbud.

En stor del av tilbudene på bachelor-nivå har undervisning på samisk (tabell 8.3). På master-nivå er det langt færre tilbud (16) og kun to med undervisning på samisk. På PhD-nivå oppgis kun ett tilbud i 2010 (undervisningsspråk oppgis ikke, men ser fra sammenhengen ut til å være engelsk).

Tabell 8.3 Antall studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter nivå og undervisningsspråk.

Nivå	Undervisningsspråk					Totalt
	Samisk	Norsk	Engelsk	Finsk	Ikke oppgitt	
Utdanning på bachelor-nivå	94	20	5	3	3	125
Utdanning på master-nivå	2	4	7	0	3	16
Utdanning på PhD-nivå	0	0	0	0	1	1
Totalt	96	24	12	3	7	142

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 31 miljøer med samisk forskning, hvorav 10 oppga studietilbud innen samisk. I flere tilfeller er undervisningsspråket både norsk og samisk, disse tilbudene er kategorisert under samisk analysen.

Tabell 8.4 viser tilbudene for hver institusjon fordelt på språk. Samisk høgskole står for hovedparten av tilbudene, og nesten alle de resterende er ved miljøer ved UiT.

Tabell 8.4 Antall studietilbud samisk høyere utdanning i 2010, etter institusjon og undervisningsspråk.

Institusjon	Undervisningsspråk					Totalt
	Samisk	Norsk	Engelsk	Finsk	Ikke oppgitt	
HiNT - Avdeling for lærerutdanning	2	1				3
Samisk høgskole	87	6	1	3	2	99
UiN - Profesjonshøgskolen	1					1
UiN - Samfunnsvitenskapelige fakultet			1			1
UiO - Juridisk fakultet					1	1
UiT - Det juridiske fakultet			1			1
UiT - Institutt for arkeologi og sosialantropologi		8	3		2	13
UiT - Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)		1	3			4
UiT - Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)		8	3			11
UiT - Institutt for språkvitenskap	6					6
UiT - Tromsø museum					2	2
Totalt	96	24	12	3	7	142

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 11 miljøer oppga studietilbud innen samisk. I flere tilfeller er undervisningsspråket både norsk og samisk, disse tilbudene er kategorisert under samisk analysen.

Tabell 8.5 viser avlagte eksamener i 2010 på de 138 tilbudene/kursene hvor dette er oppgitt. Totalt oppgis 1128 avlagte eksamener, hvorav en stor andel (618) på tilbud med samisk som undervisningsspråk. I snitt var det 8 studenter som avla eksamen på hvert kurs (varier fra null til 64 per kurs). Merk at studenter avlegger eksamener på flere kurs i løpet av et år, og totalt antall studenter kan ikke lese ut fra tabellen (64 prosent av de 142 studietilbudene er kurs på 2-10 studiepoeng). Dette kan illustreres med tallene fra Samisk høgskole, som står for 612 av de avlagte eksamener, samtidig som høgskolen totalt hadde 105 registrerte studenter det året.¹⁶

¹⁶ Tall for registeret studenter er fra Database for statistikk om høgre utdanning <http://dbh.nsd.uib.no/index.action>

Tabell 8.5 *Antall studenter som avla eksamen 2010 per studietilbud, fordelt på undervisningsspråk.*

Språk	Sum antall avlagte eksamener	Snitt antall avlagte eksamener per tilbud	Antall tilbud
Samisk	618	6,4	96
Norsk	335	14,0	24
Engelsk	161	14,6	11
Finsk	6	2,0	3
Ikke oppgitt	8	2,0	4
Totalt	1128	8,2	138*

*Totalt ble det innrapportert 142 tilbud. For 4 av tilbudene mangler NIFU informasjon om avlagte eksamener. Disse er ikke inkludert i tabellen.

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 11 miljøer oppga studietilbud innen samisk. I flere tilfeller er undervisningsspråket parallellspråklig, både norsk og samisk, disse tilbudene er kategorisert under samisk analysen.

Tabell 8.6 viser avlagte eksamener etter undervisningsspråk og nivå. På bachelor-nivå var hoveddelen av avlagte eksamener på kurs med samisk som undervisningsspråk (62 prosent), på master-nivå var derimot hoveddelen på kurs med engelsk som undervisningsspråk (72 prosent).

Tabell 8.6 *Studenter som avla eksamen 2010 per studietilbud. Antall og andel studenter etter nivå og undervisningsspråk.*

Undervisningsspråk	Tilbud på bachelor-nivå		Tilbud på master-nivå		Totalt	
	Andel studenter (prosent)	Antall studenter	Andel studenter (prosent)	Antall studenter	Andel studenter (prosent)	Antall studenter
Samisk	62,1	615	2,2	3	54,8	618
Norsk	30,5	302	24,1	33	29,7	335
Engelsk	6,4	63	71,5	98	14,3	161
Finsk	0,6	6			0,5	6
Ikke oppgitt	0,5	5	2,2	3	0,7	8
Totalt	100	991	100	137	100	1128

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 11 miljøer som oppga studietilbud innen samisk. I flere tilfeller er undervisningsspråket både norsk og samisk, disse tilbudene er kategorisert under samisk i analysen.

Tabell 8.7 viser avlagte eksamener for hver av de 11 miljøene med studietilbud innen samisk i 2010. Vi ser at gjennomsnittlig avlagte eksamener/studenter per tilbud varierer fra 20 ved Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging ved UiT, til én på det ene studietilbudet ved Juridisk fakultet UiO.

Tabell 8.7 Studietilbud samisk høyere utdanning 2010, avlagte eksamener per institusjon.

Institusjon	Antall avlagte eksamener	Antall studie-tilbud	Snitt avlagte eksamener per tilbud	Minimum avlagte eksamener per tilbud	Max avlagte eksamener per tilbud
Samisk høgskole	612	99	6,2	1	28
UiT - Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)	222	11	20,2	5	64
UiT - Institutt for arkeologi og sosialantropologi	180	12	15,0	2	28
UiT - Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)	42	4	10,5	7	14
UiT - Institutt for språkvitenskap	31	6	5,2	1	21
UiT - Det juridiske fakultet	16	1	16,0	16	16
UiN - Profesjonshøgskolen	14	1	14,0	14	14
HiNT - Avdeling for lærerutdanning	10	3	3,3	0	9
UiO - Juridisk fakultet	1	1	1,0	1	1
Totalt	1128	138	8,2	0	64

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 11 miljøer som oppga studietilbud innen samisk.

9 Sammendrag

Denne kartleggingen er basert på en spørreundersøkelse til norske forskningsmiljøer om deres aktivitet innen samisk forskning og høyere utdanning. Temaene er forskningens omfang, rekruttering, finansiering, språk og samarbeid, samt tilbud innen samisk høyere utdanning.

31 miljøer med relevant aktivitet har besvart spørreskjemaet og inngår i analysen. Ulik oppmerksomhet om, og oversikt over, tematikken ved lærestedene og i forskningsmiljøene kan ha medført ulike forutsetninger for å håndtere henvendelsene om å besvare spørreskjemaet. Det kan med andre ord være miljøer med relevant aktivitet som ikke er fanget opp i undersøkelsen. For øvrig bør utvalgsmetoden ha sikret at alle de mest sentrale miljøene er inkludert.

Miljøer, årsverk og finansieringskilder

11 miljøer rapporterer at de i “stor grad” utfører samisk forskning og 20 at de i “noen grad/av og til” utfører slik forskning. Disse 31 miljøene er grunnlaget for analysen. Miljøene som rapporterer “stor grad” av samisk forskning omfatter 11 miljøer lokalisert i Nord-Norge: Samisk høgskole, åtte miljøer ved UiT, Nordområdeavdelingen til NIKU og Profesjonshøgskolen ved UiN.

Målt i årsverk er det noen få miljøer som utfører mesteparten av den samiske forskningen, mens en rekke andre miljøer er involvert i liten skala. Åtte miljøer hadde mer enn fem årsverk innen samisk forskning i 2010. Seks miljøer hadde mellom to og fire og et halvt årsverk og de resterende 17 miljøene i undersøkelsen hadde under to årsverk.

De 31 miljøene oppgir til sammen 217 faglig ansatte som utførte 103 årsverk i samisk forskning i 2010. Det største miljøet – Samisk høgskole – stod for 20 av disse årsverkene og 43 av de 217 forskerne. UiT blir imidlertid størst om vi regner det som ett miljø, med 114 forskere og 60 årsverk.

De største finansieringskildene for forskningen er institusjonenes grunnbudsjett (45 prosent) og Norges forskningsråd (27 prosent). 13 prosent er offentlig finansiering fra departementer/direktorater, mens 1 prosent kommer fra fylkene. I underkant av 1 prosent er

fra næringslivet og i overkant av 2 prosent av forskningen er finansiert fra utlandet, mens hele 10 oppgis under “andre kilder”.

Forskningssamarbeid

73 prosent av miljøene i undersøkelsen hadde samarbeid med andre norske miljøer, 50 prosent med miljøer i andre nordiske land og 40 prosent med miljøer utenfor Norden. Det er blant de største miljøene i undersøkelsen vi finner flest samarbeidsrelasjoner til andre miljøer. I Norge er UiT, Samisk høgskole og SANKS de miljøene som flest hadde samarbeid med i 2010. Utenfor Norge topper Umeå universitet listen over samarbeidsinstitusjoner med åtte relasjoner til enhetene i undersøkelsen.

Listen over samarbeidsmiljø viser også en rekke institusjoner som bare ett av miljøene hadde en samarbeidsrelasjon til. Det synes med andre ord å være mange miljøer som er involvert i forskningssamarbeid på feltet, men kun med ett av miljøene i undersøkelsen. Utenom Norden er det kun en institusjon med samarbeid med mer enn ett av miljøene i undersøkelsen. Totalt ble det oppgitt 74 norske samarbeidsmiljøer, 29 nordiske miljøer og 27 utenfor Norden.

Fagdisipliner og tematisk fokus

I 20 av de 31 miljøene er hovedtyngden av forskningen innen humaniora eller samfunnsvitenskap. For øvrig har fem miljøer sin hovedtyngde innen medisin, to innen naturvitenskap, og fire er flerfaglige (dvs. uten noen klar faglig hovedtyngde). De fem miljøene med mer enn 7 årsverk samisk forskning (2010) har sin hovedtyngde innen hver sine fagområder: Ett innen humaniora, ett innen samfunnsvitenskap, ett innen naturvitenskap, ett innen medisin, og ett flerfaglig. Antall ansatte involvert i forskningen kan imidlertid være et bedre mål på kapasitet over tid enn årsverk ett gitt år. Når vi måler etter antall ansatte, kommer to miljøer med hovedtyngde innen naturvitenskap med blant de fem største, mens ingen innen samfunnsvitenskap kommer med. For øvrig finner vi ett flerfaglig miljø, ett med hovedtyngde innen medisinske fag og ett med hovedtyngde innen humaniora blant de fem miljøene med flest faglig ansatte.

Miljøene oppga til sammen 92 hovedtema for sin forskning. Hovedkategoriene som fremstår er: Arkeologi og historie, Politikk og rettigheter; Barn og unge; Helse og levekår; Kultur, kunst, identitet; Språk og litteratur; Tradisjonell kunnskap; Økologi, biologi, ressurser.

Publisering og språk

I spørreundersøkelsen rapporteres det totalt 558 publikasjoner innen samisk forskning i perioden 2006 til 2010. Dette omfatter 416 artikler i vitenskapelige tidsskrift eller bøker, 19 bøker/monografier, 31 doktoravhandlinger og 92 andre publikasjoner. 52 prosent er på engelsk, 37 prosent på norsk, 7 prosent på samisk og 4 prosent på andre språk. Publikasjonene på samiske språk er fra miljøer med hovedtyngden innen humaniora og samfunnsvitenskap.

Rekruttering

De 31 miljøene rapporterer å ha totalt 70 doktorgradsstudenter innen samisk forskning i 2010. 47 er rekruttert de siste fem årene, og 28 har avlagt doktorgraden i perioden 2006 til 2010. Doktorgradsstudentene er spredd på mange miljøer, og tallene kan tyde på lite kontinuitet i doktorgradsutdanningen innen samisk i flere av miljøene.

Utover doktorgradsstudentene er det i femårsperioden rekruttert 50 årsverk til samisk forskning.

Samisk høyere utdanning

Ni av miljøene i undersøkelsen tilbyr "i stor grad" høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samiske språk. Tallene tilsier godt samsvar mellom samisk høyere utdanning og forskning. Det er ingen som rapporterer "stor grad" av samisk høyere utdanning uten også å rapportere "stor grad" av samisk forskning.

Elleve av miljøene rapporterer at de hadde egne studietilbud innen samisk i 2010. Ingen av miljøene med hovedtyngde innen medisin eller naturvitenskap hadde egne tilbud, men tre miljøer på disse feltene bidro til undervisning i andre miljøer. Totalt 142 egne studietilbud ble rapportert. Samisk høyskole står for hovedparten av tilbudene (99). Miljøer ved UiT står for 37 tilbud, og de resterende 6 tilbudene gis ved HiNT, UiN og UiO.

Fire miljøer har studietilbud med samisk som undervisningsspråk: Samisk høyskole, Institutt for språkvitenskap ved UiT, Avdeling for lærerutdanning ved HiNT og Profesjonshøgskolen ved UiN. En stor del av tilbudene på bachelor-nivå har undervisning på samisk. På master-nivå er det langt færre tilbud og kun to tilbud med undervisning på samisk. På PhD-nivå oppgis kun ett tilbud i 2010.

Samlet oppgir miljøene 1128 avlagte eksamener på de aktuelle studietilbudene i 2010. I snitt var det 8 studenter som avla eksamen på hvert kurs. Det var stor variasjon i antall eksamener per kurs, fra 0 til 64.

Når det gjelder undervisningsspråk, er det en markant forskjell mellom tilbudene på bachelor-nivå og på master-nivå. På bachelor-nivå hadde hoveddelen av studentene samisk som undervisningsspråk (62 prosent), på master-nivå hadde hoveddelen engelsk som undervisningsspråk (72 prosent).

Vedlegg 1: Tabeller

Vedleggstabell 1 *Ansatte og årsverk innen samisk forskning 2010 ved de 31 enhetene i undersøkelsen*

Tabell 0.1

Fagmiljø	Samisk forskning 2010		
	Antall faglig ansatte	Antall faglig årsverk	Fag*
Samisk høyskole	43,3	20,0	FL
UiT - Institutt for arktisk og marin biologi	18,0	6,5	N
Norsk institutt for naturforskning (NINA)	16,0	7,5	N
UiT - Institutt for samfunnsmedisin/Senter for samisk helseforskning	13,0	9,0	M
UiT - Institutt for språkvitenskap	12,5	7,5	H
UiT - Institutt for kultur og litteratur	12,0	6,0	H
UiT - Institutt for arkeologi og sosialantropologi	9,0	4,5	S
UiT - Tromsø museum**	9,0	7,4	S
UiN - Samfunnsvitenskapelige fakultet	8,0	1,0	S
UiT - Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR)	8,0	2,5	H
UiT - Senter for samiske studier	8,0	6,9	FL
NORUT Alta	7,0	2,6	SN
UiT - Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS)	7,0	1,3	S
NIKU - Nordområdeavd/Framsenteret	6,0	3,5	S
SANKS - Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern	5,0	0,7	M
UiT - Det juridiske fakultet	4,0	3,0	S
UiT - Institutt for klinisk medisin (IKM)	4,0	2,0	M
Nordlandsforskning	3,0	0,5	S
UiO - Sosialantropologisk institutt	3,0	1,0	S
UiT - CASTL (Senter for fremragende forskning)	3,0	1,9	H
UiT - Institutt for psykologi (IPS)	3,0	0,4	M
HiNT - Avdeling for lærerutdanning	2,0	0,5	H
UiB - Rokkansenteret	2,0	1,0	H
UiO - Juridisk fakultet	2,0	1,4	S
UiO - Kulturhistorisk museum	2,0	1,1	H
UiT - Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU)	2,0	1,5	FL
HiF - Avd. for helsefag	1,0	1,0	M
HiNesna - Samfunnsfag	1,0	0,3	H
NTNU - Institutt for arkeologi og religionsvitenskap	1,0	0,1	H
UiN - Profesjonshøgskolen	1,0	0,3	H
UiT - Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi (BFE)	1,0	0,0	S
Totalt	216,8	102,9	

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 31 miljøer med samisk forskning.

*Faglig hovedtyngde: FL=ikke noe fag 50 prosent eller mer/flerfaglig. H=50 prosent eller mer humaniora. S=50 prosent eller mer samfunnsvitenskap. M=50 prosent eller mer medisin. N=50 prosent eller mer matematisk naturvitenskapelige fag. SN=50 prosent eller mer samfunnsvitenskap og 50 prosent matematisk naturvitenskapelige fag.

**Rapporteringen fra Tromsø museum inkluderer både Seksjon for kulturvitenskap (herunder Fagenhet for samisk etnografi) og Seksjon for naturvitenskap.

Vedleggstabell 2 *Antall oppgitte samarbeidsmiljø i Norge, etter miljøets faglige hovedtyngde.*

Faglig hovedtyngde	Antall samarbeidsmiljø i Norge				Totalt
	0	1-2	3-4	6-10	
Humaniora	2	4	4	0	10
Samfunnsvitenskap (inkl. rettsvitenskap)	4	3	2	1	10
Matematikk og naturvitenskap	0	1	1	0	2
Medisin	1	3	0	1	5
Spredd på flere/Flerfaglig	1	0	0	2	3
Totalt	8	11	7	4	30

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer med samisk forskning (tabellen er ikke oppdatert med svar etter opprinnelig svarfrist).

Vedleggstabell 3 *Antall oppgitte samarbeidsmiljø i og utenom Norden, etter miljøets faglige hovedtyngde.*

Faglig hovedtyngde	Antall samarbeidsmiljø i Norden (utenom Norge)		Antall samarbeidsmiljø utenom Norden		Totalt
	0	1 eller mer	0	1 eller mer	
Humaniora	5	5	9	1	10
Samfunnsvitenskap (inkl. rettsvitenskap)	6	4	4	6	10
Matematikk og naturvitenskap	1	1	0	2	2
Medisin	3	2	4	1	5
Spredd på flere/Flerfaglig	0	3	1	2	3
Totalt	15	15	18	12	30

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer med samisk forskning (tabellen er ikke oppdatert med svar etter opprinnelig svarfrist).

Vedleggstabell 4 *Samisk forskning: Antall hovedtema for samisk forskning. Etter størrelse målt i årsverk innen samisk forskning.*

Antall hovedtema*	Årsverk samisk forskning				Totalt
	<1	1,0-3,0	3,5-7,0	>7	
1	6	3	0	0	9
2	0	2	0	1	3
3	0	4	1	0	5
4	1	1	1	1	4
5	0	3	2	3	8
6	0	0	1	0	1
Totalt (alle miljøer)	7	13	5	5	30

*Miljøene ble bedt om å angi inntil fem viktigste tema for sin samiske forskning.

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer med samisk forskning (ett miljø besvarte ikke spørsmålet).

Vedleggstabell 5 Hovedtema for samisk forskning. Forskningstema oppgitt av miljøene i spørreskjemaundersøkelsen.

Kategori	Oppgitt tema
Arkeologi og histore	Arkeologisk forskning på samiske bosetninger
Arkeologi og histore	Bokprosjektet "Samenes historie" bn. 2, 1750-2010, prof. Henry Minde
Arkeologi og histore	Creating the New North - Manifestations of Central Power in the North AD 500-1800 / de etniske relasjonene på Nordkalotten i middelalder og tidlig nytid utgjør et sentralt forskningsfelt
Arkeologi og histore	Historisk utvikling og variasjon i hus og hushold
Arkeologi og histore	Kulturminner i markebygder
Arkeologi og histore	Kulturspor i trær (bl.a. samisk barktaking)
Arkeologi og histore	The Realm of Norway and its dependencies as a political system, c. 1260–1380, en analyse av Norgesveldets ekspansjon blant folkegruppene på Nordkalotten, herunder forholdet til samene
Arkeologi og histore	Samisk bosetting ved Aursjøen i Lesja
Arkeologi og histore	Samisk historie, særlig Finnmarks og Nordlands historie
Arkeologi og histore	Samiske kulturminner
Arkeologi og histore	Early Networking in Northern Fennoscandia 6000 BC - 1600 AD , delprosjektet "Nettverk, samhandling og mobilitet blant samene i Øst-Finnmark og i Enare på slutten av 1500-tallet", som analyserer den demografiske og økonomiske variasjonen blant den samiske befolkningen langs kysten fra Alta til Varanger, og fra Suondavaara til Ohcejohka- og Anár-siidaene i innlandet.
Arkeologi og histore	Verdensarv i samiske bosetningsområder
Politikk og rettigheter	Allmenhetens bruk av utmark i Finnmark
Politikk og rettigheter	Generell sametingsrelatert forskning
Politikk og rettigheter	Naturressursforvaltning og samiske rettigheter
Politikk og rettigheter	Politikk og forvaltning
Politikk og rettigheter	Rettigheter til vann og land
Politikk og rettigheter	Rettighetsproblematikk
Politikk og rettigheter	Rettighetsspørsmål, særlig marine
Politikk og rettigheter	Rettsforskning og samfunnsvitenskap
Politikk og rettigheter	Rettshistorie
Politikk og rettigheter	Retts sosiologi
Politikk og rettigheter	Rettsvitenskap
Politikk og rettigheter	Samisk valgforskning
Politikk og rettigheter	The Challenge of Indigenousness: Politics of Rights, Resources and Knowledge / Urfoiks- og globaliseringsprosjektet
Politikk og rettigheter	Urfoiksrettigheter
Barn og unge	Atferdsproblemer hos samiske og norske barn – krysskulturell komparativ studie
Barn og unge	Barnevern
Barn og unge	Internaliseringssymptomer hos samisk og norsk ungdom.
Barn og unge	Pedagogikk og skoleforskning
Barn og unge	Evalueringsprosjektet av LK06 Samisk
Helse og levekår	Cultural perspectives on mental health in Northern Troms
Helse og levekår	Epidemiologisk forskning, spredte temaer innen somatikk og psykiatri
Helse og levekår	Helse og levekår
Helse og levekår	Kulturkompetanse i samisk psykisk helsevern
Helse og levekår	Kvalitativ helseforskning; antropologi, psykologi og historie
Helse og levekår	Miljøgifter, tungmetaller og tradisjonell kost
Helse og levekår	Minoriteter og helse- og medisinhistorie
Helse og levekår	Samisk levekår / "Etnisk ringeakt, etnisk anerkjennelse. Eksistensielle levekår i lulesamisk område."
Helse og levekår	Samiske verdier og forståelse av helse og sykdom
Helse og levekår	Sykdomsforståelse og sykdomsopplevelse av depresjon hos samiske og norske pasienter
Helse og levekår	Tjenestetilbudet innen psykisk helsevern
Helse og levekår	Traditional healing and the public mental health services in sami areas of Northern Norway
Kultur, kunst, identitet	Joik/folkemusikk
Kultur, kunst, identitet	Brukerundersøkelse med særlig vekt på kulturell tilpasning av tjenestetilbud til samiske brukere
Kultur, kunst, identitet	Etnisitets- og identitetsutvikling
Kultur, kunst, identitet	Likestilling, familie, identitet
Kultur, kunst, identitet	Minoriteter og frivillig arbeid

Kultur, kunst, identitet	Minoritetsperspektiver
Kultur, kunst, identitet	Representasjon og kulturarv
Kultur, kunst, identitet	Samisk identitet og fellesskap
Kultur, kunst, identitet	Samisk kulturminneforvaltning
Kultur, kunst, identitet	Samisk kunst
Kultur, kunst, identitet	Samisk landskapsbruk og kulturhistorie
Kultur, kunst, identitet	Samisk samtidskunst, bildekunst
Språk og litteratur	Det samiske i reiselitteraturen
Språk og litteratur	Lulesamisk språk
Språk og litteratur	Lulesamisk: fonologi, fonetikk og morfologi
Språk og litteratur	Nordsamisk: syntaks, fonologi og fonetikk
Språk og litteratur	Samisk litteratur- og kulturvitenskap
Språk og litteratur	Samisk språk og kultur, Lulesamisk og Pietesamisk
Språk og litteratur	Samisk språk og litteratur
Språk og litteratur	Samisk språkteknologi
Språk og litteratur	Samisk språkvitenskap
Språk og litteratur	Sørsamisk: fonologi og fonetikk
Tradisjonell kunnskap	Dokumentasjon av samisk kunnskap (dokumentasjonsvitenskap)
Tradisjonell kunnskap	Samisk økologisk og tradisjonell kunnskap
Tradisjonell kunnskap	Tradisjonell kunnskap, inkl språk
Tradisjonell kunnskap	Tradisjonskunnskap og duodji
Økologi, biologi, ressurser	Effekter av reintetthet på økosystemtjenester
Økologi, biologi, ressurser	Etnobotanikk
Økologi, biologi, ressurser	Fiskeribiologiske undersøkelser i samiske områder med relevans for forvaltningen av fiskebestandene sik og andre innsjølevende fiskearter på Finnmarksvidda, Pasvikvassdraget og Tanavassdraget.
Økologi, biologi, ressurser	Fjordøkologi, økosystem
Økologi, biologi, ressurser	Fra fangst til reindrift
Økologi, biologi, ressurser	Klima og tilpasninger i reindriften
Økologi, biologi, ressurser	Klimaendringers innvirkning på reindrift
Økologi, biologi, ressurser	Mangfold og variasjon i Sør-Norges fangstmarker (Doktorgradsprosjekt)
Økologi, biologi, ressurser	Reindrift
Økologi, biologi, ressurser	Reindrift og grunnlag for samiske naturressurser
Økologi, biologi, ressurser	Ressursbegrensning og predasjon i reindriften
Økologi, biologi, ressurser	Ressursforvaltning
Økologi, biologi, ressurser	Samisk reindrift
Økologi, biologi, ressurser	Samisk reindrift i Russland
Økologi, biologi, ressurser	Studier av reinens fysiologi relatert til beiter/ernæring/fordøyelse, klima, energiforbruk etc.
Økologi, biologi, ressurser	Utfordringer i dagens reindrift
Økologi, biologi, ressurser	Villaks i Tana/lakseoppdrett
Økologi, biologi, ressurser	Villreinfangst og tamreindrift
Annet	Indigenous methodology
Annet	Urfolksmetodologi
Annet	Samer i Østerdalen? (Doktorgradsprosjekt)
Annet	Samfunnsvitenskap
Annet	Turisme, reiseliv

Kilde: Spørreskjemaundersøkelse om samisk forskning og høyere utdanning, NIFU 2011. Svar fra 30 miljøer som besvarte spørsmålet (ett miljø besvarte ikke spørsmålet).

Vedlegg 2: Spørreskjema til miljøene

Kartlegging av samisk forskning og høyere utdanning

Returneres som e-postvedlegg til inge.ramberg@nifu.no
innen 23. mai 2011

NIFU

Wergelandsveien 7, 0167 Oslo
Telefon: 22 59 51 00
Telefaks: 22 59 51 01
post@nifu.no

Institusjon/lærested	
Institutt/enhet som besvarelsen gjelder	
Kontaktperson for besvarelsen	

DEFINISJONER

Samisk forskning/FoU: Vi ber om at all forskning/FoU som faller inn under minst ett av disse punktene inkluderes i bevarelsen:

- Avgrensning basert på tematikk: Forskning på samiske forhold og/eller forskning for samiske formål, regnes som samisk forskning.
- Avgrensning basert på utførende institusjon: All forskning gjennomført av samiske institusjoner regnes som samisk forskning.

FoU: Undersøkelsen omfatter all aktivitet som faller inn under FoU-begrepet i henhold til OECDs definisjon, det vil si eksperimentell eller teoretisk virksomhet som primært utføres for å skaffe til veie ny kunnskap uten sikte på spesiell anvendelse eller bruk (grunnforskning), samt virksomhet av original karakter for å skaffe til veie ny kunnskap, primært rettet mot bestemte praktiske mål eller anvendelser (anvendt forskning). I tillegg inngår utviklingsarbeid* som er systematisk virksomhet som anvender eksisterende kunnskap fra forskning og praktisk erfaring, og som er rettet mot å framstille nye eller vesentlig forbedrede materialer, produkter eller innretninger, eller mot å innføre nye eller vesentlig forbedrede prosesser, systemer og tjenester. Når det gjelder rutinemessig kartlegging/overvåking skal dette inkluderes når dataene inngår som en del av et FoU-prosjekt.

Samisk høyere utdanning: Vi ber om at følgende definisjon legges til grunn ved besvarelse av spørsmål om samisk høyere utdanning.

- Kurs og studieprogram relatert til samisk språk, kultur, næringer, samfunnsforhold eller liknende, som gir studiepoeng innen høyere utdanning, regnes som samisk høyere utdanning. All studiepoenggivende utdanning tilbudt av samiske institusjoner regnes som samisk. All studiepoenggivende utdanning i samiske språk og/eller med samisk som undervisningsspråk omfattes.

*For enkelhets skyld brukes kun betegnelsen "samisk forskning" i skjemaet.

1. Utføres det samisk forskning ved enheten?

(Vennligst sett inn X i boksen til høyre for den aktuelle svarkategorien)

I stor grad	☐
I noen grad/av og til	☐
Svært sjelden/aldri	☐

2. Tilbyr enheten høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk?

(Vennligst sett inn X i boksen til høyre for den aktuelle svarkategorien)

I stor grad	☐
I noen grad/av og til	☐
Svært sjelden/aldri	☐

Om du har svart svært sjelden/aldri på både 1 og 2, er du ferdig med besvarelsen. Vi ber deg returnere den til NIFU slik at du unngår purringer. Skriv gjerne utfyllende informasjon eller kommentarer på skjemaets siste side.

3. Personalressurser samisk forskning – antall personer og årsverk 2010

Vennligst angi det totale antallet faglig/vitenskapelig ansatte som var involvert i samisk forskning ved enheten i 2010 og hvor mange forskningsårsverk disse til sammen utførte.

Antall faglig ansatte involvert	
Antall årsverk samisk forskning	

Vennligst fordel antall involverte faglig/vitenskapelig ansatte etter stillingskategori i tabellen under.

Stillingskategori	Antall fast ansatt 2010	Antall midlertidig ansatte 2010
Professor		
Førsteamanuensis		
Førstelektor eller tilsvarende		
Universitetslektor eller tilsvarende		
Dr.gradsstipendiater		
Postdoc stipendiater eller tilsvarende		
Forsker 1 eller tilsvarende		
Forsker 2 eller tilsvarende		
Annet (vennligst presiser)		

4. Finansieringskilder samisk forskning 2010

Vennligst angi skjønnsmessig antall årsverk samisk forskning utført ved enheten i 2010 etter finansieringskilde.

Finansiering	Antall årsverk samisk forskning 2010
Grunnbudsjett (omfatter fast personale, UoH-stipendiater, UoH-post.doc og andre lønnet over lærestedenes budsjett)	
Annen (ekstern) finansiering	
Norges forskningsråd	
Departementer/direktorater	
Fylker	
Næringsliv	
Utlandet (ekskl. EU)	
EU	
Andre kilder (fond, oppdrags-/salgsinntekter m.v.)	
Totalt antall årsverk samisk forskning	

5. Høyere utdanning innen samiske tema og/eller på samisk 2010

Vennligst oppgi a) egne utdanningstilbud på høyskole/universitetsnivå med samisk tema og undervisning i eller på samiske språk (ref. definisjon i innledningen foran) og b) eventuelt tilsvarende tilbud ved andre universitet/høgskoler som deres ansatte gir undervisning i.

Nivå	a) Enhetenes egne studietilbud i 2010. Angi: (1) navn på kurs/studie, (2) undervisningsspråk, (3) antall studiepoeng det gir og (4) antall studenter som avla i eksamen i 2010*	b) Bidrag til undervisning ved andre institusjoner/enheter Angi (1) navn på institusjon/enhet og (2) antall ansatte som bidro i 2010
Utdanning på bachelor-nivå		
Utdanning på master-nivå		
Utdanning på PhD-nivå		

*Hvis det er mange undervisningstilbud og det blir tungvint å fylle inn tabellen, kan denne informasjonen gis i eget vedlegg til skjemaet.

6. Doktorgrader og rekrutteringssituasjonen innen samisk forskning

a) Hvor mange av instituttets ansatte/doktorgradsstudenter med arbeidsplass ved enheten (også eksternt finansierte) arbeidet høsten 2010 med et doktorgradsprosjekt som kan klassifiseres som samisk forskning?

Antall doktorgradsstudenter

b) Hvor mange doktorgrader innen samisk forskning er avlagt av ansatte/doktorgradsstudenter med arbeidsplass ved enheten (også eksternt finansierte) i siste 5-årsperiode? (for å unngå dobbelrapportering, inkluder kun personer som hadde arbeidsplass ved enheten da de disputerte)

Antall avlagte doktorgrader i 2006-2010

c) Er det blitt rekruttert faglig/vitenskapelig personale (innenfor stillingskategoriene i spørsmål 3) knyttet til samisk forskning i den siste 5-årsperioden? (Vennligst sett inn X i boksen til høyre for den aktuelle svarkategorien)

Ja	☐
Nei	☐

d) Hvis ja – vennligst spesifiser:

Antall dr.gradsstudenter	<input type="text"/>
Antall FoU-årsverk for øvrig	<input type="text"/>

e) Vennligst redegjør kort for enhetens rekrutteringstiltak i perioden:

7. Tematisk innhold (2006-2010)

Vennligst oppgi de viktigste tematiske områdene for samisk forskning ved din enhet (inntil 5 hovedområder), og gi et anslag for hvor stor andel de utgjør av enhetens samlede samiske forskning.

Forskningstema	Andel av enhetens samiske forskning siste 5 år
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
Totalt	100%

8. Involverte fagområder og flerfaglighet/tverrfaglighet (2006-2010)

Vennligst angi hvilke fagområder/fag enhetens samiske forskning tilhører.

Fagområde	Andel av enhetens samiske forskning siste 5 år
Humaniora	
Samfunnsvitenskap (inkl. rettsvitenskap)	
Matematikk og naturvitenskap	
Medisin	
Teknologi	
Landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin	
Tradisjonell kunnskap	
Doudji	
Flerfaglig/tverrfaglig forskning som ikke kan plasseres i ett av områdene over	
Annet (vennligst spesifiser):	
Totalt	100%

9. Samarbeid med andre forskningsinstitusjoner 2010

Vennligst angi hvilke samarbeidspartnere innen samisk forskning miljøet hadde i 2010 og kryss av for type samarbeid for hver av dem:

Navn på samarbeidsinstitusjon	Sett kryss for type samarbeid			Angi evt. web-adresse for prosjekter
	Prosjektsamarbeid / samforfatterskap	Institusjonell samarbeidsavtale	Annet (vennligst spesifiser)	
Miljøer i Norge				
Miljøer i andre nordiske land				
Miljøer utenom Norden				

10. Språk for vitenskapelig publisering (2006-2010)

Vennligst oppgi antall vitenskapelige publikasjoner de siste fem år i tabellen under. Kun enhetens publikasjoner fra samisk forskning som gir uttelling i publikasjonspoeng skal inkluderes under punkt a, b og c.¹

I tillegg til å fylle ut tabellen under ber vi om å få tilsendt en liste over de publikasjonene som er inkludert (fortrinnsvis en liste fra den databasen hvor enhetens publikasjoner registreres - Cristin/Frida/Forskdok).

Publikasjonsform	Antall publikasjoner samisk forskning 2006-2010			
	Samisk	Norsk	Engelsk	Andre språk
a) Artikler i vitenskapelige tidsskrift				
b) Artikler i bøker på vitenskapelige forlag				
c) Bøker på vitenskapelige forlag				
d) Doktoravhandlinger				
e) Annet (vennligst presiser):				

11. Kommentarfelt

Hvis du har tilleggsinformasjon relevant for kartleggingen av samisk forskning og høyere utdanning, vennligst bruk plassen nedenfor til dette. Informasjon om utfordringer i samisk forskning og høyere utdanning, og kommentarer vedrørende rekrutteringssituasjon, publiseringsspråk, etc., er også velkomne.

Takk for at du har fylt ut skjemaet!

¹ Oversikt over publiseringskanaler som gir publiseringspoeng finnes på <http://dbh.nsd.uib.no/kanaler/>

Butenschønutvalgets innspillskonferanse

13.september 2011 ved Universitetet i Nordland

Tidsramme: kl. 10.00-17.00

Program:

Kl. 09.00-10.00: Registrering og kaffe

Kl. 10.00 -10.15: Velkomst

Utvalgsleder Nils A Butenschøn: Velkommen, kort presentasjon av spørsmålene konferansen skal hjelpe utvalget å svare på

Kl. 10.15 – 10.25: Kulturelt innslag v. Frode Fjellheim

Kl. 10.25-12.00: Kartleggingen av samisk forskning og høyere utdanning (ledes av utvalgsmedlem Kari Morthensen)

10.25-10.55: Presentasjon av resultatene v. Liv Langfeldt, NIFU

10.55-11.10: Kaffepause

11.10-12.00: Paneldebatt – kommentarer fra panel, debatt i plenum

Sametinget: Laila Susanne Vars, visepresident

Universitets- og høgskolerådet: Ola Stave, generalsekretær

NIFU: Liv Langfeldt

Kl. 12.00-13.00: Lunsj

Kl. 13.00-13.10: Kulturelt innslag v. Lars Magne Andreassen

Kl. 13.10-14.50: Tematiske innlegg, "Best practice"- eksempel, og debatt i plenum.

13.10-14.00: Språk (ledes av utvalgsmedlem Else Grete Broderstad)

13.10-13.30: Samisk som forskningsspråk: utfordringer og muligheter for samarbeid.
Utvalgsmedlem Nils Oskal

13.30-13.40: Best practice v. utvalgsmedlem Anni-Siiri Länsman

13.40-14.00: Debatt i plenum

14.00-14.50: Rekruttering (ledes av utvalgsmedlem Per Ravna)

14.00-14.20: Rekruttering i det sørsamiske v Rolf Diesen, ansvarlig for HiNTs arbeid med sørsamisk språk og kultur, Høgskolen i Nord-Trøndelag

14.20-14.30: Best practice: Merete Saus, Instituttleder regionalt kunnskapssenter for barn og unge - Nord (RKBU-Nord), Det helsevitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø

14.30-14.50: Debatt i plenum

Kl. 14.50-15.00: Kaffepause

Kl. 15.00-16.40: Samarbeid, koordinering og rollefordeling

Bjørg Evjen (UiTØ) leder sesjonen og debatten

15.00-15.20: Innledning v. utvalgsleder Nils A. Butenschøn

15.20-16.45: Innlegg fra panelet og debatt i plenum

15.20-15.40: Panelet: 4 innlegg á 5 minutter

1. NOKUT v. seniorrådgiver i Tilsynsavdelingen, Universiteter og høyskoler, Trond Hanssen
2. Nordisk perspektiv: utvalgsmedlem Anni-Siiri Länsmann
3. Forutsetninger for forskning: medlem av Fagerbergutvalget Gry Agnete Alsos (førsteamanuensis v Universitetet i Nordland, Handelshøgskolen).
4. Samisk høyskole, Ole Henrik Magga

15.40-16.40: Debatt i plenum

Kl. 16.45-16.55: Oppsummering v utvalgsmedlem Johan Strömngren

Kl. 16.55-17.00: Avslutning og vel hjem v utvalgsleder Nils A. Butenschøn